

C.Ü. FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜNE

Bu çalışma jürimiz tarafından Tarım Ekonomisi Anabilim-
dalında Yüksek Lisans Tez çalışması olarak kabul edilmiştir.

BAŞKAN

Prof. Dr. Halil ÇİVİ

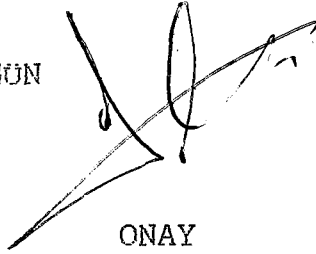
ÜYE

Yrd.Doç.Dr. A.Zafer GÜRLER

ÜYE

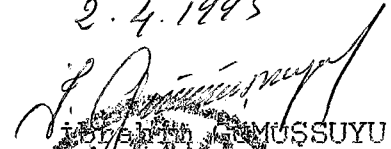
Yrd.Doç.Dr. Kemal ESENGÜN

ONAY

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait
olduğunu onaylarım.

2.4.1993

İbrahim GEMÜSSUYU

Fen Bilimleri Enstitüsü Müdürü

22507.

T.C.
CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TARIM EKONOMİSİ ANABİLİM DALI

TÜRKİYE'DE PLANLI DÖNEMDE
TARIMSAL KREDİLER
(1963 - 1990)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Osman FIRAT

TOKAT - 1992

İ Ç İ N D E K İ L E R

BİRİNCİ BÖLÜM

	<u>SAYFA NO</u>
1.GİRİŞ	
1.1.Konunun Önemi.....	1
1.2.Araştırmanın Amacı.....	4
1.3.Araştırmanın Kapsamı.....	5
1.4.Yöntem.....	6
1.5.Diğer Özgün Araştırmalar.....	8

İKİNCİ BÖLÜM

1.TÜRKİYE'DE TARIMSAL YAPI	
1.1.Ekonomik Gelişme Sürecinde Tarım Sektörünün Önceliği.....	10
1.2.Türkiye'de Tarım Sektörü ve Nüfus Yapısı..	14
1.3.Tarım Sektöründe Toprak ve Tarımsal Yapı..	20
1.4.Tarım Sektöründe Makina ve Ekipman Sayısı.	30
1.5.Tarım Sektörünün Dış Satımdaki Payı.....	39
1.6.Tarım Sektörünün GSMH içindeki Yeri.....	44

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1.TÜRKİYE TARIMINDA SERMAYE SAĞLAMA YOLLARI VE TARIMSAL KREDİ UYGULAMASI	
1.1.Türkiye Tarımında Sermaye Sağlama Yolları.	48
1.2.iç Kaynaklardan Sermaye Sağlama.....	48
1.3.Dış Kaynaklardan Sermaye Sağlama.....	51

SAYFA NO

1.3.1.Tarımsal Kredi Gereksinimini	
Doğuran Nedenler.....	54
1.3.2.Tarımsal Kredi Türleri.....	35
1.3.3.Türkiye`de Tarımsal Kredi Kaynakları....	57
1.3.3.1.Kurumlaşmış Kredi Kaynakları.....	60
1.3.3.1.1.Bankalar.....	63
1.3.3.1.1.1. T.C.Ziraat Bankası.....	63
1.3.3.1.1.2.Diğer Bankalar.....	68
1.3.3.1.1.3. T.C.Merkez Bankası.....	72
1.3.3.1.2.Tarımsal Kooperatifler.....	73
1.3.3.1.2.1.Tarım Kredi Kooperatifleri.....	74
1.3.3.1.2.2.Tarım Satış Kooperatifleri	
ve Birlikleri.....	78
1.3.3.1.2.3.Diğer Kooperatifler.....	84
1.3.3.1.2.3.1.Pancar Ekicileri istihsal	
Kooperatifi.....	85
1.3.3.1.2.3.2.Çay Kooperatifleri.....	87
1.3.3.2.Kurumlaşmamış Kredi Kaynakları.....	88
1.4.Dış Ülkeler ve Uluslararası	
Kuruluşlardan Sağlanan Krediler.....	92

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

1.TÜRKİYE`DE TARIMSAL KREDİ UYGULAMASI

1.1. T.C.Ziraat Bankasının Tarımsal	
Kredi Uygulaması.....	100

1.1.1.Doğrudan Üreticiye Açılan	
Tarımsal Krediler.....	112
1.1.1.1.Normal Tarımsal Krediler.....	112
1.1.1.1.1.Çevirme (işletme) Kredileri.....	112
1.1.1.1.2.Sürüm ve Satış Kredileri.....	113
1.1.1.1.3.Donatma Kredileri.....	113
1.1.1.1.4.Verimlendirme ve iyileştirme	
Kredileri.....	114
1.1.1.1.5.Arazi Edindirme ve Tesis Kredileri..	115
1.1.1.1.6.Tarım Sanatları Kredileri.....	116
1.1.1.1.7.Su Ürünleri Kredileri.....	117
1.1.1.1.8.Yurda Kesin Dönüş Yapan İşçilere	
Açılan Krediler.....	118
1.1.1.2.Özel Tarımsal Krediler.....	118
1.1.1.2.1.Örtü Altı Tarımı (Seracılık)	
Kredileri.....	120
1.1.1.2.2.Süs Bitkileri (Çiçekçilik)	
Kredileri.....	121
1.1.1.2.3.Tarımsal Sulama Kredileri.....	122
1.1.1.2.4.Genetik Esaslara Dayalı Islâh	
Kredileri.....	123
1.1.1.2.5.Koruma ve Depolama Kredileri.....	124
1.1.1.2.5.1.Ürün Koruma ve Depolama Yapıları	
Kredileri.....	125
1.1.1.2.5.2.Alet ve Makina Koruma Kredileri...	125
1.1.1.2.6.ipek Böcekçiliği Kredileri.....	126

SAYFA NO

1.1.1.3.Özel Fonlardan Açılan Krediler.....	127
1.1.1.4.Kooperatifler Aracılığıyla Açılan Tarımsal Krediler.....	128
1.1.1.4.1.Tarım Kredi Kooperatifleri Aracılığıyla Açılan Tarımsal Krediler.....	128
1.1.1.4.2.Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri Aracılığıyla Açılan Tarımsal Krediler.....	132
1.2.Diğer Bankaların Tarımsal Kredi Uygulaması	136

BEŞİNCİ BÖLÜM

1.ÖZET ve SONUÇ.....	140
1.1.Özet.....	140
1.2.Sonuç.....	145
2.SUMMARY.....	147
YARARLANILAN KAYNAKLAR.....	149

BİRİNCİ BÖLÜM

1.GİRİŞ

1.1. Konunun Önemi

Toprak-insan ilişkileri, insanlığın varoluşuyla başlamış ve her dönemde yaşamın bir parçası olma özelliğini korumuştur. Milletler, her dönemde zengin ve verimli topraklara sahip olmaya çalışmışlar ve toprağı zenginlik ve güç sembolü olarak algılamışlardır. Varlığın temeli olan toprak olgusundan daha çok yararlanma yollarını araştırmak, üreticilerden ilim adamlarına kadar uzanan geniş bir kitlenin uğraş alanı haline gelmiştir.

Gelişmekte olan ülkelerde, toprak-insan ilişkilerinin daha belirgin olması bu ülkelere tarımsal bir nitelik vermektedir. Gelişmiş ülkelerin ekonomik gelişme süreçlerinin başlangıcında görülen tarıma dayalılık, gelişme sürecinin ilerleyen aşamalarında etkisini azaltarak, yerini sanayi ağırlıklı bir ekonomik yapıya bırakmaktadır.

Türkiye 16. yüzyıldan başlayarak gelişen dünya sistemi içinde hep edilgen bir konumda bulunmuştur. Bir kere sistemin çevresinde yerini aldıktan sonra, bütün gelişmeler bu sistem tarafından belirlenmiştir. Türkiye'deki tarımsal yapı ve gelişme, sürekli olarak dinamik merkezler tarafından biçimlendirilmiş, koşullandırılmış ve sınır-

landırılmıştır. Bu aşamada uygulanan tarımsal ve ekonomik politikalarda Türkiye'nin dünya sistemi içindeki yerini değiştirmekten çok, dünya ekonomisindeki gelişmelere, sarsıntılara, dönüşümlere ayak uydurmaktan öteye gidememiştir. Uygulanan politikalar az gelişmişliği ortadan kaldırmaya değil, az gelişmişliği yeni koşullarda yeniden üretmeye yaramıştır.

Türkiye'nin bilinen dünya sistemiyle belirli bir etkileşimi söz konusu olduğu zaman, bu etkileşimin iç ve dış dayanaklarının gözden uzak tutulmaması gerekir. Bu dayanaklar, belirli bir etkileşim biçimi ortaya çıkarmakta ve dünya sistemi organik bir bütün oluşturabilmektedir.

Birinci Beş Yıllık Sanayi Programı ile ilgili bir yazıda, İsmail Hüsrev; "Türkiye bundan sonra dünya iş bölümünde yalnız hammadde müstahsili değil, aynı zamanda hammaddelerini bizzat işleyen sanayici bir memleket olarak yer alacaktır"(1) diyordu. Aradan yarım yüzyıl geçtikten sonra, Türkiye hammaddelerinin çoğunu bizzat işleyen bir memleket olmuş, ama dünya işbölümünde sanayici bir memleket olarak henüz yerini alamamıştır. Aradan geçen zaman süresinde sanayiler kurulmuş, ama Türkiye dünya sistemi içindeki konumunu henüz yeterince değiştirememiştir.

(1) HÜSREV İsmail, Beş Yıllık Sanayi Programı ve Kredi Meseleleri Kadro Cilt III, Sayı, 28 Nisan 1934, S.19

Günümüzde bile, tarımsallığın belirgin özelliklerini taşıyan ekonomik yapının gözardı edilerek her şeyin sanayileşmeye bağlanması ve tarımın ihmâl edilmesi Türkiye ekonomisini açmaza sokabilir.

Ekonomik gelişme sürecinde, tarımın varolan potansiyeli gözardı edilmeden sanayileşerek ülkenin geri kalmışlığı aşılabılır. Tarım potansiyeli gözardı edilerek sanayi sektörüne verilen ağırlıkla gelişmenin sağlanması son derece güçtür. Sanayi öncelikli ekonomik gelişme sürecinde tarımsal gelişmenin de sağlanması sureti ile tarımın sanayiye katkıları artırılarak sanayileşme sürecinin hızlandırılması ve ekonomik gelişmişlik düzeyinin yükseltilmesi sağlanabilir. Bu nedenle, ilk aşamada tarımın sorunlarının çözülmesi gerekmektedir.

Ekonomik gelişme sürecinde bulunan Türkiye ekonomisinde görülen tarımsal nitelik, ekonominin geliştirilebilmesi zorunluluğunu doğurmaktadır. Sanayiye destek olacak ve ülkenin kalkınmasını sağlayacak olan tarımın etkin ve dinamik bir yapıya kavuşturulması gerekir. Bu nedenle tarımın tutarlı ve etkin politikalarla desteklenmesi yoluyla tarımsal üretimin iyileştirilmesi zorunludur. Türk tarımının gelişmesi yolunda karşılaştığı sermaye ve finansman yetersizliği gibi sorunların çözümü geçimlik aile işletmelerinin desteklenmesi, pazara yönelik üretimin artırılması ve pazarlama sorunlarının çözülmesi gibi ana sorunların halli yönünde önemli politika-

ların geliştirilmesi ve uygulanması zorunlu görülmektedir.

Sonuç olarak, Türk ekonomisinin gelişme zincirinin ilk halkası olan tarımın finansman sorunlarının, tarım kredileri ile desteklenmesi ve diğer sorunlarının çözülmesi ekonominin gelişmesi açısından çok önemli görülmektedir.

1.2.Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı; Türkiye tarımının son yıllarda büyük gelişmeler göstermiş olmasına rağmen, toprak dağılımındaki dengesizlik ve çok parçalılık Türkiye'nin birçok yöresinde entansif tarıma dahi geçilememiş oluşu, tarımın doğa koşullarına sıkı sıkı bağlılığı tarımı etkileyen unsurlar olup, geçimlik aile işletmelerinin çözülmemiş sorunları tarımla geçinenlerin geçim düzeylerinin ve ekonomiye katkılarının yükseltilmesi, sosyo ekonomik sorunlarının çözümü bakımından araştırmamız önemlidir. Geçimlik aile işletmelerinin ve pazara yönelik tarım işletmelerinin üretim, pazarlama ve finansman sorunlarının çözümü bakımından, Türkiye'de uygulanan tarımsal kredi politikasının 1963 - 1990 yılları arasındaki etkinliği ve tarım kesiminin bu doğrultuda GSMH'laya katkısının seyri araştırılmaktadır.

1.3.Araştırmanın Kapsamı

Eldeki olanaklar ve ulaşılabilecek veriler ölçüsünde, Türkiye'nin ekonomik gelişme sürecinde tarım kesiminin yeri ve önemi irdelenerek tarımın yapısı ve finansal sorunları araştırılacaktır. Bu araştırmada ele alınacak konu tarımın finansmanı olmakla birlikte girdi yoluyla yapılan desteklemeler (örneğin kamu yönetimince uygulanan sübvansiyonlar) çalışma dışı tutularak, tarım üreticilerinin bizzat kendilerine ulaşan krediler irdelenme alanı olarak saptanmıştır. Bu noktadan hareketle, devletin üretimi artırmak ve pazarlamayı kolaylaştırmak amacıyla yapmış olduğu yol, köprü ve sulama tesisleri gibi alt yapı yatırımları bu araştırmanın amacını ve sınırlarını aştığından kapsam dışı bırakılmıştır. Ayrıca, tarım kesiminin kurumlaşmamış kredi kaynaklarından sağladıkları kredilere de, veri sağlamanın olanaksızlığı nedeniyle, kredi tutarları arasında yer verilmemiştir.

Bu araştırmada karşılaşılan en önemli sorunlardan biri de, istatistikî verilerin yetersizliği ve güvenilirliğinin kuşku yaratabilir olduğu söylenebilir. Bu olumsuzlukları ortadan kaldırabilmek ve sağlanan verilerin güvenilirliğinin kuşku uyandırmaması için genellikle

devletin resmi yayın organlarına öncelik tanınarak bu organlardan sağlanan veriler kullanılmaktadır(*). Devletin resmi yayın organı olan DPT ve DiE'den veri sağlanmadığı durumlarda konu ile ilgili diğer kaynak ve yayınlar taranarak, aynı temele göre düzenlenmiş veriler seçilerek özenle kullanılacaktır.

1.4.Yöntem

Kuramsal araştırma niteliğindeki bu çalışmanın beş ana bölümden oluşması planlanmıştır. Araştırmanın birbiriyle bağlı ilk dört bölümünde, sağlanan bulguların ışığında genel değerlendirmelerin yapılması ve sonuç bölümünde ise genel değerlendirme bulguları ile önerilere yer verilmesi biçiminde planlanmıştır.

Araştırmada, tüme varım veya tümden gelim yöntemlerinden hangisinin kullanılacağını söylemek ve araştırma yöntemi olarak hangisiyle çalışılacağını kesin çizgileri ile saptamak olanaksızdır. Çünkü bölümlerde kimi zaman

(*) İstatistikî veri sağlayan ve devletin resmi yayın organlarından olan DPT ve DiE bile bazı durumlarda aynı konu ile ilgili değişik ve birbiriyle çelişik rakamsal değerler verebilmektedir. Biz çalışmalarımızda bu gibi olumsuzlukları gidermek ve araştırmamıza yansıtılmamak amacıyla konu ile ilgili hangi kuruluştan rakamsal bilgi alındıysa, başlık altındaki tüm anlatımlarda ve çizelgelerde çok zorunlu olmadıkça o kuruluşun verilerine yer verilecektir.

ve konunun içeriğine göre birimden bütüne, kimi zamansa bütünden birime doğru hareket edilecektir. Çünkü somut bazı değerlerin sağlanmasında birimden bütüne ulaşılacağı gibi, makro etkenlerin doğrultusunda birimlerin yapısını ve özelliklerini saptamak çalışmada tümünden gelim niteliğini kazandıracaktır. Örneğin, az gelişmişlik olgusundan ve tarımın evrensel özelliklerinden hareketle, Türkiye'nin tarımsal yapısını, dünyadan soyutlayarak irdelenmek ve birim tarım işletmelerine kadar inmek, araştırmaya tümünden gelim niteliğini kazandırabilecektir. Bu noktadan olarak, tarım kesimine kredi sağlayan kuruluşların tek tek incelenmesi suretiyle her birinin ayrı ayrı açmış oldukları kredi tutarlarından toplam tarımsal kredi tutarlarına ulaşmak ve makro-ekonomik göstergelerle karşılaştırmak çalışmaya tüme varım niteliğini kazandırabilecektir.

Literatür taraması biçiminde düşünülen bu araştırmanın birinci bölümünde elde edilen bulguların, gerekli istatistikî verilerle desteklenmesi sureti ile kuramsal çatı oluşturulacaktır.

ikinci bölümde, Türkiye'de tarımsal yapı irdelenecek olup, üçüncü bölümde ise Türk tarımında sermaye sağlama yolları ve tarımsal kredi uygulamaları ile kredi tür ve

tutarlarının karşılaştırılacağı, sayısal analizlerin yapılacağı bölümler olarak planlanmıştır. Dördüncü bölümde ise tarımsal kredi uygulamalarının irdelenmesi yapılacaktır.

Araştırma bulgularını ve sonuç başlığını taşıyan beşinci bölümde ise yapılan araştırmanın kısa bir özetine yer verilerek, gerekli değerlendirmeler ve sağlanan bulguların ışığında yorumlamalar yapılarak öneriler sunulacaktır.

1.5. Diğer Özgün Araştırmalar

Ekonomik kalkınma sürecinde tarımın Türkiye ekonomisindeki yeri ile tarımsal etkinliklerin önemi ve bu etkinliklerde finansman olanaklarının oynadığı rol konuya çok önemli boyutlar kazandırmaktadır. Konunun taşıdığı önemle orantılı olarak çok sayıda literatür taranarak araştırma yapılmaya çalışılmıştır.

Türkiye tarımının genel yapısı, ekonomik ve sosyal durumu konusundaki bilgileri tarımla ilgili tüm araştırma ve literatürde bulmak mümkündür. Ancak Türkiye tarımının finansman olanakları ve tarımsal kredi politikası konusunda yapılan özgün araştırmaların sayısı oldukça azdır. Ulaşılabildiği kadarıyla bu konuda yayın niteliğinde birkaç araştırma, Türkiye 2. İktisat Kongresi'ne sunulan tebliğler, Türkiye ekonomisi hakkında yazılan eserlerde bir bölüm bile oluşturmayacak kısalıkta yer alan anlatımlar

bu konuda yapılan çalışmaların çerçevesini oluşturmaktadır.

Türkiye tarımının finansmanı ve tarımsal kredi uygulaması ile ilgili özgün araştırmalar; C. Necat BERBEROĞLU'nun "Türkiye Tarımının Finansmanı ve Tarımsal Kredi Uygulaması", Özcan ERTUNA'nın "Finansal Kurumlar", Tahir SAYIN'ın "Zirai Kredilerden İstifade Şartları", Mehmet BÜLBÜL'ün "Adana Ovası Tarım İşletmelerinin Ekonomik Yapısı, Finansman Ve Kredi Sorunları", Ali Rıza KARACAN'ın "Tarımda Finansman Ve Kredi" ile Demir DEMİRGİL'in, Metin DEMİRPERÇİN'in, Ersen ÖZLER'in Türkiye 2. İktisat Kongresi'ne sundukları tebliğler ve Ahmet Cemâl SİVASLIGİL'in "Türkiye'nin Ekonomik Gelişmesinde, Tarımın Parasal Sorunları ve Tarımsal Kredi Uygulaması" yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi'nden oluşmaktadır. Bu arada Kubilay BAYSAL'ın "Türkiye Ekonomisi", Gülten KAZGAN'ın "Tarım Ve Gelişme", Halil ÇİVİ'nin "Türkiye'de Bankacılık" isimli eserlerinde tarımsal kredilerle ilgili veriler ile kısa ve özde olsa kredi uygulamalarına yer verildiği söylenebilir.

İKİNCİ BÖLÜM

1. TÜRKİYE'DE TARIMSAL YAPI

1.1. Ekonomik Gelişme Sürecinde, Tarım Sektörünün Önceliği

Gelişmekte olan ülkelerin tamamında ekonomik gelişmenin hangi sektör tarafından gerçekleştirileceği sorunu geçmişte olduğu gibi günümüzde de önemini korumaktadır.

Ekonomik gelişme teorisindeki dengesiz kalkınma kavramı içinde yer alan tarım yada sanayi önceliği sorunu, gelişmekte olan ülkelerin sermaye yetersizliği, teknoloji düzeyinin düşüklüğü, girişimci sayısının azlığı gibi nedenlerle ekonomideki tüm sektörlerin aynı anda ve birlikte geliştirilemeyeceği varsayımından doğmuştur. Bu varsayımdan hareketle ekonomideki kaynaklar her iki sektörün birlikte geliştirilmesine yetmediği durumlarda tarım ve sanayi sektörlerinden hangisine öncelik verildiğinde ekonomik gelişmenin daha kolay başlatabileceği ve gelişme hızının artırılarak sürdürülebileceği iktisatçılar arasında sürekli tartışmalara konu olmuştur.(2)

Tarımın önceliğini savunan bazı iktisatçılar tarımsal üretimin artırılması zorunluluğu nedeniyle bu sektöre öncelik verilmesi gerektiğini savunurken, bazı iktisatçılar ise sanayileşmeyi ekonomik gelişmenin ilk koşu-

(2) BERBEROĞLU C.Necat, Türkiye Tarımının Finansmanı ve Tarımsal Kredi Uygulaması, Eskişehir İ.T.İ.A. Yayın No:235/156, 1979, S.4

lu olarak görmektedirler. Birbirine karşıt olan bu iki görüşün dışında sektörler arası karşılıklı etkileşime ve sanayileşme ile tarımsal yapının gelişmesi birbirinden bağımsız olmayan içiçe oluşan bir süreçtir (3) görüşüne dayanarak sektörler arasında denge kurulmasının zorunluluğunu savunan iktisatçılar da vardır.(4)

Günümüzde sektör önceliği konusunda yapılan tartışmalar bir sektörün tümüyle göz ardı edilip, kaynakların diğer sektöre aktarılması varsayımından çıkmıştır. Halbuki sektörler içiçe olup, birini diğerine tercih etmek çoğukez olanaksızdır. Öyleyse ekonomik gelişmenin sağlanmasında ne kadar tarım veya ne kadar sanayi olması gerektiği tartışmaya açıktır. Gelişmekte olan ülkelerde sermaye birikimi, beslenme, dışsatım yoluyla gerekli döviz oluşumunun sağlanması yönünden tarım ve sanayinin birlikteliği dengesiz kalkınma teorilerinde yer alan tarım-sanayi çekişmesini yumuşatmıştır.

Gelişmekte olan ekonomilerde kalkınmanın öncülüğünü hangi sektörün alacağına ekonomilere bakıldığında bunların Asya'dan Avrupa'ya, Afrika'dan Amerika'ya kadar çok geniş bir alana yayıldığı ve kendi aralarında bile bir türdeşlik oluşturmadıkları görülmektedir. Bunun yanında

(3) İLKİN Akın, Kalkınma ve Sanayi Ekonomisi, İ.Ü.İ.F. Yayını No:384, İstanbul, 1976, S.151

(4) BERBEROĞLU C.Necat, a.g.e.S.4

gelişmiş ekonomilerde bile az gelişmişliğin özelliklerini taşıyan bölgeler vardır. Bu nedenle gelişmekte olan ekonomileri tanımlamak, niteliklerini kesin çizgilerle özetlemek kolaylıkla olanaklı değildir. İktisatçılar gelişmekte olan ekonomileri; ekonomik demografik kültürel, politik ve teknolojik özellikleri üzerinde durarak tanımlamaya çalışmışlar ve bu ekonomilerin özelliklerini şöyle sıralamışlardır. (5)

Tarımsal nüfusun toplam nüfus içindeki oransal büyüklüğü %70-90 arasında değişir, kişi başına düşen sermaye ve ulusal gelir düşüktür. Tarım kesiminde gizli işsizlik ve mevsim işsizliği yaygındır. Halkın gelirlerinin büyük bölümü besin ve zorunlu tüketim maddelerine sarfedilmekte olup, tarımsal üretim ve tüketim içindeki bitkisel ürünlerin payı yüksektir. Sermaye birikimi yetersiz ve kullanımı etkin değildir. Tarımsal üretim tekniği ilkel ve pazar için üretim oranı düşüktür. Nüfus artış hızı yüksek olup, ortalama yaşam süresi düşüktür. Sağlık hizmetleri yetersiz, eğitim niteliksiz ve okuma-yazma oranı düşüktür. Gelenek ve göreneklere bağlılık ve dinsel inançlar güçlü olup, üretim teknolojisi ilkel, haberleşme ve ulaşım hizmetleri yetersizdir.

Gelişmekte olan ülkelerin yukarıda genel özelliklerle-

(5) TÜRK İsmail, Maliye Politikası, S Yayınları, 14. Basım Ankara, 1983, S. 192

ri sıralanan ekonomik etkinliklerinin her noktasında tarımsal nitelik görülmektedir. Ekonomik gelişmeyi sanayileşme olarak almak hemen hemen tüm gelişmekte olan ülkelerde egemen olan görüştür.(6) Ancak gelişmekte olan ekonomilerde görülen tarımsal nitelik, bu ülkelerin sanayi önceliğini seçtiklerinde önemli sorunlarla karşılaşmalarına neden olabilir. Adı geçen ülkelerin ulusal gelirlerinin oluşumundaki ve dışsattım gelirleri içindeki oransal büyüklüğü ile döviz birikiminin sağlanmasındaki tarımsal payın büyüklüğü ve ayrıca kültürel, demografik, teknolojik, politik yönlerden ağır basan tarımsallık, gelişmenin başlangıcında sanayileşmeye önem verilip, tarımın ihmâl edilmesi durumunda ülkelerin gelişmekten çok gerileme sorunuyla karşılaşmalarına neden olabilir. Çünkü gelişmekte olan ülkelere hızlı nüfus artışının getirdiği beslenme sorununun çözümlenmesinde, sermaye birikiminin artırılarak yatırımların finansmanında, dış ekonomik ilişkilerle döviz gereksiniminin sağlanmasında tarımsal yapı önemli bir kaynaktır.

Modern dünyanın gelişmiş ekonomilerinin gelişimi incelendiğinde, sanayileşme sürecine girmeden önce bu ülkelerin tarım reformunu sağlayarak bu sektörde sermaye yarattıkları görülür. Bu aşamadan sonra sağlanan üretim

(6) AMANVERMEZ Yalçın, Tarım Sektörünün Finansmanı
Aralık - 1985, S.1.

fazlası ikinci ve üçüncü sektörler olan sanayi ve ticarete aktarılarak bu kesimlerin de gelişme ve büyümesine zemin hazırlanarak sanayileşme süreci tamamlanmıştır. Bu gelişmeye gerek Batı Avrupa, gerekse A.B.D. ve Japonya gibi gelişmiş ekonomilerinde karşılaşılmaktadır. Adı geçen ülkelerde tarım sektöründen yararlanılarak sanayileşme gerçekleştirilmiştir. Başka bir deyişle, kalkınmanın finansmanının bu ülkelerde tarım sektörüne üstlenildiği söylenebilir.(7)

Türkiye ekonomisinde görülen tarımsal nitelik, diğer sektörlerle nazaran ağır basmaktadır. Sermaye birikimi, işgücü aktarımı, dış ekonomik ilişkilerle sağlanan döviz birikimi yönlerinden tarım sektörü hala önemini korumaktadır. Tarımın varolan bu potansiyeli ekonomik gelişmenin finansmanını sağlayarak sanayileşme süreci hızlandırabilir.

Sonuç olarak, ekonomik gelişmede hangi sektöre önem ve öncelik verilirse verilsin, tüm diğer gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de tarımın önemi ve gözardı edilemeyecek bir sektör olduğu gerçeği unutulmamalıdır.

1.2. Türkiye'de Tarım Sektörü ve Nüfus Yapısı

Tarımın Türkiye ekonomisindeki yerinin saptanmasın-

(7) a.g.e.,S.1

da başvurulacak göstergelerden birincisi, toplam nüfus içinde tarımsal nüfusun oransal yerini ve gelişimini içeren göstergelerdir. Genelde olduğu gibi kırsal kesimde çalışan nüfus, tarımsal nüfus olarak alınmıştır. Bu varsayım ile, şehirde oturanlardan tarımla uğraşanlar, tarımsal nüfusa katılmadığı gibi, kırsal alanda oturupta tarımla hiç ilgisi bulunmayan bazı kişiler tarımsal nüfus içine alınmışlardır. Bunun bir sakınca olmasına rağmen, Türkiye'de tam anlamıyla tarımla içiçe olan nüfusun saptanmamasını ve ayrıca böyle bir istatistiğin bulunmaması nedeniyle zorunlu olarak kırsal kesimde yaşayanların tümü tarımsal nüfus kapsamına alınmışlardır.

Kırsal nüfusu saptamak amacıyla idari ölçü ve yerleşim merkezlerinin nüfusu temeline (8) göre yapılan hesaplamalar Çizelge:1'de verilmiştir.

Buna göre, 1920'li yılların sonları ve 1930 yılı başlarında, Türkiye sulu tarımın olmadığı, ekstansif ve ilkel bir tarım yapısı ile geri bir ekonomi özelliğini korumaktaydı. 1927 yılında yapılan nüfus sayımına göre Türkiye'nin toplam nüfusu 13.448.270 kişi olarak tahmin edilmiştir. Bu nüfusun 10.342.391 kişisi tarım sektöründe yaşamaktaydı (9). Buna göre, toplam nüfusun %75,78'i kırsal kesimde yaşarken, diğer sektörlerin toplam nüfus içindeki

(8) (9) DiE, 1990 Nüfus Sayım İstatistikleri Yıllığı
DiE Yayın No:1450-Ankara

Çizelge 1: Türkiye'de Tarımsal Nüfusun Gelişimi

Sayım Yılı	Toplam Nüfus	Tarım Kesimi(%)	Diğer Kesimler(%)
1927	13.648.270	75,78	24,22
1935	16.158.018	76,47	23,53
1940	17.820.950	75,61	24,39
1945	18.790.174	75,06	24,94
1950	20.947.188	74,96	25,04
1955	24.064.763	71,21	28,79
1960	27.754.820	68,08	31,92
1965	31.391.421	65,58	34,42
1970	35.605.176	61,55	38,45
1975	40.347.719	58,19	41,81
1980	44.736.957	56,09	43,91
1985	50.664.458	46,97	53,03
1990	56.473.035	40,99	59,01

Kaynak:DiE, İstatistik Göstergeler(1923-1990),
Yayın No:1472, S.7, Ankara

Çizelge 2: Tarım Kesiminde İktisaden Aktif Nüfus

Yıllar	Toplam Nüfus (000)	Aktif Nüfus (000)	Tarımda Çalışanlar (000)	Tarımda Çalışanların Aktif Nüfusteki Payı (%)
1927	13.648	5.351	4.368	81,63
1935	16.158	7.920	6.480	81,82
1940	17.821	8.500	6.928	81,51
1945	18.790	10.617	8.653	81,50
1950	20.947	12.621	10.745	85,14
1955	24.065	13.473	10.637	78,95
1960	27.755	12.993	9.737	74,94
1965	30.391	13.558	9.750	71,91
1970	35.605	15.119	10.231	67,67
1975	40.358	17.384	11.695	67,27
1980	44.737	18.522	11.105	59,95
1985	50.664	21.580	12.119	56,16
1990	56.473	30.880	17.088	55,34

Kaynak: DiE, 1990 Nüfus Sayım İstatistikleri Yıllığı
 DiE Basımevi-Ankara
 DiE, İstatistik Göstergeler (1923-1990)
 Yayın No: 1472

payı %22,52 idi(10).

1935 yılında yapılan ikinci nüfus sayımı sonuçlarına göre, tarım sektöründe yaşayan nüfus, hem mutlak hem de oransal olarak artış göstermiştir. Toplam nüfus içinde tarımda yaşayanlar 1927 yılında %75,78 iken, 1935 yılında %76,47'ye yükselmiştir. Tarımsal nüfusun bu oransal büyümesi, doğumlardan ve ekonomik krizin yarattığı gerileme sonucu kentlerden köylere olan dönüşlerden kaynaklanmıştır(11).

Diğer sayım yılları nazara alındığında, 1940 yılında tarım sektörünün toplam nüfus içindeki oranı %75,61, diğer sektörler %22,57, 1945 yılında tarım sektörü %75,06 diğer sektörler %23,37'dir. Tarımsal nüfus oransal olarak giderek azalmaya devam etmiş ve 1990 yılında %40,99 oranına gerilemiştir.

Tarım sektöründeki bu oransal azalış, Türkiye'nin sanayileşme sürecine girdiğine işaret sayılabilir. Ancak, ekonomisi gelişmiş ve sanayileşmiş ülkelerle karşılaştırıldığında Türkiye'de tarımsal nüfusun ağırlığını koruduğu gözardı edilemeyecektir.

Tarımsal nüfusla ilgili olarak incelenmesi gerekli göstergelerden birisi de, toplam aktif nüfus içindeki, tarımda çalışan nüfusun oransal irdelenmesi ve sonuçlarının belirlenmesidir. Bu nedenle, Çizelge:2'de 1927 yılından başlayarak, toplam aktif nüfus içindeki tarımda çalış-

(10) DiE, 1990 Nüfus Sayımı İstatistikleri Yıllığı
DiE Yayın No:1450-Ankara

(11) BAŞKAYA Fikret, Türkiye Ekonomisinde İki Bunalım Dönemi, Birlik Yayınları:2, Ankara-1986, S.19

şanların oransal gelişimi incelenmiş olup, 1927 yılında % 81,63 olan bu oranın 1990 yılında % 55,34 oranına kadar gerilemiş olmasına rağmen, gelişmiş ülkelerle karşılaştırılırsa yine de küçümsenemeyecek seviyededir.

Ayrıca ekonomik faaliyetlerde eğitimin rolü de çok büyüktür. Günün koşullarına göre tüm teknik, ekonomik ve sosyal bilgilerle donatılmış bir kişiyle, bu yeteneklerden yoksun bir kişi üretimde doğal olarak aynı verim ve kaliteyi gerçekleştiremez. Bu nedenle Türkiye'de tarım üreticilerinin eğitim düzeylerinin yükseltilmesi amaçlanmış ama yeterli bir niteliğe ulaşılammıştır. Tarım kesiminde eğitim düzeyinin düşüklüğü, teknolojik yeniliklerin uygulanmasına, modern üretim yöntemlerinin kullanımına ve tarımsal etkinliklerde ilkeliliğin sürdürülmesine yol açmıştır. Bu durum, finansal açıdan da kendini göstermekte olup yatırılabilir sınırlı fonların verimli alanlara kaydırılmaması nedeniyle kaynak kaybına neden olmaktadır.

Sonuç olarak, ister toplam tarımsal nüfusun toplam nüfus içindeki payının, isterse tarımdaki aktif nüfusun, toplam aktif nüfus içindeki payının yıllar itibariyle, oransal olarak azalan bir eğilim göstermesine karşın, bugün bile tarımın nüfus yönünden önemini koruduğunu göstermektedir.

1.3.Tarım Sektöründe Toprak Ve Tarımsal Yapı

Dünya krizinin Türkiye'yi etkisi altına aldığı 1920'li yılların sonları ve 1930'lu yılların başlarında, Türkiye,geri bir tarım ekonomisi özelliğini koruyordu.Bu yıllarda, tarıma elverişli toprakların genişliği 220.000 hektar iken bunun sadece 104.800 hektarı işleniyor,yarıdan fazlasından ise yararlanılmıyordu. Ekilen arazinin 84.000.800 hektarında ekstansif tarla tarımı, 20.000.000 hektarında da bahçe tarımı yapılmıyordu. Meralar ise ülke genişliğinin %31,1'ini oluşturuyordu(12)

Ekilen alanların ekilebilir alanların yaklaşık yarısı kadar oluşu,tarım tekniğinin geriliğinden, pazar için üretimin henüz gelişmemiş olmasından dolayısıyla iç pazarın darlığından ve dış pazarlarla ilişkilerin sınırlılığından kaynaklandığı söylenebilir. 1927 tarım sayımı sonuçlarına göre,Türkiye topraklarının %32'si tarıma elverişli olduğu halde, fiilen ekilen alan ülke yüzölçümünün %4,86'dır(13).

1927 yılında tarım ürünleri ihracatından sağlanan gelir,toplam ihracat gelirlerinin %82,9'unu oluşturuyordu.

Öte yandan tarımdan alınan vergilerde bütçe gelirlerinin önemli bir bölümünü oluşturuyordu. Sadece arazi ve hayvan vergilerinden sağlanan gelir,toplam devlet gelirlerinin %12,1'ini oluşturuyordu. Bu yüzdeye tarım ke-

(12) BAŞKAYA, Fikret, ikinci Bunalım Döneminde Türkiye Ekonomisi, Birlik Yayıncılık, Ankara-1986, S.19

(13) a.g.e., S.20

siminden alınan öteki doğrudan ve dolaylı vergiler dahil değildir.

Ekonomi tarıma dayalı olduğu halde tarımda verim son derece düşüktür. Bu durum tarım teknolojisinin ve ulaşım olanaklarının geriliği kadar, toprağa sahip olmanın biçimiyle de ilgilidir. Toprağa sahip olmanın biçimi çoğunlukla kapitalist değil, yarı kapitalist bir nitelik taşımaktadır. Toprak çoğu zaman ağaların kimi yerde de şahısların kontrolündedir. Tarımdaki üretim ilişkileri son derece karmaşıktır. Teknolojinin geriliğine, birde toprak mülkiyetindeki bu çeşitlilik eklenince verimin düşüklüğü kaçınılmaz olmaktadır. Toprakta verimliliğin yüksek olduğu iki durum, ya küçük üreticinin kendi toprağını işlemesi veya büyük toprak sahibinin modern tarım teknolojisi ve ücretli tarım işçisi kullanarak doğrudan işletmenin başında bulunduğu hallerde sözkonusudur.

Çağımızın az gelişmiş ekonomileri, tarımsal kalkınmayı gerçekleştirmek, toprak mülkiyet ve işletme düzeninin doğurduğu sorunları çözmek için reform hareketlerine girişilmiştir. Türkiye genelinde, tüm tamamlayıcı girişimlerle birlikte yürütülen toprak ve tarım reformu uygulaması yapılmamış olmasına rağmen, 1935 yılından itibaren ciddi bir reformun gereği üzerinde sürekli olarak durulmuştur. Bundan öncede dar kapsamlı toprak dağıtımı ve 1945 tarihli Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ve bunun

uygulanması yapılmaya çalışılmıştır. Daha sonra çıkarılan 1973 tarihli Toprak ve Tarım Reformu Kanunu ile de toprağın verimli biçimde işletilerek ulusal kalkınmayı hızlandıracak yapının kurulması amaçlanmış olup, topraksız yada az topraklı çiftçi ailelerinin yeter gelirli tarımsal aile işletmesi haline gelebilmeleri için topraklandırılmaları, desteklenmeleri ve örgütlenmeleri öngörülmüştür. Ortakçılık ve kiracılığın belli bir düzene sokulması sureti ile, işletmesi ekonomik olmayacak ölçüde parçalanmış toprakların birleştirilmesi ve toplulaştırılması ve yeniden parçalanmalarının önlenmesi sağlanarak toprak ve su kaynaklarının geliştirilerek verimliliğinin artırılması amaçlanmıştır.

Reform denemelerinin, Türkiye genelinde hedefine ulaştığı söylenemez. Zira 1991 yılı Genel Tarım Sayımı Sonuçları'na göre toplam 209.914.338 olan tarım alanının kullanışa göre (Diyagram:1) %68,74'ü tarla alanı, %17,31'i nadas, %2,82'si sebze, %11,13'ü ise meyve ve diğer uzun ömürlü bitkilerden oluşmaktadır.

Tarım alanının kullanışa göre dağılımı ve orman alanı (Diyagram:2) dikkate alındığında, orman alanının %42, ekili tarla alanının %11, meyve-bağ alanının %6 ve sebze bahçeleri alanının %1 olduğu görülmektedir.

Tarım ve orman alanlarının 1970 - 1990 yılları arasındaki 20 yıllık seyri (Çizelge:3) irdelendiğinde; eki-

len alanların 15.591.000 hektardan 18.868.000 hektara yükseldiği, nadas alanlarının 8.705.000 hektardan 5.324.000 hektara gerilediği, sebze bahçeleri alanının 448.000 hektardan 635.000 hektara yükseldiği, bağ alanlarının 845.000 hektardan 580.000 hektara gerilediği, meyve ağaçları alanının 731.000 hektardan 867.000 hektara yükseldiği ve orman alanlarının da 18.273.000 hektardan 20.199.000 hektara genişlediği görölmüştür(Çizelge:3).

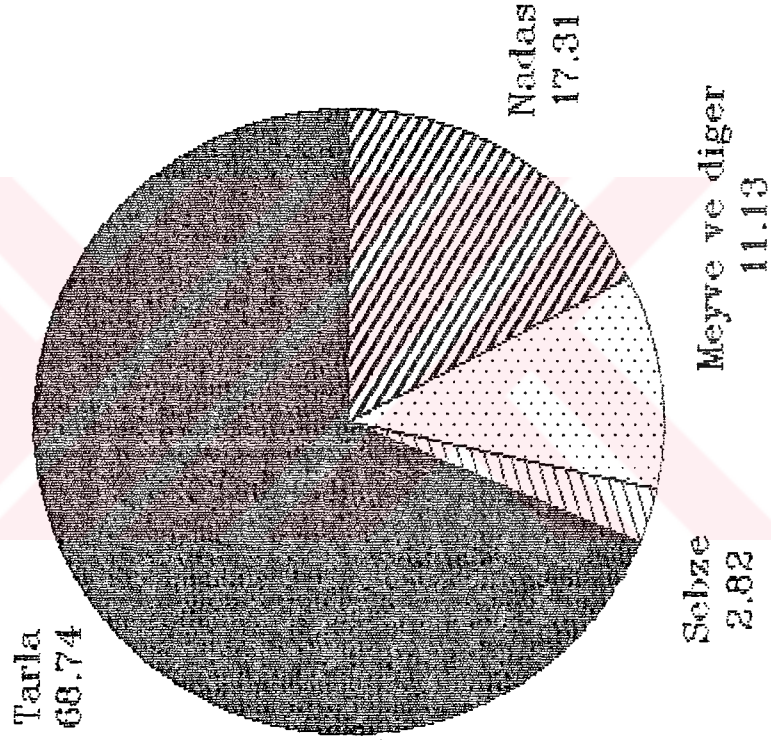
1927 yılında toplam nüfus 13.648.270 iken, tarım kesiminde çalışanların oranı %75,78'dir. Türkiye'nin nüfusu 1927 yılından itibaren geçen 63 yıl içinde sürekli artarak 1990 yılında 56.473.035'a yükselmiştir(14). Buna karşın, tarım kesiminde çalışanlar 1927 yılında toplam nüfusun %75,78'ini oluştururken, bu oluşum oransal olarak gerilemeye devam etmiş ve 1990 yılında %40,99'a gerilemiştir.

Tarımda çalışan nüfusun oransal olarak azalmış olmasına rağmen, teknik ve teknolojinin ilerlemiş oluşu, tarıma modern alet ve malzemenin katkıları nedeniyle toplam ekilen alanda bir gerileme olmadığı gibi bu dönemde nadas ve orman alanlarında artış kaydedilmiştir.

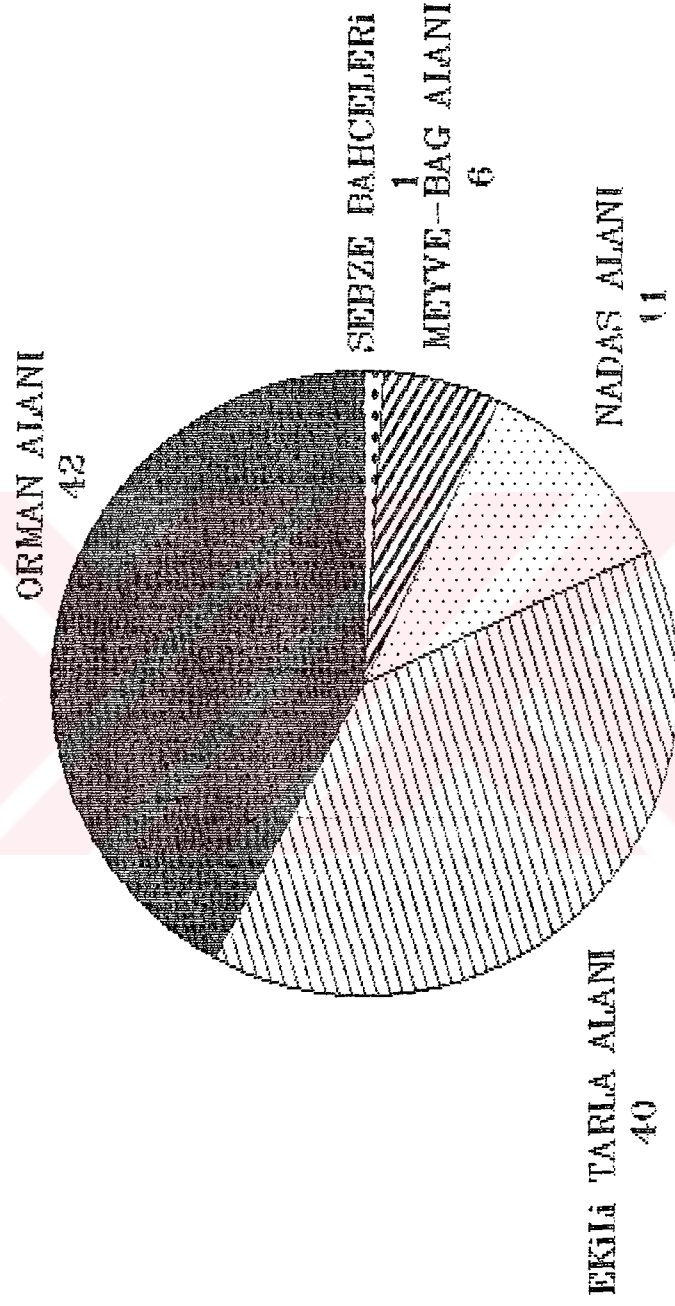
(Çizelge:3)

(14) DiE, İstatistik Göstergeler (1923-1990)
Yayın No:1472, S.7

**Diagram: İŞLENEN ALANIN KULLANISA
DAGILIMI (%)**

**Diyagram:2.TARIM ALANININ KULLA
GORE ORMAN ALANI (%)**

Çizelge:3.Tarım ve Orman Alanları
(000 Hektar)

Yıl	İşlenen Alan		Sebze Bahçeleri	Dikili Alan	Ormanlar
	Ekilen	Nadas			
1970	15.591	8.705	448	2.595	18.273
1971	15.924	8.603	451	2.631	18.273
1972	16.047	8.996	530	2.653	18.273
1973	16.062	8.952	530	2.744	19.136
1974	16.154	8.506	501	2.767	20.170
1975	16.241	8.177	490	2.754	20.170
1976	16.343	7.922	619	2.841	20.170
1977	16.531	7.941	592	2.866	20.155
1978	16.349	8.200	571	2.922	20.155
1979	16.607	8.388	616	3.014	20.155
1980	16.372	8.188	596	3.019	20.199
1981	16.711	8.204	568	3.030	20.199
1982	16.967	6.614	618	2.892	20.199
1983	17.164	5.854	678	2.922	20.199
1984	17.453	6.421	628	2.911	20.199
1985	17.908	6.025	662	2.935	20.199
1986	18.149	5.771	638	2.925	20.199
1987	18.781	5.574	609	2.963	20.199
1888	18.995	5.179	612	2.977	20.199
1989	19.036	5.234	610	3.017	20.199
1990	18.868	5.324	635	3.030	20.199

Kaynak:DiE 1990 Tarım Sayım İstatistikleri
DiE Yayınları, Yayın No:1474, 1991-Ankara

"Bir memlekette arazisinin doğrudan işletiliş şekli ne kadar yayılmış olursa, o memlekette çiftçilik o kadar iyidir ve memleket arazisi onun işleyip şenlendirenlerin elinde bulunuyor demektir. Halbuki arazi sahibi tarafından değil yabancı kimseler eliyle işletilirse arazinin daima bir servet kaynağı halinde kalması, tam imar edilip şenlenmesi tehlikeye düşebilir"(15). Sahip oldukları toprakları kendisi işletmeyen kesimin önemi tarımda verimliliğin düşük olmasının başlıca nedenlerinden biridir. Örneğin, beyler ve toprak ağaları topraklarının işlenmesini marabacılara ve ortakçılara bırakmışlardır. Büyük toprak sahipleri içinde kapitalist tarım işletmelerinin payı çok düşüktür. İkinci büyük kitle küçük mülk sahibi köylülerdir. Bunlar tarım girdileri, tarım aletleri ve tarım kredileri bakımından hiç de iyi durumda değildirler.

Türkiye'de, toprağın çok parçalı oluşu, tarım işletmelerinin emekçisi, girişimcisi ve sermaye sahibinin aynı kişi oluşu pazara yönelik üretimi imkansız kılmaktadır. Türkiye'de tarım işletmeleri genellikle geçimlik aile işletmesi şeklinde olup, üretim olanaksız gereksinmelerini karşılayacak şekilde yapılır ve aile içinde tüketilir.

(15) HATİPOĞLU, Şevket Raşit, "Ziraatimizde İşletme Şekilleri", Dönüm Sayı 41, Mayıs 1936, S.196

Çizelge:4.İşletme Büyüklüğüne Göre Arazinin Kullanışı
(1980 Genel Tarım Sayımı,Hanehalkı Anketi Sonuçları)

Tarımda Kullanılan Arazi				Tarımda Kullanılmayan Arazi						Genel Toplam
Uzun Ömürlü Bitkiler (Bağ,Meyve,Kavaklık) Bahçeleri	Sebze Bahçeleri	Tarla Arazisi	Nadas	Toplam	Daimi Çayır ve Otlak Arazi	Koruluk ve Orman Alanı	Kullanılmayan Arazi	Tarımın Elverişli Arazi	Toplam	Genel Toplam
RÜKÜK İŞLETMELER										
1.530	787	38.528	16.962	57.807	25.616	70	640	495	26.823	84.630
15.028	2.676	251.255	13.130	262.089	1.940	25	240	1.650	3.855	285.944
27.496	3.689	801.566	187.330	1.070.081	40.631	3.221	18.099	13.895	75.846	1.095.927
69.889	4.885	2.040.358	1.042.060	3.157.142	172.706	28.673	77.454	71.926	350.759	3.507.951
18.871	1.517	641.086	315.272	976.746	133.180	12.199	49.835	42.971	238.185	1.214.931
80.255	2.512	1.632.863	1.143.756	2.859.386	1.140	347.770	171.407	260.913	761.230	3.640.616
Toplam 213.069	16.066	5.405.656	2.718.510	8.353.301	1.514.113	391.958	317.645	391.850	2.615.566	10.968.867
KÜÇÜK İŞLETMELER										
179.476	86.235	233.554	13.121	512.386	27.945	3.858	5.112	2.475	39.403	551.789
454.222	134.746	942.591	104.977	1.636.536	63.556	24.028	32.501	9.690	129.775	1.766.311
1.346.325	325.159	4.121.184	718.293	6.510.961	284.576	92.646	148.557	59.471	585.250	7.096.211
1.617.724	288.516	6.461.750	1.490.734	9.858.724	442.135	174.966	216.516	79.675	913.292	10.772.016
1.394.224	306.723	7.737.470	2.161.508	11.599.925	514.135	221.217	273.610	120.047	1.129.123	12.729.048
1.305.672	288.616	7.522.587	2.537.723	11.654.598	440.980	156.680	271.604	116.647	985.911	12.640.509
3.696.493	778.691	28.437.233	11.079.761	43.972.178	2.131.568	482.716	1.193.941	611.730	4.419.955	48.392.133
2.674.216	554.804	31.475.807	14.379.243	49.084.070	2.800.637	512.322	1.143.626	704.322	5.160.907	54.244.977
1.829.138	338.268	29.424.202	15.538.827	47.175.435	2.673.716	275.082	950.585	641.512	4.540.905	51.716.340
64.585	33.797	9.160.842	6.317.022	15.576.246	849.999	80.400	250.755	28.686	1.165.640	16.762.086
Toplam 14.562.075	3.135.555	125.497.720	54.306.209	197.581.059	10.229.363	2.023.935	4.462.807	2.374.258	19.090.363	216.671.422
Genel Toplam 14.775.144	3.151.621	130.902.076	57.104.719	205.934.360	11.743.476	2.415.893	4.760.452	2.766.108	21.705.929	227.640.289

Kaynak : DİE 1980 Yılı Tarım Sayımı İstatistikleri
1990 İstatistik Yıllığı, Yayın No:1450, S.126

Çizelge:5.İşletme Büyüklüğüne Göre Arazinin Kullanışı
(1980 Genel Tarım Sayımı,Hanehalkı Anketi Sonuçları)

İşletme Büyüklüğü	İşletme Sayısı	Toplam Arazi (000) Dekar	İşletmelerce Kullanılan Arazi Miktarının Toplam Araziye Oranı (%)
Büyük işletmeler			
(1)	140	84.600	0,0004
250-499	1.386	285.944	0,0013
500-999	1.622	1.095.927	0,0048
1.000-2.499	2.500	3.507.951	0,0154
2.500-4.999	373	1.214.931	0,0053
5.000	159	4.779.514	0,0210
Toplam	6.180	10.968.867	0,0482
Küçük işletmeler			
(2)			
5'den az	218.022	551.789	0,0024
5-9	265.306	1.766.311	0,0076
10-19	527.181	7.096.213	0,0312
20-29	470.979	10.772.016	0,0473
30-39	393.741	12.729.048	0,0560
40-49	299.922	12.640.509	0,0555
50-99	738.376	48.392.133	0,2126
100-199	421.523	54.244.977	0,2384
200-499	192.800	51.716.340	0,2272
500-999	24.785	16.762.086	0,0736
Toplam	3.552.635	216.671.422	0,9518
Genel Toplam	3.558.815	227.640.289	% 100

(1) Hayvan Varlığına Göre Büyük işletmedir.

(2) Hayvan Yetiştiren Ancak Arazi Varlığı Olmayan işletmeler ilk Sınır Aralığında Gösterilmiştir.

Kaynak: DiE 1990 Genel Tarım Sayımı İstatistikleri
1990 İstatistik Yıllığı Yayın No:1450, 1991-Ankara

Türkiye'de toplam arazi 227.640.289.000 dekar olup, tarımda kullanılan alan 205.934.360.000 dekadır.(Çizelge:4) Toplam arazinin işletme büyüklüklerine göre kullanımına bakıldığında (Çizelge:5) oran olarak %4,82 gibi küçük bir kısmı büyük işletmeler tarafından ve geri kalan %95,18 gibi büyük bir kısmı ise küçük işletmeler tarafından kullanılmaktadır.Buda Türkiye'de toprak yapısının çok parçalı olduğunu göstermektedir.

Türk tarımında, açmazların aşılabilmesi için, toprak yapısının çok parçalıktan arındırılması, finansman sorunlarının halledilmesi ve pazara yönelik üretimin artırılması gerekmektedir. Buna karşın, küçük işletmelerin çok parçalı ve dağınık üretim alanlarından oluşması, parça genişliklerinin ekonomik üretimi engelleyecek şekilde küçük oluşu Türk tarımındaki yapısal olumsuzlukları yansıtmaktadır.

1.4.Tarım Sektöründe Makina ve Ekipman Sayısı

Tarımda verim düşüklüğünün önemli nedenlerinden biri de, tarım alet ve makinalarının geriliğidir. "Verimliliğin geriliği istihsal vasıtalarının ilkelliğinden gelmektedir.Bazı yerlerde zirai harfiyat ucu kırık bir çengel vasıtasıyla, bazı yerlerde de tahta kara sabanla yapılmaktadır. Pulluk gibi en basit teknik rasyonel teknik vasıtalar bile bilinmemektedir.Müstahsil babasından gördüğü gibi tarla sürmektedir.(16)

(16) HÜSREV ismail, "Şark Vilayetlerinde Derebeylik"
Kadro Sayı 11, S.27

Türkiye'ye ilk pulluğun girişi geçen yüzyılın son on yılında olmuştur. Fakat giren pulluk sayısı hem çok az hemde ithal edilen pulluklar tamir yetersizliğinden, kullanımını son derece kısıtlı kalmıştır. Türkiye'ye ilk traktörün girişi ise 1907 yılında Adana Belediyesi tarafından gerçekleştirilmiştir. Bundan sonra 1911 yılında Aydın'a, 1912 yılında Adana'ya, 1913 yılında tekrar Adana'ya olmak üzere, Birinci Dünya Savaşı başlarında, Türkiye'ye ithal edilen traktör sayısı sadece dördüttür. (17)

Türkiye'ye tarım makinalarının girişi 1. Dünya Savaşı sırasında başlamıştır. Tarım makinaları sayısındaki artışın belli başlı iki nedeni vardır. Bunlardan birincisi, hükümetin uyguladığı politika ile ilgilidir. Hükümet makina kullanımını özendirmek amacıyla 1926 yılından sonra traktör sahiplerine prim vermeye başlamıştır. Bu uygulama 1930 yılına kadar sürdürülmüştür. Aynı şekilde devletin 1925 yılından 1935 yılına kadar geçen 11 yıllık sürede islah istasyonları ve fidanlıkların kurulması için de devlet tarafından harcamada bulunulmuştur. (18) İkinci neden, yabancı sermayenin gayretleri ile ilgili olup, başka ülke fabrikaları makinalarına satış temin etmek ve Türkiye'yi kendileri için bir pazar haline getirmek maksadıyla Türkiye'de oldukça etkili bir reklam kam-

(17) BAŞKAYA Fikret, Türkiye Ekonomisinde İki Bunalım Dönemi, Birlik Yayıncılık, Ankara-1986, S.22

(18) HATİPOĞLU Şevket Raşit, "Türkiye'de Sınai Buhran", T.C.Ziraat Enstitüsü Çalışmaları, No:39, Ankara-1936, S.14-15

panyası başlatmışlardır. Bu firmaların ajanları hemen hemen Anadolu'nun her yerinde makina satmaya çalışmışlardır. Fakat tarım alet ve makinalarındaki bu artış uzun sürmemiştir. 1929 ekonomik krizinin etkisiyle tarım ürün fiyatları düşünce ödeme zorlukları başlamış olup, bir yandan da devlet yardımlarınının 1930 yılından sonra durdurulması, sübvansiyomların kaldırılması tarım makina ve aletlerinin ülkeye girişini büyük ölçüde sınırlandırmıştır.

İthal edilen makina ve aletlerden de gerektiği gibi yararlanılmamıştır. İthal gelişimi güzel yapılmış, ülke koşulları dikkate alınmamıştır. Diğer yandan gerek aletlerin kullanımı ve gerekse bakımı ve tamiri konusunda yeterli özen gösterilmemiştir. Binlerce tarım makinası terk edilerek önemli bir kaynak israfı olmuştur. Dünya krizinin ortaya çıkardığı koşullarda tarım kesiminde bir çeşit makina aleyhtarlığı başlamış ve Türkiye tarımı büyük oranda eski, basit ve ilkel aletlerine tekrar sarılmıştır.

Tüm dünyada yaşanan ekonomik kriz ve savaş yılları, büyük ve konjonktürel değişiklikleri de beraberinde getirmiştir. İkinci Dünya Savaşını izleyen yıllardan başlanarak tüm dünya, yeniden teknolojik bir yapılanmaya başlamıştır. Türk tarımınının makinayla yakından ve yaygın olarak tanışması da bu yıllarda başlamış ve giderek daha da yaygınlaşmış ve artmıştır. Türkiye tarımına giren traktör

adedi Çizelge:6'de görüldüğü gibi,Türkiye'de 1907 yılında giren bir traktöre karşın 1948 yılında traktör sayısı 1756, 1950 yılında 16.585, 1970 yılında 105.865, 1980 yılında 436.400 ve 1990 yılında da 692.454'e ulaşmıştır.

Traktör sayısındaki artışla çift hayvanları arasındaki azalışı karşılaştırdığımızda (Çizelge:7) tarıma giren her traktörün bir miktar çift hayvanının tarımdan çıkmasına sebep olduğu görülmektedir.

Bu olumlu gelişmeye paralel olarak, Türk tarımının diğer araç ve gereçlerle tanışması da belli bir süreç dahilinde mümkün olmuştur(Çizelge:8) ve (Çizelge:9).Buna rağmen, Türk tarımı gerçek anlamıyla modernize olmuş sayılamaz.Türkiye'de tarım arazilerinin çok parçalı ve dağınık oluşu,küçük işletme türlerinin yaygın oluşu ve geçimlik aile işletmelerinin yeterli birikime sahip olmaması nedeni ile bazı yörelerde Türk tarımı henüz ilkelliğini korumaya devam etmektedir.

Çizelge:6.Türkiye'de Tarımda Kullanılan Traktör Sayısı
(1948-1990)

Yıl	Traktör (Adet)	Yıl	Traktör (Adet)
1948	1.756	1970	105.865
1950	16.585	1975	243.100
1955	40.282	1980	436.400
1960	42.136	1985	583.974
1965	54.668	1990	692.454

Kaynak : DiE,Çeşitli Yıllar Türkiye İstatistik Yıllıkları

Çizelge:7.işlenen Alan,iş Hayvanı ve Traktör Sayısı

Yıl	işlenen Alan (000 Hektar)			Çift Hayvanları (çift sayısı)	Traktör Sayısı
	Toplam	Ekilen Alan	Nadas		
1970	24.296	15.591	8.705	2.167.555	105.865
1971	24.527	15.924	8.603	2.098.992	118.825
1972	25.043	16.047	8.996	2.052.836	135.726
1973	25.014	16.062	8.952	1.987.024	156.139
1974	24.660	16.154	8.506	1.952.900	200.466
1975	24.418	16.241	8.177	1.986.886	243.066
1976	24.265	16.343	7.922	1.927.231	281.802
1977	24.472	16.531	7.941	1.977.002	320.578
1978	24.549	16.349	8.200	1.940.830	370.259
1979	24.559	16.607	8.388	1.944.590	402.777
1980	24.560	16.372	8.188	1.988.345	436.369
1981	24.915	16.711	8.204	1.899.313	458.714
1982	23.581	16.967	6.614	1.693.204	491.001
1983	23.018	17.164	5.854	1.603.667	513.516
1984	23.874	17.453	6.421	1.301.060	556.781
1985	23.933	17.908	6.025	-	583.974
1986	23.920	18.149	5.771	-	612.731
1987	24.355	18.781	5.574	-	637.449
1988	24.174	18.995	5.179	-	654.636
1989	24.270	19.036	5.234	-	672.845
1990	24.192	18.868	5.324	821.304	692.454

Kaynak:DiE 1990 Tarım Sayım İstatistikleri
DiE Yayınları, Yayın No:1474
Ankara-1991, Ç.2

Yüzölçü:8.Tarimsal Araç ve Gereç Sayısı

Araç ve gereçler	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990
Karasaban.....	953.292	929.135	823.781	803.863	765.349	706.324	652.128	629.414	524.899	524.899	500.834
Hayvan pulluğu.....	804.588	774.517	779.810	740.810	708.977	654.181	624.156	612.097	595.267	576.523	497.547
Kulaklı traktör pulluğu.....	388.655	417.747	454.247	462.227	473.380	506.904	547.442	574.250	594.037	622.468	645.582
Döner kulaklı traktör pulluğu.....	45.054	42.598	38.002	39.745	40.575	42.726	27.615	24.041	23.122	22.833	23.184
Ark pulluğu.....	19.466	17.021	19.215	21.135	26.541	27.561	27.618	29.276	28.622	30.324	31.243
Dişli traktör pulluğu.....	72.782	70.842	74.528	83.639	81.543	80.949	70.746	72.923	72.716	69.077	66.099
Dişli anız pulluğu.....	11.279	10.436	11.848	12.036	12.895	12.219	17.924	18.771	19.428	21.058	22.316
Anız pulluğu.....	-	-	-	-	-	-	9.516	11.078	12.283	12.827	13.652
Toprak frezesi.....	5.071	5.249	5.847	6.530	9.070	9.122	9.648	9.728	11.203	11.585	12.318
Kültivatör.....	47.436	161.738	187.991	199.389	210.176	217.827	237.894	253.960	260.904	273.451	284.677
Merdane.....	40.804	35.003	35.804	37.081	39.014	40.372	41.313	37.424	37.512	38.099	39.198
Dişli diğer tirmikler.....	86.131	88.058	82.924	92.979	99.344	101.581	130.221	133.396	143.988	148.404	152.390
Dişli tirmik.....	343.397	339.670	346.538	360.161	357.133	369.038	348.350	354.629	357.682	352.302	356.171
Karma tirmik.....	8.794	10.889	11.272	9.822	10.851	12.120	14.892	15.235	15.961	16.124	16.362
Ot tırmağı.....	109.429	86.453	83.313	91.831	78.123	79.271	79.378	71.762	75.816	76.640	63.049
Hayvanla çekilen çapa makinası.....	12.889	12.879	14.216	13.081	13.987	12.770	9.510	12.778	7.286	7.291	7.329
Traktörle çekilen çapa makinası.....	72.836	60.465	67.027	78.299	83.792	85.822	75.284	76.094	77.751	79.621	82.774
Hayvanla çekilen tahıl mibzeri.....	16.893	17.625	16.840	15.909	13.879	12.866	10.846	9.221	8.123	7.269	6.673
Tahıl mibzeri.....	85.218	85.925	92.790	99.824	110.560	115.450	75.590	68.325	65.910	65.540	67.237
Kombine tahıl mibzeri.....	44.787	52.153	57.925	64.553	69.387	74.495	81.595	85.146	87.417	90.580	94.824
Pancar mibzeri.....	8.879	9.968	10.360	9.340	10.343	11.242	7.651	7.195	7.109	7.352	7.648
Üniversal mibzer.....	21.318	22.384	23.853	25.793	29.121	27.260	37.665	49.704	50.148	55.317	58.838
Patates dikim makinası.....	761	763	421	488	887	988	1.009	1.192	1.316	1.417	1.593
Çiftlik gübre dağıtıcısı.....	1.423	1.561	1.480	1.574	1.450	1.474	1.411	1.085	322	952	942
Kimyevi gübre dağıtıcısı.....	74.161	82.563	90.893	102.966	113.711	120.802	140.994	151.304	157.174	164.688	175.075
Orak makinası.....	26.375	25.063	27.119	28.024	32.478	33.651	32.745	32.113	32.871	34.925	36.506
Biyer bağlar makinası.....	4.752	5.068	5.073	4.919	4.696	4.327	3.529	3.569	3.584	3.705	3.645
Balya makinası.....	5.505	6.303	6.530	7.721	7.161	6.845	6.441	6.790	6.795	7.010	7.170
Harman makinası.....	92.840	98.985	109.140	115.522	118.955	117.986	126.577	133.064	132.656	135.086	134.470
Tınav makinası.....	73.532	77.492	74.160	74.414	92.883	70.337	49.334	47.258	47.597	47.182	46.311
Döven.....	933.053	804.397	756.226	704.040	653.195	573.178	471.580	422.827	374.987	342.542	302.519
Sapdöver.....	39.953	46.305	46.482	45.807	55.344	54.719	60.200	61.463	63.947	61.293	63.395

Çizelge:8'in Devamı

Araç ve gereçler	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990
Kendi yürür biçer döver.....	13.667	13.100	13.477	13.615	13.497	13.615	11.457	11.784	11.479	11.551	11.741
Patates sökme makinası.....	689	761	650	977	1.328	1.436	3.166	4.610	4.548	4.757	5.249
Kombina patates sökme makinası.....	-	-	-	-	-	-	22	25	20	35	46
Pancar sökme makinası.....	516	931	1.148	1.452	1.784	2.011	1.811	2.513	3.205	3.561	3.929
Kombine pancar sökme makinası.....	-	-	-	-	-	-	224	256	337	382	387
Hayvanla çekilen çayır biçme makinası.	4.535	4.265	4.178	4.147	4.307	4.247	4.009	4.053	3.821	2.516	2.406
Traktörle çekilen çayır biçme makinası	7.097	8.138	8.171	8.940	10.778	11.894	12.678	14.493	15.544	16.327	17.698
Slaj makinası.....	192	232	224	385	344	376	345	344	340	311	380
Mısır slaj makinası.....	-	-	-	-	-	-	62	86	90	112	140
Yer fistiği hasat makinası.....	-	-	-	-	-	-	10	7	22	18	43
Pamuk toplama makinası.....	-	-	-	-	-	-	4	4	4	4	4
Yer fistiği harman makinası.....	-	-	-	-	-	-	47	44	48	51	54
Fıstık harman makinası.....	-	-	-	-	-	-	4.542	4.058	4.244	4.603	4.837
Mısır daneleme makinası.....	-	-	-	-	-	-	4.487	4.884	4.934	5.301	5.748
Mısır hasat makinası.....	-	-	-	-	-	-	62	89	91	107	137
Selektör.....	3.004	3.087	3.054	3.415	4.172	4.897	2.851	2.958	2.955	2.855	3.006
Yem kırma makinası.....	4.724	5.033	5.264	5.333	5.765	6.018	6.056	6.530	7.007	7.518	7.936
Sap keser.....	15.183	14.631	13.892	13.710	12.368	11.934	8.250	7.575	8.535	10.097	8.767
Tarimsal mücadele uçağı.....	94	98	101	101	93	100	56	59	62	63	63
Tarimsal mücadele helikopteri.....	6	8	6	7	4	5	2	-	-	1	1
Sırt pulverizatörü.....	281.578	300.616	307.225	322.332	339.375	358.153	367.326	379.274	390.231	399.260	418.736
Sedyeli,motorlu pulverizatörü, tozlayıcı,kombine atamizör.....	-	-	-	-	-	-	12.366	15.172	13.820	12.700	13.173
Kuyruk milinden hareketli pulverizatör	38.522	46.931	51.754	57.012	63.534	72.921	84.155	88.405	87.345	107.961	117.583
Motorlu pulverizatör.....	56.586	56.989	56.656	60.535	60.535	63.368	53.883	59.242	57.735	56.408	57.381
Tozlayıcı.....	37.938	38.854	41.772	41.096	41.364	45.449	44.356	44.000	42.902	42.257	44.811
Atomizör.....	68.508	72.894	83.803	79.534	79.946	89.133	90.451	89.854	91.770	94.419	95.111
Santrüflüj pompa.....	60.936	63.581	40.683	66.183	64.650	69.765	75.903	76.253	75.681	77.774	79.543
Motopomp (elektrik motorlu).....	-	-	-	-	-	-	96.929	94.320	92.607	84.599	91.600
Motopomp (termik motorlu).....	-	-	-	-	-	-	178.423	195.391	198.648	207.593	210.535
Derin kuyu pompa.....	23.297	24.045	24.250	26.183	24.423	27.444	31.054	34.561	33.449	34.598	37.065

Kaynak : DİE, 1990 Tarım Sayım İstatistikleri, DİE Yayınları, Yayın No:1474, Ankara-1991, S.21

Çizelge:9.İllere Göre Traktör Sayısı
(1990)

İller	Toplam	iki tekerlekli traktör		Dört tekerlekli traktör				
		Beygir gücü						
		1-5	5+	1-10	11-24	25-34	35-50	50+
Toplam	692.454	1.234	1.570	3.175	17.841	66.696	364.052	237.579
Adana.....	22.355	9	2	16	777	4.045	12.695	4.725
Adıyaman.....	5.340	-	-	-	-	-	2.225	3.115
Afyonkarahisar	12.405	-	-	70	29	571	8.213	3.522
Ağrı.....	2.734	-	-	-	-	25	692	2.017
Amasya.....	8.462	47	138	18	66	198	5.135	2.860
Ankara.....	28.776	-	16	5	102	1.598	15.458	11.597
Antalya.....	21.914	27	24	98	337	2.451	13.948	5.013
Artvin.....	289	37	11	22	14	16	80	109
Aydın.....	17.315	1	8	3	268	704	10.688	5.643
Balıkesir.....	22.557	15	4	29	613	1.351	14.744	5.801
Bilecik.....	4.965	40	40	52	155	664	3.436	578
Bingöl.....	568	-	-	42	2	14	309	201
Bitlis.....	975	-	1	-	2	163	409	400
Bolu.....	12.212	130	190	149	439	1.145	6.464	3.695
Burdur.....	8.672	2	-	8	66	708	5.327	2.561
Bursa.....	27.413	7	17	100	737	4.438	14.781	7.332
Çanakkale.....	14.765	7	176	26	144	1.874	8.052	4.486
Çankırı.....	7.432	1	-	16	68	369	5.001	1.977
Çorum.....	14.839	3	3	5	423	1.270	9.447	3.888
Denizli.....	14.860	1	2	22	219	659	9.990	3.967
Diyarbakır....	6.070	-	-	-	-	67	2.680	3.323
Edirne.....	21.005	-	-	6	274	2.052	10.729	7.944
Elazığ.....	2.997	-	1	23	135	400	1.580	856
Erzincan.....	2.965	-	1	3	45	165	1.723	1.028
Erzurum.....	4.337	4	2	7	9	131	2.022	2.161
Eskişehir.....	11.888	3	8	6	113	938	4.632	6.188
Gaziantep.....	8.659	1	-	60	388	482	5.358	2.370
Giresun.....	1.025	6	2	8	1	2	253	753
Gümüşhane.....	1.847	5	-	5	12	72	852	876
Hakkari.....	563	-	-	1	1	104	121	336
Hatay.....	7.031	2	6	7	34	274	2.899	3.759
Isparta.....	6.479	23	41	94	195	716	4.379	1.029
İçel.....	12.276	5	10	517	42	233	9.150	2.291
İstanbul.....	7.974	6	82	13	94	444	2.247	5.066
İzmir.....	22.181	530	29	693	1.877	4.323	9.755	4.971
Kars.....	6.848	-	-	8	59	280	2.805	3.696
Kastamonu.....	14.853	-	7	32	267	3.374	6.494	4.679
Kayseri.....	9.047	1	4	144	192	843	5.178	2.685

Çizelge:9'un Devamı

İller	Toplam	İki tekerlekli traktör		Dört tekerlekli traktör				
		Beygir gücü						
		1-5	5+	1-10	11-24	25-34	35-50	50+
Kırklareli....	12.621	1	2	5	271	798	6.519	5.025
Kırşehir.....	5.307	-	3	-	3	296	1.512	3.493
Kocaeli.....	6.014	37	82	112	344	1.386	3.233	820
Konya.....	34.891	1	12	-	690	2.925	11.700	19.562
Kütahya.....	9.405	9	33	59	708	2.023	5.453	1.120
Malatya.....	4.954	4	6	32	92	854	2.306	1.660
Manisa.....	28.014	2	31	260	2.440	3.746	15.127	6.398
Kahramanmaraş.	7.165	-	-	9	15	176	3.062	3.897
Mardin.....	4.067	-	-	3	40	333	1.421	2.270
Muğla.....	8.049	2	6	9	75	2.328	4.541	1.068
Muş.....	4.300	2	2	72	116	497	1.570	2.041
Nevşehir.....	10.774	7	-	-	43	829	4.064	5.830
Niğde.....	8.027	-	14	-	70	517	3.422	4.004
Ordu.....	1.107	27	107	3	43	44	347	536
Rize.....	-	-	-	-	-	-	-	-
Sakarya.....	16.918	205	108	130	1.050	2.754	9.226	3.445
Samsun.....	17.845	-	14	22	767	1.628	10.094	5.300
Siirt.....	771	-	-	-	-	5	296	470
Sinop.....	2.804	-	-	2	72	459	1.039	1.232
Sivas.....	11.738	-	1	30	122	583	7.893	3.105
Tekirdağ.....	18.499	-	277	53	120	871	11.158	6.020
Tokat.....	18.542	13	5	47	1.038	2.622	9.740	5.077
Trabzon.....	60	1	7	-	6	-	18	28
Tunceli.....	774	-	1	5	2	5	452	306
Şanlıurfa.....	5.827	-	-	-	20	174	2.508	3.125
Uşak.....	6.787	-	-	-	21	82	4.649	2.035
Van.....	2.988	-	1	-	4	15	834	2.134
Yozgat.....	17.428	-	-	-	142	1.730	7.063	8.493
Zonguldak.....	5.255	6	7	7	114	339	1.641	3.141
Aksaray.....	7.051	1	-	2	8	92	3.811	3.136
Bayburt.....	3.500	-	-	-	20	-	3.376	104
Karaman.....	6.325	3	26	5	1.186	710	2.343	2.047
Kırıkkale.....	5.377	-	-	-	-	700	2.880	1.797
Batman.....	1.361	-	-	-	-	12	628	721
Şırnak.....	1.016	-	-	-	-	-	175	841

Kaynak : DİE , 1990 Tarım İstatistikleri Yıllığı,
DİE Yayınları Yayın No:1474, Ankara-1991, S.23

1.5.Tarım Sektörünün Dış Satımdaki Payı

Genç Türkiye Cumhuriyeti'nde, özellikle dış pazara yönelik tarım ürünlerinin üretildiği modern tarım işletmeleri oluşturulmaya çalışılıyordu.Bu işletmeler dışında kalanlar da,normal toprak ağalığının geçerli olduğu durumlarda toprak kirası çoğunlukla aynı olarak ödeniyordu.Bu nedenle 1930'lu yıllarda Türkiye tarımı yarı kapitalist ve kapitalist ilişkilerin içiçe geçtiği bir yapılanma söz konusuydu.Aynı mal mübadelesinin ayakta kalması ise, para ilişkilerine geçişi geciktiriyordu. "İçinde kapalı geçimlik ekonominin hakim olduğu yerlerde paranın değişim aracı olarak rolü ikinci derecede kalmaktadır.Dolaşan para daha çok altın ve gümüş olup, bir değişim aracı olmaktan çok bir biriktirme ve gösteriş aracıdır." (19)

Üretilen ürün, çoğunlukla üretildiği yerde tüketilmekte veya yakın çevresine gönderilmekte idi.Geçimlik ya da doyumluk tarım dışında, pazara açılma bakımından oldukça ileri bir düzeyde olan tarım bölgeleri, batıya ihraç edilen malların üretiminde uzmanlaşmış sınırlı bölgelerin tamamında da kullanılan teknoloji bir bütün olarak ileri bir düzeyde değildi. Diğer yandan ekonominin kendi içinde yatay değil, ileri kapitalist ülkelerde dikey ticari ilişkilerin varlığı, ekonomik yapının çarpık-

(19) TEKELİ İlhan - İLKİN Selim, 1929 Dünya Buhranında Türkiye'nin İktisadi Politika Arayışları,O.D.T.Ü., Ankara 1977, S.48

lığının bir başka nedeniydi. Bu sonuncu durum iç pazarın yeterli ölçüde gelişmemesinin de nedenlerinden birini oluşturmaktaydı.

Sözkonusu yıllarda iç pazarın darlığının bir başka nedeni de ulaşım olanaklarının yetersizliğidir. "Nakliyatı açık olan yerlerde Türk tarımı nispeten ileridir. Türkiye'nin batı tarafında tarım nispeten iyileşmiştir. Fakat batıdan doğuya doğru gidildikçe birer birer merdiven basamaklarından aşağı inilir, nihayet ulaşımına çok kapalı olan yerlerde tarımın aşağı bir gelişme basamağı üzerinde dikilip kaldığı görülür." (20)

Bu koşullarda Batı Anadolu, Çukurova ve Trakya gibi bölgeler dışında tarımda kapitalist ilişkiler az da olsa tren yolu güzergâhlarında ve deniz ulaşımının elverişli olduğu yerlerde gelişmiş durumdaydı. Bu bölgeler dışında kalan yerlerde pazar için üretim marjinal bir önemdeydi. Ancak bir kısım önemsiz ihtiyaçların giderilmesi için pazara kısıtlı ürün sunumu sözkonusuydu. Ulaşım olanaklarının yetersizliği büyük oranda iç fiyat dalgalanmalarına da neden oluyordu. "Örneğin İstanbul ve Adana'da yıl içinde buğday fiyatının minimum-maksimum oranları 0,75 iken, Urfa ve Elazığ yörelerinde 0,33'tür. Büyük pazarla bütünleşememiş bu gibi alanlarda kuraklığın hayata etki-

(20) HATİPOĞLU Şevket Raşit, "Türkiye'de Ziraat Münakalat", Dönüm Sayı 3, Ağustos 1932, S.8

leri çok önemli bir hale gelmektedir. Kuraklık halinde para ekonomisine tam geçmemiş, yeterli ulaşım ağı kurulmamış bu alanlara yeterli mal akımı olmamaktadır. Tarımsal yapı, bu tip kuraklık etkilerine çok açıktır ve Anadolu'da değişik yörelerde olmakla beraber, hemen her yıl görülmektedir. (21)

Dünyanın tüm gelişmekte olan ekonomilerinde dışsattım gelirlerinin büyük bölümü tarımsal ürünlerden sağlanmaktadır.(22) Türkiye'nin dışsattımına sektör payları yönüyle baktığımızda benzer eğilimle karşılaşmaktayız. Tarımın dışsattımdaki payı oransal olarak giderek azalmakta olup, 1970 yılına gelindiğinde bu payın %75 dolaylarında olduğu görülmektedir. Çizelge: 10 incelendiğinde bu oranın 1977 yılında % 59,8 ve 1989 yılında da % 18,25 oranına gerilediği görülmektedir. Son yıllarda Türkiye dışsattımı birkaç geleneksel tarım ürününe bağlı olmaktan kurtularak hem bu yöndeki olumsuzluktan arındırılmış ve hem de sanayi ürünleri dışsattımının getirdiği olanaklardan yararlanılmıştır.

Türkiye dışsattımında sanayi malı ve tarımsal mal ayırımı 1956 tarihli gider vergisi yasasındaki tanıma dayanmaktadır.Bu tanıma göre malın niteliği,biçimi,bileşimi ve değişim ölçüsüne bakılmaksızın, değiştiğinde sa-

(21) TEKELİ İlhan-İLKİN Selim,a.g.e.,S.38

(22) AYYILDIZ Tayyar,Tarım Politikası,
A.Ü.Z.F.Yayın No:286,Erzurum 1983,S.75

nayi malı kapsamına girer. Bu durumda dış satımı yapılan sanayi ürünlerinin bir bölümünün temelini yine tarımsal ürünler oluşturmaktadır. Bu nedenle dışsatımın sanayi lehine büyük gelişme gösterdiğini, tarımsal niteliğin tümüyle kalktığını söylemek güçtür. Türkiye'de dışsatımın uluslararası bir karşılaştırmayla, yapısal niteliğini saptamak, Birleşmiş Milletler İstatistik Kurulu'nun önerdiği standart sınıflandırma yöntemine uyulmadığı, dışsatımın yapısını saptamakta kullanılan standartlar değişik olduğundan, dışsatımdaki tarımsal niteliğinden hangisinin ağırlık taşıdığını uluslararası karşılaştırmalarla saptamaya olanak yoktur. (23)

Türkiye, kendisi için gerekli yatırım mallarını ve hammaddeleri dışalım yoluyla sağlayarak, gelişmenin hızlandırılması ülkedeki döviz birikimine bağlıdır. Döviz birikiminin en büyük kaynağı dışsatım olduğundan, dışsatım tutarlarındaki reel büyümeler Türkiye için önemlidir.

Bu bağımlılıklar doğrultusunda gerekli yatırım mallarını sağlamak bu malların finansmanına bağlıdır. Finansman kaynakları içinde tarımsal ürünlerin dışsatımı da yer aldığından, tarımın Türkiye ekonomisindeki yeri ve önemi dışsatım yönünden önemlidir (Çizelge:10).

(23) ALKİN Erdoğan, Uluslararası Ekonomik İlişkiler, İ.Ü.İ.F. Yayın No:404, İstanbul 1978, S.290-291

Çizelge:10. Türkiye'nin Dış Satımındaki Toplam Gelişmeler ve Sektör Payları

Yıllar	Toplam Dışsatım (000) TL	Tarım Ü.Dışsatım (000) TL	Sanayi ve Maden Dışsatımı (000) TL	Dışsatımda Tarım (%)	Sektör Payı Sanayi ve Maden (%)
1977	31.388	18.725	12.613	59,8	40,2
1978	55.358	37.225	18.103	67,3	32,7
1979	75.744	42.415	33.329	56,0	44,0
1980	221.498	126.038	95.460	56,9	43,1
1981	530.716	248.536	282.180	46,8	53,2
1982	937.311	348.051	589.260	37,1	62,9
1983	1.298.945	430.101	868.844	33,1	66,9
1984	2.608.332	647.501	1.960.831	24,8	75,2
1985	4.152.927	598.370	3.554.557	14,4	85,6
1986	5.012.345	1.281.997	3.730.358	25,6	74,4
1987	8.844.331	1.601.380	7.242.951	18,1	81,9
1988	16.809.242	3.484.006	13.325.236	20,7	73,3
1989	24.819.337	4.529.914	20.289.423	18,3	81,7
1990	34.070.324	6.278.052	27.792.272	18,4	81,6

1.6.Tarım Sektörünün GSMH içindeki Yeri

Dünya ekonomik krizinin genelleştiği 1970'li yıllarda Türkiye ekonomisi 1930'lu yıllardakinden farklı bir yapıya ulaşmıştı.İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yeni bir uluslararası işbölümü ortaya çıkmıştı.Yirminci yüzyılın ilk yarısında geçerli olan işbölümü yerini yeni tip bir işbölümüne bırakmıştı. O zamana kadar dünya ekonomisinin merkeziyle çevresi arasındaki ilişkiler bir bakıma kır-kent ilişkisi biçimindeydi. Çerçeveyi oluşturan ülkeler merkeze tarım ürünleri ve hammadde satıp oradan oradan sanayi ürünleri satın alıyorlardı.Bu bakımdan dünya ekonomisi sanayi ve tarım merkezlerinden oluşan bir bütündü. (24)

İkinci Dünya Savaşı sonrasında çevre ülkelerde belirli bir sanayileşme başladı ve kapitalizm öncesi ilişkiler hızlı bir tasfiye sürecine girdi.Eskiden çevredeki hammadde kaynakları alanına ve bu hammaddelerin merkeze taşınması amacıyla ulaşım sektörüne yatırıma yönelen merkez sermayesi, bu sefer artan ölçüde üretken sanayi sektörüne kaymış, merkeze bağımlı da olsa önemli bir sanayi sektörü oluşmuştu. Böylece GSMH içinde sanayi kesiminin payı giderek artmıştı.Fakat sanayinin GSMH içindeki payının artmasıyla merkeze olan bağımlılık azalmamış, yeni tip bir bağımlılık ortaya çıkmıştı.

(24) BAŞKAYA Fikret,İki Bunalım Döneminde Türkiye Ekonomisi,Ankara 1986, S.120

Nasılki ekonomik gelişme, tarımsal nüfus oranının azalmasıyla beraber gidiyorsa, aynı olgunun bir diğer yönü tarımsal gelirin milli gelirdeki nispi payının azalmasıdır. Bununla beraber, bu ikisi arasında önemli bir fark vardır. Belirli bir gelişme düzeyine ulaşıncaya, faal tarımsal nüfus mutlak olarak azalmaya başlar, oysa bu tarımsal gelir için sözkonusu değildir. Ekonomik gelişme, tarımsal üretimin mutlak artışıyla bir arada gider. (25)

Çizelge:11. Türkiye'de Nüfus Sayım Yılları itibari ile
GSMH içindeki Sektör Payları
(1968 Sabit Üretici Fiyatları ile)

Yıllar	GSMH (000.000) (TL.)	Tarım (%)	Sanayi (%)	Diğerleri (%)
1960	64.138,7	41,0	14,4	44,6
1965	81.070,8	34,0	17,7	48,3
1970	113.728,3	28,2	19,9	51,9
1975	163.560,6	24,3	21,8	53,9
1980	189.715,3	34,3	22,4	53,3
1985	258.189,5	20,5	27,4	52,1
1990	345.803,1	17,5	23,2	59,3

Kaynak : DiE, İstatistik Yıllıkları (Çeşitli Yıllar)

(25) KAZGAN Gülten, Tarım ve Gelişme, İstanbul 1983,
S.395-396

Türkiye'de tarım sektörünün GSMH'ya katkısı, planlı dönemin başlarında %40'lar civarında iken 1990'larda %17,5 dolaylarındadır. (Çizelge:11) Bu sektörde emek yoğun teknoloji ile çalışılmakta olup, gizli işsizlik ve mevsim işsizliği yoğunudur. Bu sektördeki gelişmenin sağlanabilmesi için GSMH'ya katkısının mutlak olarak artırılması önemlidir.

Toplam GSMH'nın sektörler arasındaki oransal dağılımına bakıldığında, tarım sektörü 1988 yılında %17, 1989 yılında %16, 1990 yılında %17 ve 1991 yılında da %17 olarak hesaplandığı görülmektedir. Sanayi sektörünün GSMH içindeki payı 1988 yılında %28, 1989 yılında %27 1990 yılında %26 ve 1991 yılında da %26 olarak hesaplanmıştır. Topluca hizmetler sektörüne bakıldığında da 1988 yılında %56, 1989 yılında %55, 1990 ve 1991 yıllarında da %56 olduğu görülmektedir. (Çizelge:12) Buda göstermektedirki, son dört yılda GSMH içindeki tarımın payı oransal olarak sabit kalırken sanayi kesiminde %2'lik bir gerileme söz konusudur.

Tarım sektörünün karmaşık yapısı, sermaye birikiminin yetersiz oluşu ve ileri teknolojinin bu kesime yeterince sokulamamış olması, gelir düzeyinin sanayi kesiminin gerisinde kalmasına yol açmış ve bu sektördeki iş gücünde başka sektörlerle kaçmasına sebep olmuştur. Bu nedenle, tarım sektörünün sorunları halledilerek GSMH'ya katkıları artırılsın suretiyle sağlanacak birikimlerin sanayi kesimine aktarılması suretiyle ülke kalkınmasına katkıların artırılması mümkündür.

Çizelge:12.Türkiye'de Toplam GSMH'nın Sektörler itibari ile %'de Oranları

	1988	1989	1990	1991	Toplam içinde (%)			
					1988	1989	1990	1991
I.Sektörel Dağılım (1)								
A.GSMH (1987 Fiatlarıyla)	77,800	78,469	86,208	86,347				
B.GSMH Cari Fiatlarla	134,060	235,305	394,200	630,785	100	100	100	100
1.Tarım	22,249	38,302	67,877	105,100	17	17	17	17
2.Sanayi	37,422	64,550	103,139	166,923	28	27	26	26
3.Hizmetler	74,439	129,408	219,067	354,448	56	55	56	56
a.Ticaret	25,282	42,943	71,595	112,494	19	18	18	18
b.Mali Kuruluşlar	4,282	6,450	12,591	25,394	3	3	3	4
c.Ulaştırma ve haberleşme	16,233	31,443	53,218	84,627	14	13	14	13
d.Diğer	26,642	48,572	81,663	131,933	20	21	21	21
4.Dışalım Net Faktör Gelirleri	-50	3,045	4,117	4,314	0	1	1	1
II.Kaynak ve Kullanım								
A.Toplam Kaynaklar	98,026	168,584	294,064	450,714	100	100	100	100
1.GSMH (Cari Fiatlarla) (2)	100,155	170,633	287,254	454,838	102	101	98	101
a.Tasarruf	26,176	40,186	68,073	104,094	27	24	23	23
aa.Kamu	8,731	10,862	13,272	9,801	9	6	5	2
bb.Özel	17,445	29,324	54,801	94,293	18	17	19	21
b.Tüketim	73,979	130,447	219,181	350,744	75	77	75	78
aa.Kamu	8,815	19,395	39,962	73,696	9	12	14	16
bb.Özel	65,164	111,052	179,219	277,048	66	66	61	61
2:Dışaçık	-2,129	-2,049	6,810	-4,124	-2	-1	2	-1
B.Toplam Kullanımlar	98,026	168,584	294,064	450,714	100	100	100	100
1.Yatırımlar	24,047	38,137	74,882	99,970	25	23	25	22
a.Sabit Sermaye Yatırımları	24,166	38,304	64,580	102,523	25	23	22	23
aa.Kamu	11,510	17,351	28,097	46,633	12	10	10	10
bb.Özel	12,656	20,953	36,483	55,891	13	12	12	12
b.Stok Değişmesi	-119	-167	10,303	-2,554	0	0	4	-1
aa.Kamu	-520	-464	6,580	-18	-1	0	2	0
bb.Özel	401	297	3,723	-2,535	0	0	1	-1
2.Tüketim	73,979	130,447	219,181	350,744	75	77	75	78
aa.Kamu	8,815	19,395	39,962	73,696	9	12	14	16
bb.Özel	65,164	111,052	179,219	277,048	66	66	61	61
3.Dışaçık	-2,129	-2,049	6,810	-4,124	-2	-1	2	-1
C.Tasarruf-Yatırım Dengesi	2,129	2,049	-6,810	4,124	2	1	-2	1
1.Kamu	-2,259	-6,025	-21,404	-36,813	-2	-4	-7	-8
2.Özel	4,388	8,074	14,595	40,938	4	5	5	9
III.Deflatör ve Tef Endeksi								
A.Deflatör	66	69	54	56				
B.Tef Endeksi	210	340	506	805				

Kaynak : DPT,DiE

Not: 1) GSMH yeni yöntemle hesaplanmıştır.

2) 1991 yılı GSMH rakamı DPT tahminidir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1. TÜRKİYE TARIMINDA SERMAYE SAĞLAMA YOLLARI VE TARIMSAL KREDİ UYGULAMASI

1.1. Türkiye Tarımında Sermaye Sağlama Yolları

Türkiye'de geçimlik aile işletmeleri dışında kalan tarım üreticileri üretimde bulunabilmek için sermayeye ihtiyaç duymaktadırlar. Tarımda sermaye faktörü, gelirlerin tüketilmeyen bölümlerinin biriktirilmesi yoluyla sağlanmaktadır. Sermaye birikiminin yetersiz kalması durumunda ise üreticiler işletme dışı kaynaklara başvurarak borçlanma (istikraz) yoluyla işletme sermayesi sağlamaya çalışmaktadırlar. Borçlanma yoluyla oluşturulan bu tür fonlar ya tarım kredileri veren finans kurumlarından ya da uluslararası kuruluşların bu tip kredi olanaklarından yararlanılarak giderilmeye çalışılmaktadır.

1.2. İç Kaynaklardan Sermaye Sağlama

Genel olarak, tarım üreticileri sermaye gereksinimlerini gelirlerinin tüketilmeyen bölümlerinden karşılarlar. Tasarruflarının yetersizliğinde ise dış kaynaklara başvurmak zorunda kalırlar.

Tarım sektöründe aileye dayanan kurumsal yapı daha yaygın olduğundan, bu sektörün sermaye birikimi ailenin tasarruflarıyla sınırlı kalmaktadır. Halbuki, sanayi sektöründe bireysel işletmelerin yanı sıra şirketleşmenin de yaygın oluşu nedeni ile, sermaye birikimi ailenin ta-

sarruflarıyla sınırlı kalmayıp, pay senetleri (aksiyon) ve tahvil (obligasyon) yolu ile geniş bir topluluğun tasarruflarını da kendi öz birikimlerine katabilmektedirler. Türkiye tarımında şirketleşmenin olmaması öz sermayenin aile tasarruflarıyla sınırlı kalmasına sebep olmaktadır. Bundan dolayı tarım işletmelerinin sermaye birikimi yoluyla yatırılabilir fon sağlayabilmeleri için işletmelerin net gelirlerinin yüksek olması gerekir. Ancak, gelişmekte olan ülkelerde, üretici gelirleri çoğu zaman zorunlu tüketim giderlerini dahi güçlüklerle karşılayabilmektedir. Bu nedenle sermaye birikimi için uzun yılların geçmesi gerekmektedir. Geçimlik aile işletmeleri için ise bu yolla kaynak sağlamak olanaksızdır.

Türkiye'de tarım işletmelerinin sermaye birikimi yoluyla yatırılabilir fon yaratılabilir olanakları DPT tarafından yapılan araştırma sonuçlarına göre aşağıda özetlenmiştir. Buna göre, işletme büyüklüğü ile gelirin yeterliliği arasında aynı yönde bir ilişkinin olduğu ve 1-30 dekar arasında ekilebilir araziye sahip işletmelerin tarımsal gelirlerinin yetmediği, 30-200 dekar arasında ekilebilir araziye sahip işletmelerin tarımsal gelişmelerinin ancak yettiği, 200 dekarın üstünde ekilebilir araziye sahip işletmelerin ise tüketimden sonra bir kısım gelirlerinin arttığı, yani tasarruf olanaklarının var olduğu belirtilmektedir. (26)

Bu ölçülere göre, Türkiye tarımının sermaye birikimi olanakları Çizelge:13'deki veriler ışığında ve net biçimde değerlendirilebilir.

Çizelge:13. İşletme Büyüklüğü ve Tarım Gelirlerinin Yeterliliği (1968)

Gelir	Ankete dahil aile sayısına oranı (%) (1968)	İşleme Büyüklüğü (Dekar)	Çiftçi aile sayısına oranı (%) (1963)
Tarım Geliri Yetmeyen	52,1	1-30	50,2
Tarım Geliri Ancak Yeten	43,7	30-200	46,2
Tarım Geliri Artan	4,2	201+	3,6

Kaynak : KAZGAN Gülten, Tarım ve Gelişme İstanbul 1983, S.102.Çizelge:III.

Çizelge:13'e göre Türkiye'de tarım işletmelerinin %4,2'si tasarruf olanağına sahip olup, %95,8'i ise ya kendine yeterli geliri bile sağlayamamakta, yada tüketimlerine ancak yetebilecek düzeyde gelir elde edebilmektedirler. Bu nedenle de tasarruf olanağından yoksundurlar.

Çizelge:13 ve 14'da görüldüğü gibi, tarım işletmelerinin yaklaşık %95'inde tasarruf yoluyla sermaye birikimi olanağından yoksun olduklarını ortaya koymaktadır. Ancak, çok küçük bir bölümünün (yaklaşık %5) sermaye birikimi olanağı bulunmaktadır. Bu birikimlerin ise üretken yatırımlara yönlendirilmediği ve lüks tüketim harcamala-

rında kullanılmak sureti ile tarımda kaynak kaybına sebep olduğu söylenebilir. Kaynak gösterilen araştırma eskidir. Ancak günümüzde bile tarımsal yapının önemli bir değişim gösterdiği söylenemez.

Çizelge:14. 200 Dekarın Üstünde Toprağı Olan İşletmelerin Toplam İşletme Sayısına Oranı

Tarım Sayımı Yılları	Toplam İşletme Sayısı	200 Dekardan Büyük İşletme Sayısı	Toplam İşletme Sayısına Oranı (%)
1950	2.512.800	150.768	6,0
1960	3.100.850	117.832	3,8
1970	3.058.905	113.179	3,7
1980	3.141.169	204.176	6,5
1990	3.558.815	217.585	6,1

Kaynak : DiE,1980 ve 1990 Yılları Tarım Sayımı İstatistikleri

1.3.Dış Kaynaklardan Sermaye Sağlama

Tarım işletmeleri üretim için ihtiyaç duydukları sermayeyi öz kaynaklarından sermaye birikimi yoluyla karşılayamadıkları hallerde dış kaynaklara baş vururlar. Sermaye eksikliğini tamamlamak için kullanılan ve dışarıdan sağlanan bu kaynaklara kredi adı verilmektedir(27) Kredi kelimesi lâtincenin inanmak ve itimat etmek anlamına gelen (credere) aslından gelmiş ve dilimize itibâr diye tercüme edilmiştir.

(27) BAYSAL Kubilay, Türkiye Ekonomisi, İ.Ü.İ.F.Yayın No:502,İstanbul 1984, S.352

iktisatçılar ise krediyi çeşitli şekillerde tanımlamışlardır; (28)

-Kredi, hazır bir servetin ileride vücut bulacak bir servetle mübadelesidir.

-Zaman fasılasıyla ayrılmış bir mübadele gibi, krediyi "bir müddet sonra ödemek vadiyle mal, hizmet veya satınalma gücü temin edebilme kabiliyeti" şeklinde tanımlamak mümkündür.

Yukarıdaki tanımlardan, kredinin en önemli faktörünün zaman olduğu anlaşılmaktadır. Esasen, krediyi veren taraf, kredi miktarı kadar mal veya satınalma gücü üzerindeki tasarruf yetkisini (kullanma hakkı) bir müddet için krediden faydalanmak isteyen tarafa bırakmaktadır.

Zaman faktörü güven faktörünü de kapsar. Zira; para, mal veya hizmet gibi kıymetler devredilirken bunların gelecekte ödeneceği vadine inanılmaktadır.

Kredide üçüncü bir unsur da tehlike (risk) dir. Her kredi işleminde kredi veren, kredi alanın vadini yerine getirmesi anına kadar az veya çok bir riske maruzdur.

Kredinin faktörlerini açıkladıktan sonra, iktisadi faaliyetlerdeki işlevlerini ve temin ettiği faydalarını da aşağıdaki gibi özetleyebiliriz.

-Kredi bir tedavül aracıdır.

-Kredi kullanılmayan sermaye ve tasarrufların iş sahasına intikalini sağlar.

-Kredi iktisadi faaliyetlere hız verir ve müteşebbisleri teşebbüsleri için lüzumlu sermayayı kendi tasarruflarıyla artırmak için beklemek külfetinden kurtarır.

Ayrıca,herhangi bir kredide üç ana unsur vardır(29)
Bunlar;

-Bir kişinin başkasının olan mal yada parayı kendi gereksinimleri için kullanımı,

-Kullanım karşılığı belirli bir bedel ödenmesi,

-Belirli sürenin sonunda alınan para yada malın geri verilmesi koşuludur.

Kredi tüm ekonomilerde ve tüm sektörlerde önemli olup,Türkiye gibi gelişmekte olan ekonomilerin tarım sektörlerinde tasarruf olanaklarının sınırlı olması nedeniyle sermaye birikiminden yoksunluk krediye çok önemli görevler yüklemiştir. Türkiye'de sermaye eksikliği kredi kullanımını gerektirmekte ve bu yolla diğer üretim faktörlerinin verimliliği yükselmektedir. (30)

Tarım dışı sektörlerin banka kredilerinden yararlanması yanında ayrı bir olanağı da, anonim şirketlerde tahvil ihracı yoluyla sermaye piyasasından da borçlanabilmeleridir.Oysa tarım sektöründe sermaye birikimini de olumsuz etkileyen ve aileye dayanan kurumsal yapı bu olanağı da tarım işletmelerine verememektedir. Bu nedenle tarımda dışarıdan sağlanan fonlar banka sistemi,aracı ve

(29) BAYSAL Kubilay, a.g.e., S.352-353

(30) T.Z.O.B.,1982-1983 Zirai ve iktisadi Rapor,
T.Z.O.B.,Yayın No:139.Ankara 1984,S.261-282

tefecî kredileri ile sınırlıdır. (31)

1.3.1.Tarımsal Kredi Gereksinimini Doğuran Nedenler

Bir ülkede ekonomik birimler gelirlerinin tümünü tüketim harcamalarına ayırmazlar.Bir bölümünü de birikim ve yatırıma ayırırlar. Bugün ekmeğe yemektense gelecekte daha fazla ekmeğe üretimine olanak verecek yeni makinalar üretmek veya ekmeğe stokunu artırmayı isteyebilirler.(32) Zira,ekonomik birimlerin en önemli amaçları günlük tüketimlerini artırmak olmakla birlikte yatırım ve sermaye oluşumunu da içerebilir.Fiyat dengesinin sağlanması,yüksek gelir düzeyi yeni iş olanaklarının açılması, hızlı bir ekonomik büyüme gibi tüm makro ekonomik hedefler birikim - yatırım gerçekleşmesi ise birikimin artırılmasına bağlıdır. Birikim yetersizliğinden doğan sermaye yetersizliği ise kredi yoluyla giderilmeye çalışılmaktadır. Tarım sektöründe kredi gereksinimi yaratan etkenler çok ve değişkendir. Bu yüzden etkenler ayrı ayrı incelenerek konunun uzatılmasından kaçınılmış ve özet olarak, aşağıdaki şekilde gruplandırılmıştır.

-Kuraklık,sel,aşırı sıcak ve soğuklar gibi doğal olaylar nedeniyle,

-Tarım ürünleri fiyatlarındaki düşüşler,veraset yoluyla işletmelerin parçalanması,işletmelerin yeterli bü-

(31) KAZGAN Gülten, a.g.e., S.81

(32) ERTUNA Özcan,Finansal Kurumlar,Teori Yayınları
Ankara 1986, S.4

yüklükte olmaması,piyasa için üretim isteğinin gelişmesi gibi ekonomik ve sosyal olaylar nedeniyle,

-Hastalık ve hayvanların verdiği zararlar nedeniyle,

-Savaş ve göçler nedeniyle,

-Yeniden tarımsal işletmelere sahip olma isteği nedeniyle,

-Teknolojik gelişmeler nedeniyle,

1.3.2.Tarımsal Kredi Türleri

Tarımsal kredi,her çeşit gerçek tarımsal üreticilerin üretim faaliyetlerini temin, iyileştirme veya çoğaltma amacıyla çeşitli üretim araçlarını elde etmek ve çeşitli nevideki işletme ve tesisat masraflarını karşılamak hususunda öz sermayenin kafi gelmediği hallerde nakit sermayeyi tamamlamak için doğrudan doğruya üretimde kullanmak zorunda kaldıkları ekonomik fayda ve tesiri kısa veya uzun süren yabancı sermayedir.(33)Şeklinde tanımladığımız tarımsal krediler,Türkiye'de sürelerine,amaçlarına gösterilen karşılıklara, kredi kaynaklarına ve kredi alanlara göre çok değişik biçimlerde sınıflandırılabilir.

Tarımsal krediler süreleri bakımından kısa, orta ve uzun vadeli krediler olmak üzere üçe ayrılır.Kısa vadeli tarımsal krediler vadesi bir yılı aşmayan krediler olup,

(33) SAYIN Tahir,Ziraat Bankası'nda ve Tarım Kredi Kooperatiflerinde Zirai Krediden istifade Şartları, Şark Matbaası,Ankara 1969, S.15

genellikle işletme kredileri biçimindedirler.Orta vadeli tarımsal krediler vadeleri bir ile beş yıl arasında olan kredilerdir. Genellikle sulama sistemlerinin kurulması, tarımsal araç ve gereç alımı gibi orta vadede gelir artışı sağlayabilecek yatırımların finansmanında kullanılırlar.Uzun vadeli krediler ise,taşınmaz mal satın alınması ve gelir artışı için uzun süre beklenmesi gerekli yatırımların finansmanında kullanılmak için 20 yıl süreye kadar açılabilen kredilerdir.(34)

Amaçlarına göre tarımsal krediler, kredi tahsis yerine göre ikiye ayrılır.

-Tüketim kredilerinde kredi konusu olan mal veya para doğrudan doğruya ihtiyaçların tatminine tahsis edilmiştir.Sosyal bakımdan uygun bir kredi olarak görülebilir. Ama değer yaratma söz konusu olmadığından ve ekonomik bakımdan sıkıntılı durumda olanlarında istismarından endişe edildiğinden bu tür krediler teşvik edilmez.

-Üretim kredilerinde kredi doğrudan üreticilere verilir ve sonuçta yeni kazanç sağlanır. Sağlanan kazanç hiç işletmesi olmayan üreticilerle işletmesi yeterli bulunmayan üreticiler yeterli işletme sahibi olurlar ve ülkenin potansiyelinin işletilmesine katkı sağlamış olurlar.(35) Pazarlama kredileri ile tarımsal sanayinin

(34) BULBUL Mehmet,Adana Ovası Tarım işletmelerinin Ekonomik Yapısı,Finansman ve Kredi Sorunları, Ankara 1978, S.199

(35) SAYIN Tahir, a.g.e., S.14

rinin yeterliliği irdelenmiştir(Çizelge:17).

Çizelge:15.Köylerde Kredi Kaynakları (1968)

Kaynak		Oranı (%)
I.Kredi Kurumları		44,5
-Banka.....	28,5	
-Kooperatifler.....	16,0	
II.Kişiler		55,5
-Köyden bir kişi.....	32,6	
-Köy Ağası.....	5,1	
-Tüccar ve Esnaf.....	5,7	
-Komisyoncu,Faizci,Tefeci.....	7,8	
-Diğer.....	3,9	
-Cevapsız.....	0,4	
Toplam	100	100

Kaynak:KAZGAN Gülten, Tarım ve Gelişme, Der Yayınları
Tablo-I, İstanbul 1983, S.101

VİZELE İD. BÖLGELER İLİBARIYIYE KREDİLERİN DEĞERLENDİRİLMİ
(Milyon TL.)
(1991)

	Orta		Ege	Marmara	Akdeniz	Kuzey		Orta	Doğu	Karadeniz	Orta	Güney	Kıbrıs	Dış	Ülkeler	Toplam
	Kuzey	Orta														
İHTİSAS KREDİLERİ DIŞINDA KALAN																
Milli Ticaret Bankaları.....	24.003.632	7.191.015	34.337.412	4.900.515	175.061	197.998	2.255.935	313.039	853.424	1.409.286	4.103.526	79.740.843				
Diğer Ticaret Bankaları.....	370.969	390.880	3.409.699	119.132	-	25.093	-	12.267	51.537	-	79.668	4.459.245				
Toplam.....	24.374.601	7.581.895	37.747.111	5.019.647	175.061	197.988	2.281.028	325.306	904.961	1.409.286	4.183.194	84.200.088				
TARİMSAL KREDİLER																
Milli Ticaret Bankaları.....	1.390.889	3.209.977	1.890.150	5.459.207	394.753	324.004	3.985.396	645.377	816.391	-	-	18.116.144				
Diğer Ticaret Bankaları.....	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-				
Toplam.....	1.390.889	3.209.977	1.890.150	5.459.207	394.753	324.004	3.985.396	645.377	816.391	-	-	18.116.144				
GAYRİMENKUL KREDİLERİ																
Milli Ticaret Bankaları.....	1.684.793	1.291.564	2.621.906	950.572	178.636	216.542	432.345	416.710	618.537	-	-	8.411.605				
Diğer Ticaret Bankaları.....	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-				
Toplam.....	1.684.793	1.291.564	2.621.906	950.572	178.636	216.542	432.345	416.710	618.537	-	-	8.411.605				
MESLEKİ KREDİLER																
Milli Ticaret Bankaları.....	637.608	665.222	652.902	470.193	64.442	124.628	362.252	197.925	292.069	2.732	-	3.469.973				
Diğer Ticaret Bankaları.....	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-				
Toplam.....	637.608	665.222	652.902	470.193	64.442	124.628	362.252	197.925	292.069	2.732	-	3.469.973				
DEMİRCİLİK KREDİLERİ																
Milli Ticaret Bankaları.....	-	-	120.590	-	-	-	-	-	-	-	-	120.590				
Diğer Ticaret Bankaları.....	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-				
Toplam.....	-	-	120.590	-	-	-	-	-	-	-	-	120.590				
TURİZM KREDİLERİ																
Milli Ticaret Bankaları.....	30.430	2.190	29.342	12.714	-	-	-	-	676	-	-	75.352				
Diğer Ticaret Bankaları.....	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-				
Kalkınma ve Yatırım Bankaları..	23.704	552.684	393.981	798.350	3.427	9.658	12.415	7.279	51.736	-	-	1.853.234				
Toplam.....	53.134	554.874	423.323	811.064	3.427	9.658	12.415	7.279	52.412	-	-	1.928.566				
DiĞER İHTİSAS KREDİLERİ																
Milli Ticaret Bankaları.....	3.881	53.289	66.970	22.620	120	-	-	-	277	-	-	147.157				
Diğer Ticaret Bankaları.....	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-				
Toplam.....	3.881	53.289	66.970	22.620	120	-	-	-	277	-	-	147.157				
KREDİLER TOPLAMI																
Milli Ticaret Bankaları.....	27.751.233	12.413.257	39.719.272	11.815.821	813.012	863.172	863.172	1.573.051	2.581.374	1.412.018	4.103.526	110.081.664				
Diğer Ticaret Bankaları.....	370.969	390.880	3.409.699	119.132	-	-	-	12.267	51.537	-	79.668	4.459.245				
Kalkınma ve Yatırım Bankaları..	3.471.113	1.093.405	2.755.732	1.250.154	67.007	69.246	69.246	73.038	197.672	-	-	2.236.477				
Toplam.....	31.593.315	13.897.542	45.884.703	13.185.107	880.019	932.418	932.418	1.658.356	2.830.583	1.412.018	6.419.671	129.973.799				

Çizelge:17.Bölgelere Göre Tarım Gelirlerinin Yeterliliği
(1968)

Bölgeler	Geliri Yetmeyen Hane %	Geliri Ancak Yeten Aile %	Tasarruf Edebilen Hane %
Orta Kuzey	42,4	51,5	- 5,8
Orta Güney	41,2	52,3	6,5
Orta Doğu	53,6	42,8	3,6
Kuzey Doğu	72,7	36,2	1,1
Güney Doğu	76,9	22,1	1,0
Akdeniz	44,2	52,4	3,4
Marmara	28,5	60,6	10,9
Ege	42,3	52,6	4,7
Karadeniz	62,6	35,4	2,0
TÜRKİYE	52,1	43,7	4,1

Kaynak : DPT, Tarımsal Kredi Politikaları
Yayın No:2039-Köyb-32, Nisan-1986

1.3.3.1.Kurumlaşmış Kredi Kaynakları

Kredi kaynakları genellikle para ve sermaye piyasaları dışındaki kısa süreli fon arz ve talebinin karşılaştığı yer olarak tanımlanmış olup, yasa ve yönetmelikler uyarınca kurulmuşlardır.Bu tür kredi kaynakları,kredi işlemlerini belirli kurallara göre yürüten ve yapılırları ile işlevleri yönünden çeşitlilik gösteren resmi ve özel kuruluşlardır(39). Bu kuruluşlar,kurumlaşmamış kre-

di kaynaklarının sakıncalarını yok etmekle beraber, kredi sistemi formalitelerinin çokluğu ve getirdiği yükümlülükler nedeniyle üretici açısından bazı sıkıntılı durumları bünyesinde taşımaktadır. Türkiye'de üreticilerin kredi sorunlarına çözüm getirmeye çalışan bu kurumları yapıları ve işlevleri açısından dört grupta incelemek mümkündür. (40)

I-Para Yaratan Finansal Kurumlar

-T.C.Merkez Bankası

-Özel Yasalarla Kurulmuş Bankalar (Kamu Bankaları)

-Ticaret Bankaları

II-Para Yaratmayan Finansal Kurumlar

-Yatırım-Kalkınma ve Uzman Bankalar

-Kredi ve Kefalet Kooperatifleri

-Posta Çekleri Sistemi

-Sigortalar

III-Yarı Finansal Kurumlar

-Sosyal Güvenlik Örgütleri

-Zorunlu Sigortalar

IV-Hizmet Gören Kurumlar

-İstanbul Menkul Değerler Borsası

-Finansal Aracı Kurumlar

Yukarıda Türkiye'deki finans kesiminin yapısı sistematik bir biçimde verilmiş olup, tarım üreticilerinin

kredi sorunlarına çözüm getirmeye çalışan kurumları da,

- Kamu Tarımsal Kredi Kurumları
- Tarımsal Kooperatifler
- Merkez Bankası

biçiminde tasnif edilerek incelenmeleri mümkündür.

Kamu tarımsal kredi kuruluşları, tarımdaki krediye ilişkin tüm çalışmaları yürütmek üzere devlet tarafından kurulan yada sermayesine devletçe iştirak edilen resmi yada yarı resmi kuruluşlar olup, Türkiye'de tek örneğini T.C.Ziraat Bankası oluşturmaktadır.

Tarımsal Kooperatifler, üreticilerin kendi aralarında kurdukları bağımsız yada devletin denetimi altında çalışan ve amaçları tarım kesimini desteklemek olan kuruluşlardır.

Özel kuruluşlar, özel sektör tarafından Bankalar Kanunu'na uygun olarak kurulmuş olan anonim şirket biçimindeki kredi kurumlarıdır. Bu kurumlar, diğer bankacılık hizmetlerinin yanında üreticiye de kredi sağlayan kuruluşlardır. Bunlar; ipotek bankaları, ticaret bankaları, tasarruf sandıkları ve sigorta şirketleri gibi özel kuruluşlardır. Ticaret bankaları genelde ticaret ve sanayi kesimlerine olmak üzere; kısa, orta, uzun vadeli ve yüksek faiz içeren krediler açarlar.

Merkez Bankaları; merkez bankacılığının yanı sıra, ülkedeki tarımsal kredi uygulamalarını geliştirmek ama-

cıyla ülkenin tarımsal kredi kurumlarını finanse etmek ve tarımsal senetleri reeskont etmek gibi çalışmalar da aktif rol oynarlar.

Türkiye'de tarım sektörünü kredileriyle destekleyen, onların kredi gereksinimlerini karşılamaya yönelik çalışmalar yapan kurumlaşmış kredi kaynakları yukardaki ayırımdan değişik bir biçimde ele alınarak bankalar ve kooperatifler olmak üzere aşağıda incelenecektir.

1.3.3.1.1. Bankalar

1.3.3.1.1.1. T.C. Ziraat Bankası

Türkiye'de örgütlenmiş ilk ve en önemli kredi kurumu olan aynı zamanda tarım sektörüne kredi sağlayan en büyük finans kuruluşu olarak organize olan T.C. Ziraat Bankası 1863 yılında Memleket Sandığı adı altında Mithat Paşa tarafından Niş vilayetinin Şarköy kasabasında Tarım Kredi Sandığı olarak kurulmuştur. Daha sonra başka yörelerde kurulan ve Menafi Sandıkları adını alan bu kuruluş 1888 yılında çağdaş bir tarım bankacılığı anlayışıyla yeniden düzenlenerek Ziraat Bankası adını almıştır. (41)

Cumhuriyetin ilk yıllarında ülkenin ekonomik gelişmesinde etkin bir rol oynaması için kaynakları sınırlı ve tarım kredileri dışında bankacılık işlemleri yapma

(41) ÇiVi Halil, Türkiye'de Bankacılık, C.Ü.Yardımcı Ders Kitabı Yayın No:1, Ankara.1985, S.96

yetkisi olmayan Ziraat Bankası 19 Mart 1924 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nce benimsenen yasa ile anonim şirket statüsüne kavuşturularak sermayesi 30 milyon liraya çıkarıldı ve her tür bankacılık işlemi yapma yetkisi ile donatıldı(42).

Daha sonra 8 Haziran 1930 tarihli 1697 ve 1932 tarihli 2036 sayılı yasalarla bankanın yapısında düzenlemeler yapılmıştır. 12 Haziran 1937 tarih ve 3202 sayılı yasayla banka için yeni bir dönem açılmıştır. Bu yasadan sonra çıkarılan 3460 sayılı İktisadi Devlet Teşekkülleri Yasasının Ziraat Bankası'nıda kapsamıyla banka, özerk bir yapıya kavuşmuştur.

2102 sayılı yasa ile ülkenin tarımsal yapısına egemen olan küçük tarım üreticisinin tanımı yapılarak sınırları çizilmiş ve tarımsal kalkınmanın küçük üreticinin kalkınmasıyla eş değer olduğu varsayımından hareketle önce bu üreticilerin kredi gereksinimlerinin karşılanması öngörülmüştür(43). Aynı yasanın 8. maddesinde bankanın açacağı tarımsal kredilerin temeli ülke içinde ve dışında sürüm ve satış olanağı bulunan tarımsal ürünlerin üretimidir. Tarımsal üretim amacı gütmeyen herhangi bir tarımsal kredi talebi gösterilecek kişi ve maddi teminatın değeri ne olursa olsun kabul edilemez denilerek

(42) a.g.e., S.97

(43) T.C.Resmî Gazete, Sayı 3629, Tarih 12.6.1937,
2102 Sayılı T.C.Z.B. Yasası Madde 3 ve 4

tarımsal üretime verilen değer ortaya konulmuş ve kredilerin amaçları aşağıdaki gibi sıralanmıştır(44).

-Üreticilerin işletme sermayesi gereksinimini karşılamak,

-Tarımsal üretimi verimlendirmek ve iyileştirmek,

-Üreticileri tarımsal bir işletmeye sahip kılmak yada işletmelerini genişletecek toprak edindirmek,

-Tarımsal ürünlerin pazarlanmasını kolaylaştırmak ve iyileştirmek,

Söz konusu yasanın aynı maddesinde verilecek kredilerin gerçek gereksinim kadar olması ve üreticinin ödeme gücünü aşmaması gerektiği ve kredilerin yerinde kullanılıp kullanılmadığını denetleneceği yazılıdır.

3202 ve 3460 sayılı yasalardan sonra günümüze kadar çıkarılan bazı yasalarda değişiklikler yapılarak bankanın yapısı günün koşullarına uygun duruma getirilmeye çalışılmıştır.

T.C.Ziraat Bankası tümü devlete ait 50 milyar sermayeli tüzel kişiliğe sahip, çalışmalarında özerk ve sorumluluğu sermayesiyle sınırlı bir iktisadi devlet teşekkülüdür(45).

T.C.Ziraat Bankası ülkemizin en eski ve en büyük bankası olarak bilinmektedir. 1888 yılından beri faaliyette olup,halen 1050 şubesi bulunmaktadır. Devletin bir

(44) a.g.y. Madde 8

(45) T.C.Resmi Gazete, Sayı 18570, Tarih 9.11.1984
S.11; T.C.Z.B. Ana Statüsü, Mad.3

bankası olarak Ticaret Bakanlığı'nın denetimi altında bulunmaktadır.1924 yılında anonim şirket olarak tüm bankacılık işlemlerini yürütmeye başlamıştır. 1937 yılında 2277 sayılı kanunla, Kuruluş Kanunu'nda bazı değişiklikler yapılmıştır.Adı geçen kanunlar doğrultusunda T.C.Ziraat Bankası'nın ana görevi tarım sektörünü finanse etmektir.Bu maksatla tarımsal üretim faaliyeti, Zirai mahsüllerin sürüm ve satışı için,tarımsal işletmelerin iyileştirilmesi, tarımsal sanayi ve Tarım Kredi ve Satış Kooperatifleri için kredi vererek tarım sektörünü finanse etmektir. T.C.Ziraat Bankası tarım sektörünü finanse etmesinin yanında çeşitli bankacılık hizmetleri ile ve yurt dışında da faaliyette bulunmaktadır.T.C.Ziraat Bankası'nın faaliyetlerinin çok çeşitli ve geniş alana yayılmış olması aşırı personel birikimi ile,çiftçiler için verimsiz hizmet sağlamasına neden olmaktadır(46).

Personel Durumu:T.C.Ziraat Bankası personeli yaklaşık 40.000 civarında olup, bu rakam Türkiye'nin toplam banka personelinin yaklaşık %25'ini teşkil etmektedir.Bu personelin 1/8'i genel idare hizmetleri elemanı,geri kalanı destek hizmetler personelidir. 1.311 civarında olan teknik personelin 4/5'i ise ziraat mühendisi ve ziraat teknisyeni olarak görev yapmaktadırlar.(Çizelge:18)

(46) DPT, Tarımsal Kredi Politikası, a.g.e., S.27

Çizelge:18.T.C.Ziraat Bankası'nın Personel Durumu ve
Sektördeki Payı (1990)

Personel Durumu	Personel Adedi	Sektördeki Payı (%)
Toplam Personel	40.381	%25
Yurtiçi Şubeler ve Bürolar	1.311	%20
Yurtdışı Şubeler	7	%35
Temsilcilikler	11	%10

Kaynak:T.C.Ziraat Bankası 1990 Yılı Raporu

Organizasyon: T.C.Ziraat Bankası organizasyon ve idari işlerde özerk olmasına rağmen,Ticaret Bakanlığı'nın kontrolü altındadır. Merkezi bir yönetim yapısı vardır. Başlıca organları;(47)

- Krediler Yüksek Kurulu,
- Yönetim Kurulu,
- Genel Müdürlük,
- Krediler Komitesi'dir.

Krediler Yüksek Kurulu,Banka'nın yıllık ve gerektiğinde uzun vadeli çalışma ve plasman programının Banka'nın statü hükümlerine uygun olarak ana hatlarının belirlenmesi,tarımsal kredilerin kalkınma plan ve programları ile ekonomik gerekler uygun olarak dağıtımı konularında çalışmalar yapan bu organ Başbakan yada görevlen-

(47) T.C.Z.B. Ana Statüsü
(9.11.1984 tarih ve 18570 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanmıştır.)

direceği Devlet Bakanı'nın başkanlığında, Tarım Orman ve Köyişleri, Sanayi ve Ticaret Bakanlıkları ile bu bakanlıkların müsteşarları, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarı, DPT Müsteşarı, Yüksek Denetleme Kurulu Başkanı, T.C. Merkez Bankası Başkanı, Banka Genel Müdürü ve Yönetim Kurulu üyelerinden oluşur(48).

Yönetim Kurulu: Bankanın amaçlarını gerçekleştirmek için yaptığı çalışmalara yön verir. Yani bankanın yönetim politikasını saptayan bu kurulun oluşturulması, görev ve yetkileri hakkında 8.6.1984 tarih ve 233 sayılı K.f.T hakkındaki K.H.K Hükümleri uygulanır(49).

Genel Müdürlük: Bankanın en üst düzey yöneticisi olan Genel Müdür, Genel Müdür Yardımcıları ve bağlı birimlerden oluşur. Genel Müdürün atanması, görev ve yetkileri hakkında aynı K.H.K hükümleri uygulanır(50).

Kredi Komitesi: 7129 sayılı Bankalar Yasası'nda saptanan kurallar içinde çalışmak üzere Genel Müdür ve Yönetim Kurulu Başkanı'nın başkanlığında ve iki yönetim kurulu üyesinin katılmasıyla oluşan üç kişilik komitedir(51).

1.3.3.1.1.2. Diğer Bankalar

-Türkiye'da kurulmuş ve kurulacak bankalar ile yabancı ülkelerde kurulmuş olup da Türkiye'de şube açmak

(48) a.g.e. Mad.25

(49) a.g.e. Mad.6-7

(50) a.g.e. Mad.8-9-10

(51) a.g.e. Mad.26

suretiyle faaliyette bulunan veya bundan sonra Türkiye'de şube açarak faaliyete geçecek olan bankalar 7129 sayılı Bankalar Kanunu hükümlerine tabidir.

-Özel kanunlarla kurulan bankalar da kanunlarında yer alan hükümler dışında bu kanun hükümlerine tabidir.

-Bu kanunda açıklık olmayan hallerde genel hükümler uygulanır(52).

T.C.Ziraat Bankası 7129 sayılı Bankalar Kanunu'nun 2. madde 2. bendinde sözü edilen özel kanunlarla ve özellikle tarım sektörünü finanse etmeyi amaçlayan bir ihtisas bankasıdır.Bu bankanın dışında bazı ticaret bankaları da tarım kesimine sınırlı bazı krediler açmaktadırlar. Ancak bu bankaların tarım sektörüne açtıkları kredilerin toplamı T.C.Ziraat Bankası'nın bu sektöre açtığı kredilerin nitelik ve niceliği bakımından çok düşük düzeylerde kaldığı saptanmıştır. Ticari bankaların tarım sektörüne kredi vermemelerinin bazı nedenleri vardır. Bu nedenlerin başlıcaları;

-Tarım sektöründe riskin büyüklüğü

-Tarıma yatırılan sermayenin devir katsayısının düşüklüğü

-Tarım sektöründe üreticinin ödeme gücünün saptanmasındaki güçlükler ve kredi denetiminin güçlüğü

-Ticari bankaların tarım sektöründe ihtisas banka-

ları olmamaları gibi nedenler sıralanabilir.

Ticaret bankalarının yüksek kâr ve güvenceyi ön planda tutumaları açılan kredilerin faizinin yüksek olması sonucunu doğurmaktadır. Bu nedenlerin sonucunda tarıma kredi veren ticaret bankası sayısı sınırlı ve kredi tutarları çok düşük olmaktadır(53). Tarım kesimine kredi veren ticaret bankaları; Egebank, T.Tütüncüler Bankası, Milli Aydın Bankası, Şekerbank ve T.Bağcılar Bankası'dır. Bu bankaların yanında diğer bazı ticaret bankaları da asıl amaçları ve çalışma konuları olmamakla birlikte çok düşük tutarlarda da olsa tarım kesimine çeşitli konularda krediler açmaktadırlar(54). Tarım üreticilerini kredilendirmek amacıyla kurulan bazı ticaret bankaları ile ilgili bilgiler kısaca aşağıda özetlenmiştir.(55) (56)

Şekerbank pancar üreticilerini kredilendirmek amacıyla 1965 yılında kurulmuş olup, pancar üreticilerine bölgenin özelliklerine göre dekar başına saptanan tutarlarda kredi vermektedir. Verilen krediye karşılık pancar üreticilerinden %20 fazlasıyla teminat senedi istenmekte ve kredi pancar bedellerinin ödeneceği zamanlarda tahsil edilmektedir.

T.Tütüncüler Bankası, tütün üreticilerini kredilen-

(53) T.O.B.B. İktisadi Rapor, T.O.B.B. Yayın No:193, AYOB.90, Ankara.1991

(54) T.B.B., Bankalarımız.1991, Yayın No:169, Mayıs.1992

(55) T.O.B.B., a.g.r., S.237

(56) ÇiVi Halil, a.g.e., S.129.Tablo.3/B

(Bankaların Kuruluş tarihleri için kaynak)

dirmek amacıyla 1924 yılında kurulmuş olup, tütün üreticilerine Tekel idaresinden aldıkları tütün cüzdanında gösterilen ekim alanına göre elde edeceği tütünün tamamını rehin ederek ortak ve müteselsil kefalet esası ile kredi vermektedir. Bankadan kredi alan üreticiler, tütünlerini iyi saklamayı ve banka deposuna teslim etmeyi üslenirler(57).

Türkiye Bağcılar Bankası üzüm, pamuk ve tütün üreticilerine kredi vermekte olup, krediler bir yıla kadar vadeli üretim kredileri niteliğindedir. Türkiye Bağcılar Bankası kredilendirme işlemleri ürün baremine göre saptanır. Örneğin, bağın şu kadar dekarına şu tutarlarda kredi verilir diye ölçüler saptanmıştır(58).

Milli Aydın Bankası Aydın bölgesi incir üreticilerinin kredi gereksinimlerini karşılamak amacıyla 1913 yılında kurulmuş olup, Aydın incir üreticileri satış kooperatiflerine ortak senetleri karşılığında avans vermektedir.

Yukardaki açıklamalardan anlaşılacağı gibi bu bankalar belirli ürünlere yönelik olarak kredi açmaktadırlar. Ayrıca Şekerbank dışındaki sözkonusu bankalar yerel banka niteliği taşıdıklarından kaynakları da oldukça sınırlı kalmaktadır.

(57) T.O.B.B., a.g.r., S.237

(58) KARACAN Ali Rıza, Tarımda Finansman ve Kredi, Yayınlanmış Ders Notları

1.3.3.1.1.3. T.C.Merkez Bankası

T.C.Merkez Bankası selektif kredi politikasının düzenleyicisidir.Bu nedenledir ki kredinin banka sistemin-den öncelikle sektörlere yönlendirilmesi için reeskont hadleri,faiz farkları ve munzam karşılıklar gibi araçları kullanılmaktadır(59). Selektif kredi politikasında tarıma verilen öncelik nedeniyle tarım sektörü T.C.Merkez Bankası tarafından aşağıda belirtilen yollarla denetlenir;

-T.C.Ziraat Bankası'nı aracı olarak kullanmaksızın, destekleme alımları için ilgili iktisadi devlet kuruluşlarına doğrudan kredi açmak.

-Tarım Satış Kooperatiflerine destekleme alımları için,T.C.Ziraat Bankası aracılığı ile kredi açmak.

-Tarım Kredi Kooperatiflerine çiftçilere kredi kullandırmaları için T.C.Ziraat Bankası aracılığı ile kredi açmak.

-Türkiye Zirai Donatım Kurumu'na tarımsal girdilerin imâli,temini ve dağıtımını amacıyla kredi açmak.

-T.C.Ziraat Bankası tarafından kullanılan krediler için reeskont uygulamak(60).

Sonuç olarak anlaşılacağı gibi T.C.Merkez Bankası çiftçilere doğrudan kredi kullandırımı ile ilgili bulunmamaktadır. Bu görev T.C.Ziraat Bankası tarafından yürütülmektedir.

(59) DPT, a.g.r., S.25

(60) DPT, a.g.r., S.26

1.3.3.1.2.Tarımsal Kooperatifler

Bilindiği gibi Tarım Kredi ve Tarım Satış Kooperatiflerinin kredi kaynakları T.C.Merkez Bankası ve T.C. Ziraat Bankası tarafından karşılanmaktadır.Bu nedenledir ki tarımsal kredi sisteminde kooperatifler adı geçen bankaların birer şubeleri durumundadırlar.Tarımsal kredi politikası oluşturulmasında kooperatifler fonksiyonel olmayıp,yine de tarım üreticilerinin finansal sorunlarına çözüm getirmeyi amaçlayan kurumlaşmış kredi kaynaklarından bir bölümünü oluşturmaktadırlar. Kooperatifler Türkiye'de tarımın geliştirilmesi yoluyla yüksek bir yaşam düzeyine kavuşturulması amacındadırlar.

Halen Türkiye'de tarımsal kooperatifler çeşitli tarihlerde çıkarılmış olan beş ayrı kooperatif yasasına göre faaliyetlerini sürdürmektedirler.Bu yasalar (61);

- 1581 Sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri Yasası
- 2831 Sayılı Tarım Satış Kooperatifleri Yasası
- 1196 Sayılı Tütün Satış Kooperatifleri Yasası
- 1163 Sayılı Genel Kooperatifçilik Yasası
- 1757 Sayılı Toprak ve Tarım Reformu Yasası (*)

Türkiye'de tarım işletmelerini finanse eden ve ku-

(61) EDİK Yılmaz, Tarımda Kooperatifleşme
DPT Yayın No:1783, İzmir 1981, S.419

(*) 1757 sayılı yasa günümüzde yürürlükten kaldırılmıştır.

rumlaşmış kredi kaynakları içinde önemli yeri bulunan bazı kooperatifler aşağıda genel çizgileriyle anlatılmaya çalışılmıştır.

1.3.3.1.2.1.Tarım Kredi Kooperatifleri

Tarım üreticilerinin ekonomik çıkarlarını korumak ve özellikle meslek ve geçimleriyle ilgili gereksinimlerini karşılamak amacıyla karşılıklı yardım ilkesine dayanarak 1935 yılında 2836 sayılı yasayla gerek kaynak itibariyle ve gerekse yönetimleri açısından T.C.Ziraat Bankası'na bağlı olarak kurulmuşlardır(62).

1972 yılında çıkarılan 1581 sayılı yasayla, T.C.Ziraat Bankası tarafından Tarım Kredi Kooperatiflerine özerklik verilmiş ve mevduat bile kabul edilebilecek biçimde çok yönlü kooperatifler durumuna ulaştırılmışlardır.

Türkiye'de küçük çiftçilerin kredi sorununu çözmek amacıyla kurulan tarım kredi kooperatiflerinin sayısal gelişmeleri (Çizelge:19) da gösterilmiştir.

Bu sayılar tarım kredi kooperatiflerinin ilk kurulmaya başladığı 1929 yılından itibaren hem kooperatif sayılarında (1930'da 191 olan tarım kredi kooperatif sayısı 1990'da 2459'a yükselmiştir),hem de kooperatiflere bağlı köy sayılarında (1930'da 558 iken 1990'da 26242 ye yükselmiştir),ayrıca ortak sayılarında (1930'da 20170

iken 1990'da 1.579.208'e yükselmiştir) Önemli artışlar kaydetmiş olduğunu göstermektedir(63).

Çizelge:19.Türkiye'de Tarım Kredi Kooperatiflerinin Sayısal Gelişmeleri

Yıllar	Kooperatif Sayısı	Kooperatifleşmiş Köy Sayısı	Ortak Sayısı
1930	191	558	20.170
1940	543	4.437	138.126
1950	900	9.277	438.410
1960	1.572	16.560	937.696
1970	2.028	21.370	1.305.461
1980	2.236	23.354	1.435.790
1990	2.459	26.242	1.579.208

Kaynak: MÜLAYİM, Ziya Gökalp, Kooperatifçilik, Yetkin Yayınları, Ankara 1992, S.203, Çizelge:1

Türkiye'de kooperatif sayısı, kooperatifleşmiş köy sayısı ve ortak sayılarında önemli gelişmeler kaydedilirken, mevzuat yönünden de önemli değişiklikler kaydedilmiştir.Şöyle ki, 35 yıldır uygulanmakta olan 1935 tarih ve 1581 sayılı "Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu" çıkarılmıştır.Bu kanuna göre tarım kredi kooperatifleri üst örgütlenmelerini gerçekleştirecekler ve mevduat toplayabileceklerdir. Bu yasanın çıkmasından sonra tarım kredi kooperatifleri 1977 yılına kadar üst örgütlerini tamamlamışlar,fakat bugüne kadar, yasada yer

(63) MÜLAYİM, Ziya Gökalp, Kooperatifçilik, Yetkin Yayınları, Ankara, Ocak 1992

almasına rağmen mevduat kabul edememişlerdir(64).

1581 sayılı yasa ile tarım kredi kooperatifleri 1972 yılından itibaren yeni bir örgütlenmeye gitmişler ve bunun sonucunda T.C.Ziraat Bankası'na bağlılıkları önemli ölçüde azalmıştır.Bunun nedeni de yasaya dayanarak kooperatiflerin üst örgütlerini oluşturmuş olmalarıdır. Buna göre, tarım kredi kooperatifleri 1975-1976 yılları içerisinde 16 bölge birliği kurmuşlardır (Çizelge:20 ve 21).Bu birliklerde daha sonra 1977 yılında Ankara'da bir Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği (TÜRK-KOOP) kurmuşlardır.Bu Merkez Birliği, yasanın üçüncü maddesinde (*) belirtilen amaçlara uygun olarak ülkemizde tarım kredi kooperatifçiliği hareketinin yurt çapında gelişmesinden sorumludur.(65)

(64) MÜLAYİM, Ziya Gökalp, a.g.e., S.208

(*) 1571 Sayılı "Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu" Madde.3

- Kooperatifler; ortaklarının, kısa ve orta vadeli kredi ihtiyaçlarını karşılamak,
- Ürünlerini değerlendirmek,
- Müştereken yararlanabilecekleri her çeşit makina, ekipman ve tesisleri edinmek,
- Ortak ve gerektiğinde diğer üreticilerin;üretim ve zaruri tüketim maddeleri ile üretim araçlarını toptan sağlamak,
- El sanatlarını geliştirmek ve mamullerini değerlendirmek,
- Mesleki ve teknik yönden bilgilerini artırmak,sosyal ve kültürel konularıyla ilgili faaliyetlerde bulunmak,kurslar açmak ve seminerler tertip etmek,
- Mevduat toplamak, bankacılık hizmetleri ve sigorta acenteliği yapmak

(65) MÜLAYİM, Ziya Gökalp, a.g.e., S.209

Çizelge:20.Tarım Kredi Kooperatifleri Birlikleri
(31.12.1990)

No	Birliğin Adı	Koop Sayısı	Köy Sayısı	Kooperatiflerin Ortak Sayısı
1	Ankara	218	2.787	151.292
2	Antalya	101	899	75.093
3	Balıkesir	195	2.107	115.192
4	Erzurum	72	1.103	60.882
5	Gaziantep	100	1.752	55.845
6	İçel	128	1.153	62.901
7	İzmir	371	2.634	193.699
8	Kayseri	162	1.262	99.982
9	Konya	153	1.037	85.064
10	Kütahya	203	1.946	124.641
11	Malatya	76	1.318	44.975
12	Sakarya	126	1.930	112.127
13	Samsun	166	1.888	131.163
14	Sivas	129	1.771	96.994
15	Tekirdağ	134	938	83.205
16	Trabzon	125	1.717	86.153
	Toplam	2.459	26.242	1.579.208

Kaynak:MÜLAYİM, Ziya Gökalg, Kooperatıfçılık,
Yetkin Yayınları, Ankara 1992, S.210

Tarım Kredi Kooperatifleri mevzuatında 1980'lerden sonrada bazı değişiklikler yapılmıştır.Örneğın, 1984 yılında 1581 sayılı yasanın bazı maddelerini değiştiren 237 sayılı Kanun Hükmünde Kararname çıkarılmıştır.Bu kararname ile tarım kredi kooperatifleri yönetimde Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı'na bağımlı hale getirilmiş, daha sonra bu kanun hükmünde kararnamenin değiştirilerek kabulü hakkında 1985 yılında 3223 sayılı yasa çıkarılmıştır. Bundan böyle tarım kredi kooperatifleri 1581 sayılı yasa ve bunun bazı maddelerini değiştiren 3223 sayılı yasaya göre kurulup işleyeceklerdir(66).

(66) MÜLAYİM, Ziya Gökalg, a.g.e., S.209

**1.3.3.1.2.2.Tarım Satış Kooperatifleri
ve Birlikleri**

Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri 1935 yılında 2834 sayılı kanunla kurulmuşlardır ve yarı özerk kuruluşlardır. Halen 16 birlik altında 389 kooperatif faaliyette bulunmakta ve yaklaşık 684.343 üyeye hizmet vermektedir.(Çizelge:21)

Çizelge:21.Tarım Satış Kooperatiflerinin Gelişme Durumu

Yıllar	Birlik Sayısı	Kooperatif Sayısı	Ortak Sayısı
1937	2	19	12.187
1940	7	57	66.110
1950	10	143	130.468
1960	15	214	160.769
1970	32	618	239.402
1980	23	826	674.026
1990	16	389	648.343

Kaynak:MÜLAYİM, Ziya Gökalp, Kooperatifçilik Yetkin Yayınları, Ankara 1992, S.268

Tarım Satış Kooperatiflerinin amacı, üreticilerin karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle mesleki faaliyetleri ile ilgili ihtiyaçlarını sağlamak, ürünlerini daha iyi koşullarla değerlendirmek ve ekonomik çıkarlarını korumaktır (67) şeklinde belirtilmiştir.

Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri'nin çalışma konuları ise şöyle sıralanmıştır;(68)

-Ortakların ürünlerinin daha iyi koşullarda değer-

(67) 3186 sayılı Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri Yasası Mad.1

(68) 3186 sayılı aynı yasa Mad.5

lendirilmesine çalışmak, bu konuda gerekli her türlü tedbiri almak,

-Ortakların ve ortak olmayan üreticilerin tarımsal üretim faaliyeti ile ilgili ihtiyaçlarını karşılamak,

-Bakanlar Kurulu veya yetki vereceği Bakanlık ya da kurullarca görevlendirildiğinde, üreticilerden devlet adına destekleme alımında bulunmak,

-Kooperatif ve Birlikler, ancak iştiğal konularına giren ürünlerin nitelikleri gereği olarak ve bu ürünlerin daha iyi muhafaza edilmesine, toptan veya perakende satış için piyasa alışkanlıklarına uygun hale getirilmesine yönelik depo ve ilk işleme hüviyetindeki işletmeler ile ambalajlama gibi tesisleri, Sanayi ve Ticaret Bakanlığından önceden izin almak kaydıyla kurulabilirler, denilmektedir.

Bu noktadan olarak, Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri aracı ile, tarımsal ürünleri birleştirip satmanın avantajlarını genellikle şöyle sıralayabiliriz; küçük çiftçilerin aracı tüccarlara karşı korunması, satışa daha elverişli olan geniş iş hacminin sağlanması, satılan ürünün kalitesinin garanti edilmesi ile pazarda iyi isim yapılması, daha kolaylıkla satılabilecek kaliteli ürün elde etmek için çiftçilere teknik yardım yapılması ve sonuçta tarımsal alanda ilerlemenin sağlanması.

Türkiye'de küçük çiftçiler çoğunluktadır. Bunların

ürünlerini iyi bir şekilde tek tek pazarlamaları ve hele ihraç etmeleri olanaksızdır. Bu bakımdan satış hacmini genişletmek ihtiyacındadırlar. Bu ihtiyaç aracı tüccarlar tarafından da sağlanabilir, ama aracılar çoğu kez spekülasyon yapmakta, üreticileri aldatmakta veya verdikleri düşük fiyatı kabule zorunlu bırakılmaktadır. Bu durumda tüketicilerin yada dış alıcıların ödediği fiyatın oldukça az bir kısmı üreticinin eline geçmektedir. Bu konuda yeterli araştırma olmamakla beraber, var olan çalışmalar Türkiye'de tarımsal ürünlerde üreticilerin eline geçen fiyatların ortalama %40-50 civarında olduğunu göstermektedir. Bozulabilen istif veya spekülasyon yapılan ürünlerde ise bu durum çok daha kötüdür(69).

Türkiye'de küçük çiftçiler çoğunlukta olup, tarımsal ürünlerin önemli bir bölümü ise ihraç edilmektedir. Bu ise Türkiye'de Tarım Satış Kooperatiflerinin gelişme olanaklarının ne denli çok olduğunu göstermektedir. Uygulamada ise, bazı ürünler (fındık, üzüm, incir, pamuk, ayçiçeği gibi) ayrı tutulacak olursa Tarım Satış Kooperatifleri birçok ürünler için yeterli bir biçimde geliştikleri söylenemez. Yukarıda belirttiğimiz ürünler için bile, Tarım Satış Kooperatiflerinin çiftçileri tam örgütledikleri onları aracılarının spekülasyonundan kurtardıkları iddia edilemez. Örneğin, yapılmakta olan bir araştırmada bazı ö-

nemli ürünlerin pazarlanmasında kooperatiflerin payı pamukta %59, kuru incirde %28, kuru üzümde %17, ayçiçeğinde %35, fındıkta %27, gülçiçeğinde %24, yer fıstığında %8, bakliyatla %0,4 olarak saptanmıştır. Aynı şekilde, Tarım Satış Kooperatifleri ve Birliklerinin dış satımı, tarımsal ürünler dış satımının ancak %25'i dolayındadır(70).

1976-1980 dönemi yıllık ortalaması olarak kooperatiflerce yapılan dış satım miktarı ise, toplam dış satım miktarının sadece %6,5'ini, dış satım değerinin %15,7'sini oluşturmaktadır(71). Ayrıca, sayısal gelişmelerde yetersizliği göstermektedir. Tarım Satış Kooperatifleri Türkiye için bu kadar önem taşıdığı halde, bugün sayıları ancak 389'dur. Kooperatiflerin ortak sayısı ise 684.343'dur (Çizelge:22) Türkiye'de yaklaşık 3,5 milyon tarımsal işletme bulunduğu düşünülecek olursa, demek ki çiftçilerimizin bugün ancak %20'si Tarım Satış Kooperatifi ortağıdır.

1990 yılı sonunda Türkiye'de 411 Tarım Satış Kooperatifininin 389'unun 16 Tarım Satış Kooperatifleri Birliği etrafında toplandığı, 22'sinin ise faal olmadığı görülmektedir. (Çizelge:22) 16 Birlik içerisinde ortak sayısı yönünden ilk sırayı Fiskobirlik almakta, bunu Tarış, Trakyabirlik ve Çukobirlik izlemektedir.

(70) MÜLAYİM, Ziya Gökalp, a.g.e., S.267

(71) GÜNEŞ, Turan, Kooperatiflerin Dışticaret Açısından Milli Ekonomiye Katkıları, Türk Kooperatifçilik Kurumu Yayınları, No:49, Ankara 1983, S.267

Çizelge:22.Tarım Satış Kooperatifleri Birlikleri (31.12.1990)

Birliğin Adı	Merkezi	Kuruluş Yılı	Konusu	Koop Sayısı	Koop Ortak Sayısı	
1.Antalyabirlik	Antalya	1968	Narenciye	5	1.248	
2.Antbirlik	Antalya	1952	Pamuk	7	23.991	
3.Çukobirlik	Adana	1940	Pamuk,soya,yerfıstığı	42	53.996	
4.Fiskobirlik	Giresun	1938	Fındık	60	216.570	
5.Gülbirlik	Isparta	1954	Gülçiçeği	13	12.148	
6.Güneydoğubirlik (2)	Gaziantep	1940	Bakliyat,A.Fıstığı			
			K.Biber,Ç.Kuru Üzüm	23	27.393	
			Z.Yağı			
7.Karadenizbirlik	Samsun	1978	Ayçiçeği	19	54.851	
8.Kozabirlik	Bursa	1950	Yaş ipek Kozası	6	13.037	
9.Marmarabirlik	Bursa	1954	Zeytin	8	34.370	
TARİŞ (3)						
10. " İNCİR T.S.K.B.	izmir	1937	Kuru incir	21	9.297	
11. " PAMUK T.S.K.B.	izmir	1937	Pamuk	54	56.825	
12. " ÜZÜM T.S.K.B.	izmir	1949	Kuru üzüm	16	17.704	
13. " Z.YAĞI T.S.K.B	izmir	1949	Zeytinyağı	32	15.440	
14.Taskobirlik	Nevşehir	1958	Ç.Kuru üzüm	9	4.915	
15.Tiftikbirlik	Ankara	1969	Tiftik	25	15.278	
16.Trakyabirlik	Edirne	1966	Ayçiçeği	49	127.278	
				TOPLAM:	389	684.343
				Faal olmayan Tarım Satış Kooperatifleri:	22	
				GENEL TOPLAM:	411	

Türkiye'de Tarım Satış Kooperatiflerinin başarılı olabilmesi için bazı koşulların yerine getirilmesi zorunludur. Bunların başında da kooperatiflerin kredi gereksinimleri gelmektedir. Tarım Satış Kooperatiflerinin kendi varlıkları (tahsil olunan sermaye ve yedek akçe) 1989 yılı sonunda doksan milyar lirayı bulmuştur. Bunun yetmiş milyar lirası, 16 Tarım Satış Kooperatifleri Birliklerinin sermaye ve yedek akçelerinden oluşmaktadır. Geriye kalan yirmi milyar lira ise birliklere bağlı kooperatiflerin sermaye ve yedek akçeleri toplamıdır. Tarım Satış Kooperatifleri ve Birliklerinin doksan milyar lirayı bulmuş olan kendi varlıkları, onların sermaye gereksinimini karşılayamamakta ve büyük krediye gereksinim duyulmaktadır.

Tarım Satış Kooperatifleri ile Birlikleri kredi gereksinimlerini T.C.Ziraat Bankası'ndan gidermektedirler. Halen yürürlükteki 3186 sayılı Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri yasasının 17'inci maddesinde şöyle denilmektedir. "Kooperatiflerle birliklerin kredi ihtiyaçları esas itibariyle T.C.Ziraat Bankası tarafından karşılanır." Böylece Tarım Satış Kooperatifleri ve Birliklerinin T.C.Ziraat Bankası'ndan aldıkları normal ve destekleme kredileri yıldan yıla değişmekle birlikte 1989 yılı sonunda 3906 milyar lirayı bulmuştur(72).

T.C.Ziraat Bankası da Tarım Satış Kooperatifleri ve Birliklerinin talep ettikleri kredinin tamamını kendi

(72) MÜLAYİM, Ziya Gökalp, Kooperatifçilik, a.g.e.,
S.268-269,
T.C. Ziraat Bankası 1990 Yıllık Faaliyet Raporu
S.2-3

kaynaklarından karşılıyamadığından genellikle T.C.Merkez Bankasından reeskont yoluyla sağlamış olduğu olanaklardan yararlanarak bunların kredi gereksinimlerini gidermektedir.T.C.Ziraat Bankası verdiği kredinin faiz oranını, reeskont kredilerine uygulanan faiz oranı ile,bu konudaki giderlerini göz önüne alarak hesaplanmaktadırlar.

T.C.Ziraat Bankası, Tarım Satış Kooperatifleri ve Birliklerine açtığı normal ve destekleme kredilerine %70 oranında faiz uygulanmaktadır.Tarım Satış Kooperatifleri için bu %70 faiz oranının çok yüksek olduğuna kuşku yoktur. Çünkü bu suretle Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri yılda yüz milyarlarca lira faiz ödemektedir(73).

Tarım Satış Kooperatifleri ve Birliklerinin gerek duydukları krediyi yalnızca T.C.Ziraat Bankasından sağlayabilmeleri nedeni ile finansman yönünden tamamen bu bankaya bağımlı bulunmaktadırlar.Bu bağımlılık nedeniyle de T.C.Ziraat Bankası Kooperatiflerin yönetiminde etkin olmaktadır.

1.3.3.1.2.3.Diğer Kooperatifler

Türkiye'de tarım üreticilerini kredileriyle destekleyen kooperatif kuruluşlarının başında Tarım Kredi Kooperatifleri ve Tarım Satış Kooperatifleri gelmektedir.Bu kooperatiflerin yanında tarım üreticilerine sermaye açısından doğrudan yada dolaylı destek olan daha birçok kooperatif vardır.Uygulamada diğer kooperatiflerin Tarım

Kredi Kooperatifleri ve Tarım Satış Kooperatifleri kadar geniş bir örgütsel yapıya sahip olmamalarına ve belirli ürünlere yönelik üretim çalışmalarıyla ilgilenmelerine karşın, üreticilerin kredi gereksinimlerini gidermeye yönelik çalışmalar yapan ve sınırlıda olsa kredi hizmeti gören Pancar Ekicileri İstihsal Kooperatifi ve Çay Kooperatiflerinede kısaca yer verilmiştir.

1.3.3.1.2.3.1.Pancar Ekicileri İstihsal Kooperatifi

Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.'nin girişim ve önderliğinde 1951 yılında kurulan bu kooperatifler ülkenin artan şeker tüketimini karşılamak için üretici kitlelerin varolan potansiyelinden yararlanmak ve üreticilerin yalnız pancar üreticisi değil aynı zamanda kurulacak şeker fabrikalarının sahibi olmaları temel amacından doğmuştur(74). Pancar Ekicileri İstihsal Kooperatifinin ana amacı;

-Pancar üretimini geliştirmek ve üretimdeki verimliliği yükseltmek,

-Ortakların her tür tarımsal araç-gereç, makina, iş hayvanları ve diğer girdikleri sağlamada yardımcı olmak,

-Sulama tesis ve yatırımlarında ortaklarına yardım etmek,

-Ortakların tek başlarına alamadıkları makinaları almak ve bunları ortaklarına kullandırmak,

-Ortakların T.C.Ziraat Bankasından olan kredi is-

temlerine aracı ve toplu borçlanmalarda kefil olmak gibi hizmetleri gerçekleştirmeye yönelik çalışmalar yapmaktadır(75).

Pancar Ekicileri istihsal Kooperatifleri; pancar üreticilerinin kooperatife girmesi için zorlanarak üreticilerin pancar ve şeker primlerinden kesilen ortaklık paylarıyla kurulmuştur(76). Pancar Ekicileri istihsal Kooperatifleri her şeker fabrikasının yanında bir ve Konya'da iki tane olmak üzere çalışmalarını etkin bir biçimde sürdürmektedirler.

Üst kuruluşu PANKOBİRLİK olan Pancar Ekicileri istihsal Kooperatifi her tür tarımsal girdi satılan birimleriyle bir donatım kooperatifi niteliğini taşımaktadır. (77)Pancar Ekicileri istihsal Kooperatifi'nin hizmetleri tarım üreticilerine ulaştırılırken Ziraat Bölge Şefliklerinden yararlanılmaktadır. Ülke çapında yaygın bir örgütü olan şeker şirketinin sayıları halen 213'ü bulan Ziraat Bölge Şeflikleri asıl görevleri ile birlikte kooperatif hizmetlerinin üreticilere ulaştırılmasında bir şube görevini yerine getirmektedirler(78).

Pancar üreticilerinin tümü Pancar Ekicileri istihsal Kooperatifine üye olduklarından Tarım Kredi Kooperatifleri bu üreticilere pancar üretimi için kredi vermez.

(75) AKSÖZ, İbrahim, Ziraat Kredi, A.Ü.Z.F.Yayın No:114, Erzurum 1972, S.152

(76) BERBEROĞLU, C.Necat, a.g.e., S.97

(77) KARACAN, Ali Rıza, a.g.d.n.

(78) EDİK, Yılmaz, a.g.t., S.426

Pancar Ekicileri istihsal Kooperatifi ortaklarına yalnız aynı kredi yardımıyla bulunmakta, ayrıca yukarıda değinildiği gibi toplu kredi istemlerine aracılık yaparak onlara kefil olmaktadır(79).

1.3.3.1.2.3.2.Çay Kooperatifleri

Çay üreticilerine yardımcı olmak amacıyla ile kurulan tek amaçlı kooperatiflerden olup, Türkiye'de 1946 yılında kurulmuştur. Çay Kooperatiflerinin başlıca amaçları;

- Çay üretimini artırmak,
- Çay üreticilerinin üretim ve tüketim malları gereksinimlerini ucuz olarak sağlamak,
- Ortaklarına ödeme güçleriyle bağlantılı olarak kredi sağlamak,
- Çay üretim tekniğinin geliştirilerek verimliliğinin yükseltilmesi ve üretimdeki yitkilerin azaltılması konularında ortaklarına aynı ve parasal kredi yardımıyla bulunmaktır(80).

Çay kooperatiflerinin ortaklarına verdiği aynı krediler gübre olarak verilmekte ve tüm ortakların gübre gereksinimi hemen hemen karşılanmaktadır. Parasal krediler ise üreticilerin çay bedellerinden kesilmek koşuluyla üretim giderlerinin karşılanmasına yönelik olarak verilir. Çay kooperatiflerine üye olan üreticiler, tarımsal

(79) AKSÖZ, İbrahim, a.g.e., S.153

(80) BERBEROĞLU, C.Necat, a.g.e., S.97

kredi sağlayabilmektedirler(81).

1.3.3.2.Kurumlaşmamış Kredi Kaynakları

Tarım üreticilerinin seçeceği firma ölçeği, elindeki tasarrufları ve alabileceği kredilerle, kendi yönetici yetenekleriyle sınırlanmıştır. Kendi varlıkları sınırlıysa, kredi alabilme olanağında sınırlıdır. Zira bankalar verdikleri tarımsal kredinin karşılığında, teminat olarak firmaların varlıklarına bakar. Ayrıca, kredinin faiz ve borç taksitleri olarak yüklediği nakdi taahhüt yerine getirilmediği zaman, firmanın tasfiyesi tehlikesini yaratır. Bundan ötürü, krediye dayanarak firma ölçeğini büyümenin rizikosu yüksektir(82). Türkiye'de geçimlik aile işletmelerinin çok ve yaygın oluşu ve yeterli gelir düzeyine ulaşamamış olmaları yüzünden bunların kurumlaşmış kredi kaynaklarından finans sağlamaları da çoğu kez mümkün olmamaktadır. Bu durumda da, özellikle geçimlik küçük aile işletmeleri kredi gereksinimlerini kurumlaşmamış kredi kaynaklarından karşılamak durumunda kalmaktadırlar. Kurumlaşmamış kredi kaynakları en eski ve ilkel bir uygulama biçimi olmakla birlikte önemini ve yaygınlığını sürdürmektedir. (Çizelge:23) Ayrıca, kredi kurumlarının gelişmediği dönemlerde yaygın bir uygulama olan bireylerden kredi sağlama biçimi günümüzde de önemini korumaktadır. Bunun nedeni ise, Türkiye'de mevcut kredi kurumları-

(81) AKSÖZ, İbrahim, a.g.e., S.154-155

(82) KAZGAN, Gülten, a.g.e., S.205

nın gelişmediği dönemlerde yaygın olan bireylerden kredi sağlama biçimi günümüzde de önemini korumaktadır.

Çizelge:23.Tarım işletmelerinde Kredi Kaynakları (1968)

Kredi Kaynakları	Oranı %	%
I.Kredi Kurumları	44,5	
-Bankalar		28,5
-Kooperatifler		16,0
II.Kişiler	55,5	
-Köyden bir kişi		32,6
-Köy ağası		5,1
-Tüccar ve Esnaf		5,7
-Komisyoncu,faizci,tefeci		7,8
-Diğer		3,9
-Cevapsız		0,4
	100,0	100,0

Kaynak:KAZGAN, Gülten, Tarım ve Gelişme, Der Yayınları, İstanbul 1983, S.101

Bunun nedeni ise, Türkiye'de mevcut kredi kurumlarının tam anlamıyla gelişmişlik düzeyine ulaşamamış olmaları ve kredi formalitelerinin çokluğu eğitim düzeyi düşük üreticiler için caydırıcı olmaktadır. Kurumlaşmamış kredi kaynaklarından kredi sağlamadaki formalitelerinin azlığı nedeniyle borçlanmalardaki kolaylık ve kredinin istenildiği zaman sağlanması ile alınan kredinin geri ödeme dışında bir yükümlülük gerektirmemesi özelliklerinden dolayı tercih nedeni olmaktadır(83).

Tarım üreticilerinin özellikle kişilerden sağladıkları kredilerin formalite ve kullanım kolaylıkları yanında sakıncaları da mevcuttur.Bunlar (84);

(83) BERBEROĞLU, C.Necat, a.g.e., S.53

(84) T.Z.O.B., a.g.r., S.240-241

-Kişilerin açtıkları kredilerin yüksek faizli olması üreticiye büyük yük getirmektedir. Ayrıca tarımda doğal koşulların gelir üzerindeki büyük etkisi, gelirin doğal koşullara bağlılığı düşük verim yıllarında üreticinin yükünü dahada ağırlaştırmaktadır.

-Kurumlaşmamış kredi kaynaklarından sağlanan kredilerin vadelerinin genellikle kısa olması üreticilerin geleceğe yönelik yatırım yapmalarını etkileyerek işletmenin gelişmesini ve makro açıdan düşünüldüğünde ekonomik gelişmeyi önlemektedir.

-Kişilerden sağlanan krediler sosyal açıdan sorunlar doğurmakta ve üreticinin borçlandığı kişiye sosyal, ekonomik ve politik bağımlılığına ve tefeci sınıfının hızla gelişmesine neden olmaktadır.

Kurumlaşmamış kredi kaynaklarından kredi sağlamanın tüm sakıncalarına rağmen, kişilerin sağladığı kredilerin toplam kredi içindeki büyüklüğü oransal olarak %30-60 arasında değişerek tarımsal kredi sistemi içinde önemini ve yerini korumaktadır.(Çizelge:23)

Kurumlaşmamış kredi kaynakları kendi içinde, kredi sağlanan kişilerin özelliklerine göre aşağıdaki gibi sınıflandırılabilir.

- Akrabalar,
- Köyden başka biri,
- Toprak ağaları,

-Tüccar ve esnaflar,

-Faizci ve tefeciler olmak üzere beşe ayrılarak incelenebilir(85).

Akrabalardan alınan krediler aynı soydan gelmiş olmanın verdiği bağlılıkla genelde faizsiz olmakta ve yazılı bir borç ilişkisine dayanmamaktadır. Köyden başka biri,arkadaş yada komşu olduğundan bunlarda genellikle aynı koşulları taşıyabilmektedirler.Ancak akraba,arkadaş ve komşu dışındaki kişilerin verdiği kredilerde genelde faiz ve yazılı bir sözleşme vardır.Toprak ağalarınınca verilen krediler,kiracılığın ve ortakçılığın yaygın olduğu yörelerde önemli olup, sosyal sorunlarda doğuran bir yapının ürünüdür. Toprakta çalışan üreticiyi büyük toprak sahibine sürekli bağımlı kılan yüksek faizli bir kredi olan bu tür uygulama üreticinin sömürülmesine yol açmaktadır. Tüccar ve esnaflar ise, tarım üreticisine kredi sağlamaktan çok, mallarını satmaya çalışan kişilerdir. Bunlar üreticilerin gereksindikleri tüketim mallarını yada üretim araçlarını kredili verirler.Tüccar ve esnaflar verdiklerinin karşılığını nakit olarak isteyebilecekleri gibi,üreticinin ürününde daha önce saptanan sabit bir fiyattan alabilirler. Böyle bir durumda hasattan önce saptanan fiyatın düşük olduğu düşünülürse üreticinin ürününü yüksek fiyatlarla satma olanağını yitirdiği söylenebilir.Ayrıca faizci ve tefecilerden alınan kredi-

lerde olduğu gibi borcun geri ödenmeme olasılığı bu kişilerin çok yüksek faiz istemesine neden olabilir.

1.4.Dış Ülkeler ve Uluslararası Kuruluşlardan Sağlanan Krediler

Gelişmekte olan ülkelerin dış ekonomik ilişkilerinde karşılaştıkları en önemli sorun döviz yetersizliğidir. Gelişmekte olan ülkelerin dış ticaret yapılarına bakıldığında; dışalım giderleri ile dışsatım gelirleri arasındaki açıklığın dışalım giderleri lehine çok büyük olduğu görülmektedir(86). Bu nedenle gelişmekte olan ülkeler dış ticaret açığını kapatmak için dış finansmana gerek duyar. Ama gelişmekte olan ülkelerin uluslararası ilişkiler açısından tek sorunu döviz yetersizliği de değildir. Bu gibi ülkelere döviz yetersizliği sorunu kadar önemli diğer bir sorun da iç tasarruf ve dolayısıyla finansman yetersizliğidir. Bu nedenle gelişmekte olan bir ülke yalnızca döviz yetersizliği sorununu çözebilmek için değil, iç tasarruf ve finansman yetersizliğine çare bulmak için de dış borç alır. Borçlar bazen hibe yada döviz karşılıksız borç durumunada dönüşebilir(87). İç tasarruf ve finansman yetersizlikleri nedeniyle gelişmekte olan ülkelerde kamu kanalıyla yapılan sermaye transferleri hükümetlerden, hükümetlere sağlanan ve uluslararası eko-

(86) TÜRK, İsmail, Maliye Politikaları, 5.Baskı, S Yayınları, Ankara 1983, S.215

(87) ALKİN, Erdoğan, Uluslararası Ekonomik İlişkiler, İ.Ü.İ.F., Yayın No:404, İstanbul 1978, S.191

nomik kuruluşlardan sağlanan kalkınma kredileri olmak üzere iki bölüme ayrılır(88).

Kalkınma kredilerinin amacı genelde ekonomik olmayıp, politiktir. Kalkınma kredileri veren ülkeler verdikleri kredilerin karşılığında kâr sağlamak gibi bir amaç gütmeyizler. Bu niteliğinden dolayı bu tür kredilere çoğu kez dış yardım denilmektedir. Ancak kalkınma kredilerinin borç taksitleri küçük, vadeleri çok uzun, faizleri düşük ve borcun ödenmesinde, ödemesiz bir süre bulunan ve bunlara ek olarak taksit ertelemesine olanak veren yapısı, dış yardım kavramına yakın olsada, genellikle ve yine de geri ödenmesi gereken bir borçtur(89).

Hükümetlerden, hükümetlere yapılan uzun vadeli kalkınma kredileri, geriye ödenip ödenmeme durumuna göre bu transferler hibe ve kredi diye ikiye ayrılır. Hibeler karşılıksız olup, kredi biçimindekiler borcun süresinde ve faiziyle birlikte geri ödenmesi gerekir. Geri ödenmesi gereken bu tür transferler, ya konvertibil dövizle yada borç alan ülkenin ulusal parasıyla geri ödenirler. Ulusal para ile geri ödenen kalkınma kredilerinin taksit ve faizleri borcu alan ülkede merkez bankası görevini yüklenen bir bankada borç veren adına ulusal para birimiyle açılan hesaba yatırılabilir(90).

(88) SEYİDOĞLU, Halil, Uluslararası İktisat, Güzem Yayınları No:3, 7.Baskı, İstanbul 1990, S.199

(89) ALKİN, Erdoğan, a.g.e., S.193-194

(90) SEYİDOĞLU, Halil, a.g.e., S.198-199

Kalkınma kredileri, ya belirli bir projenin ve o projeye ilgili dışalımın finansmanı için yada kullanılmasında sınırlama olmayan ve istenildiği yerde kullanılmak üzere verilir.Hükümetler tarafından verilen kalkınma kredileri, veren ülkenin mallarının satın alınması koşulunu taşıyabilir. Böyle bir durumda kredi alan ülke yönünden maliyet ve teknoloji açısından sakıncalı durumlar doğabilir.Çünkü kredi veren ülkenin malları serbest dünya fiyatlarının üstünde olabilir ve teknolojisi de kredi alan ülkeninkine uymadığı durumlarda kredinin ekonomik etkinliği azalır ve yükü ağırlaşır(91).

Kamu kanalıyla gerçekleştirilen sermaye transferlerinin ikinci uygulama biçimi,uluslararası ekonomik kuruluşlar tarafından sağlanan kalkınma kredileridir. Bu tür kredi veren uluslararası ekonomik kuruluşların başında Dünya Bankası olarak tanınan Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası gelmektedir.

Kalkınma ve gelişmeye uzun vadeli kredi vermek amacıyla kurulan Dünya Bankası,üyelerinin ekonomik bakımdan sağlam projelerini sermayesini kullanarak düşük faiz oranları içinde karşılayarak sağlam uluslararası borçlanma işlemlerinde bulunur(92).Hükümetlere açılan bu krediler yanında gelişmekte olan ülkelerdeki özel kuruluşlarda o ülkenin garantisi altında Dünya Bankası tarafın-

(91) SEYİDOĞLU, Halil, a.g.e., S.198-199

(92) SAMUELSON.P.A, İktisat, Çev.DEMİRGİL, Demir, Menteş Kitabevi, İstanbul 1973, S.782

dan krediler açılabilir(93). Dünya Bankası projeye bağlı ve konvertibil dövizlerle geri ödemeli uzun vadeli kredilerden başka,gelişmekte olan ülkelerde satışa arz edilen tahvilleri satın alacak tasarruf sahiplerinede güvence vermektedir(94).

Dünya Bankası sosyal sabit sermaye yatırımları(Eğitim,yol,hastane) için uzun vadeli, düşük faizli krediler vermek amacıyla kendine bağlı Uluslararası Kalkınma Birliği ve az gelişmiş ülkelerde özel kesime kredi sağlamak amacıyla özel yatırım projelerinin finansmanını sağlayan Uluslararası Finansman Kurumu'nu oluşturmuştur(95).

1945 yılında kurulan Dünya Bankası'na Türkiye 1947 yılında üye olmuştur. Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu'ndan birine üye olan her ülke aynı zamanda diğer kuruluşun da üyesidir. Bu kuruluşların birinin üyeliğinden çıkmak yada çıkarılmak diğer kuruluşun üyeliğini de kendiliğinden düşürür(96).

Dünya Bankası'na bağlı olarak 1960 yılında kurulan Uluslararası Kalkınma Birliği'ninde üyesi olan Türkiye 1956 yılında kurulan Uluslararası Finansman Kurumu'na bir yıl sonra katılmıştır(97).

-
- (93) ERGİN, Feridun, Para Politikası, İ.Ü.İ.F. Yayın No:2551, İstanbul 1979, S.158
(94) SEYİDOĞLU, Halil, a.g.e., S.201
(95) SAMUELSON, P.A., a.g.e., S.782-783
(96) BAŞOL, Koray, Türkiye Ekonomisi, 2.Baskı İstiklâl Matbaası, İzmir 1985, S.213
(97) BAŞOL, Koray, a.g.e., S.215

Türkiye'deki tarım üreticileri dış ülkeler ve uluslararası kurumlar tarafından sağlanan kalkınma kredilerinden T.C.Hükümeti'nin yaptığı anlaşmalar gereğince ve belirli ölçüler çerçevesinde T.C.Ziraat Bankası aracılığı ile yararlandırılmaktadır.

Hükümetlerden, hükümetlere kalkınma kredileri veren ülkelerin başında gelen ABD'nin dış yardım programını 1963 yılından beri Uluslararası Kalkınma Ajansı(AID) yürütmektedir.Bu kuruluş özel ve kamu kuruluşlarına 40 yıl kadar uzanan dönemler için kredi açabilmektedir(98). T.C.Ziraat Bankası'nda oluşturulan AID fonlarından T.C.-Ziraat Bankası'nca tarım üreticilerine açılan krediler; normal tarımsal krediler ve yeni tarım alanları açma kredileri olmak üzere ikiye ayrılır. AID fonundan açılan normal tarımsal krediler;

-Besi hayvancılığı kredileri,

-Zirai mücadele ve tesis kredileri,

-Traktör kredileri,

-Topraksu kredileri,

-Balıkçılık kredileri adları altında açılmaktadır.

AID fonundan açılan yeni tarım alanları açma kredileri ise küçük üreticilere tarıma açılacak yeni alanların uygun duruma getirilmesinde gerekli tarım araçları sağlamak amacıyla açılır.

Dış ülkeler ve uluslararası kuruluşlardan sağlanarak T.C.Ziraat Bankası tarafından tarım üreticilerine aktarılan kredilerin özellikleri, verilmiş biçimleri ve miktarları ile ödemeleri, tahsilatları, denetimleri ve tüm sorumluluğu bu bankaya aittir. Ayrıca dış ülkelere ve uluslararası kuruluşlardan sağlanan krediler için oluşturulan fonlarla ülke içinden sağlanan kredi fonları belirli bir projenin gerçekleştirilmesi için T.C.Ziraat Bankası tarafından karışık olarak kullanılmaktadır. Yani dış kaynaklardan sağlanan fonlarla banka kaynakları tarım üreticilerine birlikte kullanılmaktadır. Örneğin, topraksu kredileri AID fonundan sağlanan olanak ile her yıl Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı bütçesine konularak (7457 sayılı yasanın 21.maddesi hükmüncü 20 milyon TL.ye kadar) T.C.Ziraat Bankası sermayesine mahsup edilen tahsilattan ve banka kaynaklarından ortak olarak kullanılmaktadır(99).

(99) T.C.Ziraat Bankası Yıllık Yayın Serileri
(Genel Müdürlük çeşitli yıllar, raporlar)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

1. TÜRKİYE'DE TARIMSAL KREDİ UYGULAMASI

Bu bölümde, Türkiye'de tarım kesimine açılan kredilerin özellikleri, tutarları, yöneldikleri gereksinim odakları incelenmiştir. Verilen bilgiler kredi kurumlarından sağlanan verilerle desteklenmiş ve rakamsal değerler ön plana alınarak Türkiye'deki tarımsal kredi olanaklarının yeterliliği araştırılmıştır.

Türkiye'de tarım kesiminin kredi olanakları irdelenirken yalnız kurumlaşmış kredi kaynaklarının açtığı kredi türleri, tutarları göz önünde bulundurulmuştur. Kurumlaşmamış kredi kaynaklarının açtıkları kredilerin gerçek miktarı hakkında kesin rakamlar olmamakla beraber bazı çalışmalara göre toplam tarımsal kredinin yaklaşık %55'i bu kaynaklardan gelmektedir(100). Ama çeşitli yıllar için bu kredi tutarlarıyla ilgili sağlıklı verileri bulabilmek olanaksızdır. Bu nedenle kurumlaşmamış kredi kaynaklarından sağlanan krediler çalışma dışı tutulmuştur.

Türkiye'de kurumlaşmış tarımsal kredi kaynaklarının başında T.C.Ziraat Bankası gelmektedir. Tarım kesimine açılan kredilerin hemen tamamı T.C.Ziraat Bankası'na sağlanır. Bunun dışında, tarım kesimini kredilendiren kurumlar; T.C.Merkez Bankası, bazı ticari bankalar, tarımsal kooperatifler ve uluslararası kuruluşlardır. Ancak bu ku-

ruluşların kredilendirmedeki işlevleri hem sınırlı hem de dolaylıdır. T.C. Merkez Bankası daha çok kredi kurumlarını finanse etmek ve tarımsal senetlerin reeskontu suretiyle T.C.Ziraat Bankası'na fon sağladığından kredi uygulamasındaki rolü dolaylıdır. Ticari bankaların tarım kesimine açtığı krediler çok düşük düzeyde olup, tarımsal kooperatiflerce açılan tarım kredilerinin de ana kaynağı T.C.Ziraat Bankası'dır. Yani tarımsal kooperatifleri finanse eden gene T.C.Ziraat Bankası'dır. Uluslararası kuruluşlar ve dış ülkelerden sağlanan kredilerde T.C.Ziraat Bankası tarafından tarım üreticilerine aktarılmaktadır.

Bu nedenle aşağıda T.C.Ziraat Bankası tarafından tarım kesimine açılan kredilerin nitelik ve nicelikleri ayrıntılı olarak incelenecek, diğer tarımsal kredi kaynaklarından T.C.Merkez Bankası ve uluslararası kredi kuruluşlarından sağlanan kredi türleri ve tutarları ayrıca incelenmeyecektir.Çünkü bu kuruluşlardan sağlanan fonlar üreticilere T.C.Ziraat Bankası tarafından ulaştırıldığından bu bankanın kredileri içerisinde yer almaktadır. Bazı ticari bankaların açtığı tarımsal kredilerin tutarları küçükde olsa çalışmamızda kısa ve öz olarak yer verilecektir. Ayrıca Tarım Kredi Kooperatifleri ve Tarım Satış Kooperatifleri'nin T.C.Ziraat Bankası'nca finanse edilmesiyle birlikte ve bu kooperatiflerin üreticilere açtıkları kredilerin ana kaynağının bu banka olmasına

karşın her iki kooperatifin açtıkları kredilere T.C.Ziraat Bankası'nın tarımsal kredi uygulaması başlığı altında yer verilecektir.

1.1.T.C.Ziraat Bankasının Tarımsal Kredi Uygulaması

Milli gelirin oluşumunda büyük etkisi olan ve bu oluşumun içindeki payının yıllar itibariyle oransal olarak azalmasına karşın yinede önemini koruyan tarım sektöründeki üretimin geliştirilmesi ve değerlendirilmesi amacıyla, ülkede uygulanmakta olan tarımsal ve kalkınma politikaları doğrultusunda bankaya tüm tarımsal etkinliklerin kredilendirilmesi yetkisi ve görevi verilmiştir(101).

Bu noktadan olarak, T.C. Ziraat Bankasının açtığı kredileri;

-Sermaye tamamlayıcı yada sağlayıcı nitelikteki krediler;

-Üreticinin işletme sermayesi unsurlarını tamamlamak,

-Tarımsal üretimi verimlendirmek, iyileştirmek,

-Üreticiyi tarımsal bir işletmeye sahip kılmak yada işletmesini genişletecek toprak edindirmek,

Bir diğeri ise fiyat politikasını ayarlama amacına yönelik kredilerdir.

-Tarımsal ürünlerin sürüm ve satışını kolaylaştır-

(101) T.C.Ziraat Bankası'nın 107 sayılı kuruluşu hakkındaki K.H.K.'nin 12-20 maddeleri

mak ve yükseltmek amacını güden krediler şeklinde bölümlendirilebilirler.

Tarım sektörüne açılan kredilerin tamamına yakınına sağlayan T.C.Ziraat Bankası tarım üreticilerinin kredi gereksinimlerini ya doğrudan üreticilere açtığı kredilerle veya da aracılığıyla olmak üzere karşılamaktadır. (102)Bu sınıflandırmayı daha açık bir biçimde dört bölüme ayırabiliriz(103).

Doğrudan üreticiye açılan krediler kullandıkları konulara göre de üçe ayrılarak incelenebilir.

- Normal tarımsal krediler,
- Kontrollü tarımsal krediler,
- Özel fonlardan açılan tarımsal krediler,

T.C.Ziraat Bankası işlevi nedeniyle, kaynaklarının ve olanaklarının büyük bölümünü tarımsal üretim kredilerine tahsis etmek zorundadır.Bu nedenle daha önceki yıllarda olduğu gibi, 1990 yılında da kaynaklarının %85'ini (Çizelge:24) tarım kredi kooperatiflerine ve çiftçilere hayvancılık, bitkisel üretim,tarım makina ve araçları a-lımları, sebze ve meyve bahçeleri tesisleri için plase etmek zorunda kalmıştır. Yine,Bankanın Ana Statüsü gereğince;Türkiye ekonomisinin gereklerine ve Kalkınma Planı hedeflerine uygun olarak tarım ürünlerinin değerlendirilmesinde,pazarlamasında,ihracatında rol oynayan ve ta-

(102) DEMİRGİL, Demir, Tarımsal Kredi, DPT Yayın
No:1783,

izmir 1981, S.321

(103) DPT, a.g.t., S.321

Çizelge:24.T.C.Ziraat Bankası Kredilerinin Genel Durumu
(31.12.1990)

TARIMSAL KREDİLER		14.867.967	(Milyon TL)
			Toplam Kredi içinde dağılım oranı %
Tarımsal Üretim Kredileri	4.805.399		27,8
Zirai Krediler	2.536.078		14,7
Özel Tarımsal Kr./Su Ürünleri Krd.	142.560		0,8
Tarım Kredi Kooperatifleri	2.126.761		12,3
Tarım İçerikli Diğer Krediler	10.062.568		58,3
Tarım Satış Kooperatifleri	4.796.742		27,8
Destekleme Kredileri	3.553.632		20,5
Tarımsal Sanayi ve Ürün İhr.Kr.	269.011		1,6
Tarımsal Nitelikli Kamu Kuruluş	1.563.183		8,4
			86,1
DİĞER KREDİLER		2.396.242	
Ticari Krediler	489.929		
Diğer Kamu Kuruluşları	657.634		
K.K.T.C.	707.016		
Yurtdışı Krediler	541.663		
KREDİLER GENEL TOPLAMI		17.264.209	

Kaynak:T.C.Ziraat Bankası Dergisi,Tarımın Tam Destek, 1991 Ankara

rıma girdi sağlayan kuruluşlara öncelik verilmek suretiyle,yıllık programlarda teşviki öngörülen sektörlerin, kamu kurum ve kuruluşlarının,iktisadi devlet teşekkülleri ile bağlı ortaklıklarının, yerel yönetimlerin ve üniversitelerin, küçük tacir ve sanayicilerin, imalatçı ve ihracatçıların,iştiraklerinin,halka açık şirketlerin,ithalatçıların, yurtiçi ve yurtdışı taahhütlerle uğraşan müteahhitlerin kredi talepleri Bankanın plasmanları çerçevesinde karşılanmasına çalışıldığı tespit edilmiştir(104)

T.C.Ziraat Bankası tarım sektörünün kredilendirilmesinde büyük bir atılım yaparak kullandığı nakdi ticari krediler 1989 yılına göre %72,7 oranında artarak beş trilyon liraya ulaşmıştır.1990 yılında da kamu kurum ve kuruluşları ile iktisadi devlet teşekküllerinin kredilendirilmesine öncelik verilmiş,kamu kurum ve kuruluşları ile iktisadi devlet teşekkülleri ve bağlı ortaklarına 1989'da kullandırılan 2.015 milyon TL'lık ticari krediler 1990'da 571 milyon TL'sına yükselmiştir. Tarımsal sanayi projelerininin finanse edilmesi amacıyla 1989 yılı için Dünya Bankası'ndan sağlanan 71.400.000 dolarlık fona 1990'da işlerlik kazandırılmış olup, bu proje kapsamında tarımsal sanayi kredi talepleri de karşılanmıştır(105)

(104) T.C.Ziraat Bankası, 1990 yılı faaliyet raporu, S.17
(105) a.g.r., S.17

İktisadi faaliyetleri nakdi sermayelerden çok bedeni çalışmalara dayanan ve kazançları ancak geçimlerini sağlamaya yetecek derecede olan küçük tacir ve sanayici kesiminin finansman sıkıntısı içinde bulunduğu, kârlılık kaynak yaratma ve kredi faizlerinin maliyetlere yansıtılması açısından sınırlı olanaklara sahip olduğu dikkate alınarak küçük tacir ve sanayici kredilerine 1990'da 75 milyar plasman tahsis edilmiştir. Küçük tacir ve sanayici kredilerinin 1989'da bakiyesi 8,3 milyar TL. iken 1990'da 25,4 milyar artarak 33,7 milyar TL.'sına yükselmiştir. Önceki yıllarda olduğu gibi 1990 yılında da tarımsal sektöre tahsisi teknik olarak mümkün olmayan kaynaklar ticari kredilerde değerlendirilmiştir(106).

T.C.Ziraat Bankası'nın sektördeki payı; toplam mevduatta %22, toplam aktiflerde %19, toplam kredilerde %22, bilanço toplamında görülmektedir.(Çizelge:25)

Çizelge:25.T.C.Ziraat Bankası'nın Sektördeki Payı
(31.12.1990)

	TL Trilyon	Payı %
Toplam Mevduat	21,4	22
Toplam Aktifler	32,4	19
Toplam Krediler	17,3	22
Bilanço Toplamı	63,5	13
Kâr	1,0	24

Kaynak:T.C.Ziraat Bankası, 1990 yılı faaliyet raporu,S.1

Hızla gelişen ekonomik olaylar çerçevesinde finans
(106) T.C.Ziraat Bankası,1990 Yılı Faaliyet Raporu, S.18

sektöründe varılan seviyeler uluslararası platformlarda bir gelişmişlik ölçüsü olarak değerlendirilmeye başlandığından, T.C.Ziraat Bankası'nın sektördeki konumu ve seviyesi önemlidir.

Teknolojik yeniliklerin de katkısı ile zaman, mekan kısıtlamalarını ortadan kaldırmaya başlayan ve uygulamada paralellik sağlamaya yönelik bu yaklaşım, Avrupa Topluluğu (AT) çerçevesinde başlatılan serbesti çabaları ile hız kazanmıştır. Dolayısıyla dünyanın önde gelen finans kuruluşlarında da 2000 yılını hedef alan bir yeniden yapılanma sürecine başlanmıştır.

Dünya finans sektörü ve bankacılık sistemi ile entegrasyon aşamasındaki Türk bankacılığında da benzer gelişmeler yaşanmakta, gelişmelere paralel olarak yeniden yapılanma ve uyum çalışmaları hız kazanırken, bu değişimlerden doğabilecek fırsatları yakalayabilecek stratejik planlar ve yönetim teknikleri geliştirilmektedir.

Başta AT olmak üzere uluslararası piyasalara entegrasyon ve uyum çalışmalarında Türk bankacılığına öncülük eden T.C.Ziraat Bankası, yeni bankacılık teknolojisini ülkemiz koşullarına uygulama ve ana amacı olan tarım sektörünün modern koşullara uyum sağlayacak şekilde finansmanına çaba göstermektedir.

T.C.Ziraat Bankası'nca her yıl hazırlanan programlar, ana statülerinde kendilerine verilmiş olan temel görevlerin kalkınma planları ve yıllık programlarda öngö-

rülen hedef ve tedbirler doğrultusunda yürütülmesini bunun yanında yeniden yapılanma planlarında belirtilen amaçların gerçekleştirilmesini öngörmektedir.

Türkiye'nin en büyük finans kuruluşu olan T.C.Ziraat Bankası ekonominin ve kalkınma planlarının kendisine tarıma yönelik olarak verdiği görevleri arzu edilen düzeyde gerçekleştirmek maksadıyla, yıllık programlar doğrultusunda, Türkiye'nin her köşesindeki atıl birikimlerin mevduat olarak toplanıp ekonomide kullanılabilir kaynak haline getirilmesini, döviz girdilerinin artırılmasını, uluslararası finans kuruluşlarıyla ilişkiler kurularak yeni imkanlar geliştirilmesini, ileri bankacılık teknolojisinin yurda aktarılarak kullanılması suretiyle çeşitli ve yeterli kaynak yaratılmasını da amaçlamaktadır.

T.C.Ziraat Bankası programlarının ana yaklaşımı, kullanılabilir kaynak ve olanakların mümkün olan azami-sini tarım sektörünün finansmanına yöneltmektedir. Ayrıca olanaklar elverdiği ölçüde, milli ekonomi gereklerine uygun olarak tarımsal yatırım, pazarlama gibi kalkınmaya, üretim ve istihdamı artırmaya yönelik alanlara da kaynak tahsisi söz konusudur.

Bu stratejiler doğrultusunda T.C.Ziraat Bankası'nın tarım sektörünü finanse etmesindeki temel amaç; öncelikle küçük ve orta tarım işletmeleri ve modern tarım metodlarını uygulayan işletmeler ile tarımsal amaçlı kooperatifleri desteklemek suretiyle ülke içinde veya dı-

şında pazarlanma kabiliyeti bulunan bitkisel ve hayvansal ürünlerin üretiminin artırılması, bu üretimle ilgili gerekli girdilerin edindirilmesi ve tüm tarımsal ürünlerin artırılmasıdır.

Bu amaç gerçekleştirilirken, kurulu sanayiye hammadde sağlanması, ihracat olanaklarının yaratılması ile döviz girdilerinin artırılması, hızla artan nüfusun yeterli ve dengeli beslenmesi, tarımsal işletmelerin ekonomik ve ileri teknoloji uygulayan birer ünite haline getirilmesi, iktisaden faal nüfus içerisindeki tarımsal nüfusun nispi payının azaltılmasına karşılık GSMH'dan aldıkları payın artırılması gibi faktörler de göz önünde tutulmaktadır.

T.C.Ziraat Bankası gelişimine uygun olarak kredi hacmini de önceki yıllara oranla %60 artırarak 1990'da toplam kredilerini 17,3 milyar TL.'sine ulaştırmıştır. Böylece de sektördeki kredilerin %25'inden fazlasını tek başına üslenmiştir. (Çizelge:26) Bu açıdan kendisinden sonra gelen üç bankanın toplam kredi rakamlarını aşmış ve Türk bankacılık sektöründe sahip olduğu liderlik konumunu korumuştur.(Çizelge:27)

Yukarıdaki açıklama ve stratejilere paralel olarak, toplam kredilerinin %85'ininden fazlasını tarım sektörüne ayıran T.C.Ziraat Bankası'nın sadece tarım ve tarım içerikli kredileri bile sektördeki birçok bankanın kredi toplamından daha fazladır. Bu rakam ise bankacılık sektörünün kullandığı toplam kredilerin %20'sini oluşturmaktadır.

T.C.Ziraat Bankası yıllık programlarında belirlenen hedeflere ulaşırken toplumsal sorumluluklarında özen göstermiş ve toplam kredilerinin %85'ini tarımsal kredilere ayırırken %3'ünden azını salt ticari kredilere, arta kalan kısmını ise Kıbrıs, yurtdışı kredileri ve kamu sektörüne sağlanan kredilere tahsis etmiştir(107).

(107) T.C.Ziraat Bankası Dergisi, Tarıma Tam Destek,
Ankara 1991, S.1-2

Çizelge:26.Bankalarda Kredilerin Sektörler itibariyle
Dağılımı (Milyon TL.) (31.12.1991)

A-iHTİSAS KREDİLERİ	
1-TARIM.....	18.116.144
2-GAYRİMENKUL.....	8.411.605
3-MESLEKİ.....	3.469.973
4-DENİZCİLİK.....	120.590
5-TURİZM.....	1.928.586
6-DİĞER İHTİSAS KREDİLERİ.....	147.157
A-TOPLAM.....	<u>32.194.055</u>
B-iHTİSAS KREDİLERİ DIŞINDA KALAN KREDİLER	
1-iHRACAT.....	19.891.045
2-iTHALAT.....	192.839
3-iŞLETME.....	46.595.241
4-YATIRIM.....	2.509.031
5-YURTIÇİ BANKALAR.....	5.737.869
a)Mevduat Bankaları.....	4.736.405
b)Kalkınma Bankaları.....	1.001.464
6-YURTDIŞI BANKALAR.....	1.915.253
7-DİĞER.....	7.358.810
B-TOPLAM.....	<u>84.200.088</u>
C-KALKINMA VE YATIRIM BANKALARI.....	13.579.656
GENEL TOPLAM (A+B+C).....	<u>129.973.799</u>

Kaynak:TÖRE, Gönül-ŞENTÜRK, Bilgin, Bankalarımız,
T.Bankalar Birliği Yayın No:169, Mayıs 1992,
Ankara Tab.16

Çizelge:27.Bankaların Özkaynak,Mevduat ve Krediler Toplamı (Milyon TL) (31.12.1991)

	Öz Kaynaklar	Mevduat Toplamı (Birleşik)	Krediler Toplamı (Birleşik)
II.MİLLİ TİCARİT BANKALARI			
A)Kamusal Sermayeli Bankalar			
Denizcilik Bankası.....	-33.235	1.646.865	767.621
Etibank.....	716.968	2.968.023	933.730
Sümerbank.....	117.970	3.744.396	3.810.969
T.C.Ziraat Bankası.....	3.227.615	31.636.476	27.063.522
T.Emlak Bankası.....	722.558	15.557.134	12.506.736
T.Halk Bankası.....	915.578	9.484.028	6.002.200
T.Öğretmenler Bankası.....	-	-	-
T.Vakıflar Bankası.....	956.743	11.931.073	4.974.984
Toplam.....	<u>6.624.197</u>	<u>76.876.995</u>	<u>56.059.762</u>
B)Özel Sermayeli Bankalar			
Adabank.....	31.310	81.678	73.195
Akbank.....	2.244.361	12.745.458	5.691.905
Çaybank A.Ş.	5.378	277	411
Demirbank.....	121.896	611.473	953.077
Egebank.....	144.874	933.109	882.504
Eskişehir Bankası.....	372.695	2.257.177	2.099.638
Finansbank.....	125.851	902.136	736.707
İktisat Bankası.....	221.810	893.980	1.634.612
Interbank A.Ş.	353.200	432.714	1.722.095
Koç Amerikan Bank.....	118.933	541.600	696.623
Marmara Bankası A.Ş.-Marbank.....	74.665	388.512	309.988
Milli Aydın Bankası.....	44.627	682.159	474.294
Pamukbank.....	849.452	8.935.300	6.417.879
Şekerbank.....	234.626	1.614.905	816.758
Tekstil Bankası.....	47.030	252.987	385.538
Türk Boston Bank A.Ş.	36.656	89.800	260.432
Türk Dış Ticaret Bankası.....	253.612	871.959	1.216.410
Türk Ekonomi Bankası.....	194.394	1.194.096	958.228
Türk Ticaret Bankası.....	529.469	6.831.916	2.719.096
T.Garanti Bankası.....	911.982	7.269.900	4.857.524
T.İmar Bankası.....	130.025	2.783.382	966.393
T.İş Bankası.....	2.474.517	19.344.121	10.967.905
T.İthalat ve İhracat Bankası.....	62.859	295.563	168.700
T.Turizm Yatırım ve Dış Ticaret Bankası.....	57.867	271.199	279.734
T.Tütüncüler Bankası.....	143.990	3.148.539	1.766.618
Yapı ve Kredi Bankası.....	1.227.170	12.669.127	6.965.638
Toplam.....	<u>11.013.249</u>	<u>86.043.067</u>	<u>54.021.902</u>

Çizelge:27'nin Devamı

	Öz Kaynaklar	Mevduat Toplamı (Birleşik)	Krediler Toplamı (Birleşik)
III. DİĞER TİCARET BANKALARI			
A) Türkiye'de Kurulmuş Bankalar			
Arap-Türk Bankası.....	73.839	245.046	311.463
Bank Indosuez Türk A.Ş.	46.452	26.078	334.602
Bnp.Ak.Dresder Bank.	63.590	82.707	266.447
Birleşik Türk Körfez Bankası.....	65.792	537.137	446.247
Manufacturers Hanover Bank.....	63.224	33.359	184.438
Midland Bank A.Ş.	36.049	1.101	75.616
Osmanlı Bankası.....	117.773	1.539.315	1.153.173
Turkish Bank A.Ş.	32.656	109.258	76.307
Türk Mitsui Bank.....	32.725	160.608	236.647
Toplam.....	532.100	2.734.609	3.084.940
B) Türkiye'de Şube Açan Bankalar			
Bank Mellat.....	31.048	53.005	3.831
Bank of Bahrain and Kuwait.....	5.364	26.300	31.088
Banco di Roma.....	30.006	98.445	41.102
Citibank.....	133.855	170.345	292.208
Credit Lyonnais.....	33.607	17.163	216.494
Habib Bank Limited.....	5.790	4.032	3.921
Holantse Bank Uni.N.V.	21.359	54.950	72.695
Kıbrıs Kredi Bankası A.Ş.	6.254	5.543	8.283
Saudi American Bank.....	12.277	73.079	25.293
Société Générale.....	31.773	44.477	322.778
The Chase Manhattan Bank.....	31.458	72.341	221.483
Westdeutsche Landesbank.....	25.012	23.017	135.129
Toplam.....	367.803	642.697	1.374.305
IV. KALKINMA VE YATIRIM BANKALARI			
A) Kamusal Sermayeli Bankalar			
İller Bankası.....	630.634	-	4.068.426
T.İhracat Bankası.....	718.042	-	5.512.570
T.Kalkınma Bankası.....	876.713	-	3.155.122
Toplam.....	2.225.389	-	12.736.118
B) Özel Sermayeli Bankalar			
Avrupa Türk Yatırım Bankası.....	18.737	-	53.955
Birleşik Yatırım Bankası.....	20.042	-	95.293
Sınai Yatırım ve Kredi Bankası.....	62.801	-	663.551
Tekfen Yatırım ve Finansman Bankası.....	31.371	-	137.366
Türk Merchant Bank.....	25.710	-	181.568
T.Sınai Kalkınma Bankası.....	242.393	-	1.473.774
Yatırım Bank.....	7.060	-	91.265
Toplam.....	408.114	-	2.696.772
Genel Toplam.....	21.170.852	166.388.368	129.973.799

1.1.1.Doğrudan Üreticiye Açılan Tarımsal Krediler

T.C.Ziraat Bankası, yasasının 1.maddesinde belirtilen amaçları doğrultusunda tarım üreticilerine kredi sağlamaktadır(*). Bu krediler; normal, kontrollü ve özel fonlardan yararlanılarak açılan krediler olmak üzere üç başlık altında incelenebilir.

1.1.1.1.Normal Tarımsal Krediler

1.1.1.1.1.Çevirme (işletme) Kredileri

Bu tür krediler, üreticinin yıllık devamlı giderlerini karşılayan çevirme sermayesinin zayıf veya noksan olan kısımlarını sağlama amacını güden ve bilhassa üretim devresine rastlayan ve o yılın üretim bedeliyle ödenmesi gereken tarımsal ihtiyaçları karşılamaya yönelik kredilerdir.Çevirme kredilerine konu olan masraflar;

-Tohumluk, fide, ilaç ve ilaçlama aletleri alımı ile tarım üretiminde kullanılan işçi ücretlerinin karşılanması,

-Hayvan yemi alımı, çayır, mera ve tarlalardan yem, çayır üretimi masrafı, hayvanların bakım ve sağlığı mas-

(*) T.C.Ziraat Bankası'nın amaçları;

-Tarım üreticilerinin tarım üretimine, tarım ürünlerinin sürüm ve satışına, tarımsal sanayi ve bunlarla ilgili her türlü teşebbüslerin milli ekonomi prensiplerine göre yürümesine ve ilerlemesine yardımcı olacak kredilerin sağlanması ve dağıtılması

-Bu gayelerin elde edilmesini güden teşekkülleri kurmak ve korumak

-Bu gayeler için kurulmuş ve kurulacak,yapılmış ve yapılacak işletmelere gereği halinde iştirak etmek

-Faaliyetlerini tarım alanlarına kanalize etmekle beraber bu yasaya dayanılarak düzenleyecek yönetmeliklere uygun diğer her türlü bankacılık işlemlerini de yapmaktadır.

rafları, kümes hayvanları yetiştirme masrafları, ipek böceği ve arı yetiştirme masrafları gibi masraflar çevirme kredisine konu olan masraflardandır(108).

1.1.1.1.2.Sürüm ve Satış Kredileri

Bu krediler, iç ve dış piyasalarda devamlı ve geniş sürümü olan tarım ürünlerini işleyerek hazırlamak ve satışını kolaylaştırmak amacını güden kredilerdir. Bu tür krediler, ürünün veya senetlerin rehni karşılığında avans olarak verilebileceği gibi, senet iştirası suretiyle tek veya örgütlenmiş tarım üreticilerine 6-9 ay vadeli verilen kredilerdir(109). Bu krediler;

-Tarım Satış Kooperatifleri ve Birliklerine, banka ve kooperatif adına ürünün işletmesi, hazırlanması veya ambalajı için gerekli tesisatı yaptırmak,

-Tarım Satış Kooperatifi Birliklerinin gelişmesine engel olmaksızın, tarım ürünlerinin sürüm ve satışını kollamak ve kolaylaştırmak gayesiyle bankaca faydalı görülecek her türlü girişimde bulunmak(110).

1.1.1.1.3.Donatma Kredileri

Tarım işletmelerinde üretim için gereksinim duyulan her tür tarım araç ve gereçleri ile iş ve irad hayvanları alımında kullanılmak üzere verilen kredilerdir. Bu krediler 2-5 yıla kadar vadeli olup, 3186 sayılı Tarım

(108) SAYIN, Tahir, Zirai Kredilerden istifade Şartları, Şark Matbaası, Ankara 1969, S.17

(109) SAYIN, Tahir, a.g.e., S.19

(110) SİVASLIGİL, A.Cemal, Türkiye'nin Ekonomik Gelişmesinde Tarımın Parasal Sorunları ve Tarımsal Kredi Uygulaması, Yüksek Lisans Tezi, Aralık-1986 S.136

Satış Kooperatifleri ve Birlikleri,1581 sayılı Tarım Satıl Kooperatifleri ve Birlikleri kanunlarına göre kurulmuş kooperatif ortaklarının tüketim ve tarım üretimine gerekli olan her türlü üretim araç ve gereçlerini iç ve dış piyasalardan temin edebilmeleri amacıyla kredi vermektedir.Henüz kooperatif bulunmayan yörelerdeki tarım üreticilerinin bu amaç etrafındaki ihtiyaçları,karşılıklı yardım müşterek borçlu ve müteselsil kefalet esasına dayanarak yapacakları girişimleri kredileriyle desteklemektir(111).

1.1.1.1.4.Verimlendirme ve iyileştirme Kredileri

Verimsiz toprakların verimliliğini yükseltme,bataklık kurutma, su baskınlarını önlemek için gerekli tesisleri kurmak, işlenmemiş toprakları tarıma elverişli hale getirmek ve tarımsal sulama kredileri olarak verilmektedir. Tarımsal sulama kredileri, bitki gelişmesi için gerekli olan ve doğal yağışlarla karşılanamayan suyun değişik yöntemlerle toprağa verilmesini ve bununla birlikte tarımın ana unsurlarından olan toprak ve suyun en iyi biçimde kullanılmasını teminen birim araziden en yüksek verimin elde edilmesini sağlamak, dolayısıyla işletmelerin daha verimli çalışmalarını temin amacı ile ve 20 yıla kadar vadeli olarak verilen kredilerdir(112).

(111) SAYIN, Tahir, a.g.e., S.20

(112) T.C.Ziraat Bankası, 1990 Yılı Faaliyet Raporu, S.12

1.1.1.1.5.Arazi Edindirme ve Tesis Kredileri

Bu tür krediler, tarım alanında çalışabilmeyi temin için edinilmesi zorunlu olan ana unsurları temin etmek ve bu işlevdeki yeni işletmeleri kurmaya yönelik ihtiyaçları karşılama amacıyla verilen krediler olup, en çok 20 yıl vade verilmektedir. Bu uygulamaya göre, tarım üreticilerine işletmeler kurmak yada varolan bir işletmeyi genişletmek, tarıma uygun toprak edindirmek, işletmenin dağınık toprak parçalarını birleştirmek ve işletme içinde meyve bahçeleri, hayvancılık gibi birimler tesis etmek için verilen bu krediler arazi edindirme ve tesis kredileri şeklinde verilmektedir. Ayrıca 1.6.1990 tarihinde kurulmuş bulunan, Özel Tarımsal Krediler Birimi, örtü altı tarımı (seracılık), süs bitkileri (çiçekçilik), tarımsal sulama, genetik esaslara dayalı ıslah, koruma ve depolama ve ipekböcekçiliği konularının finansmanı ile görevlendirilmiştir. Bu noktadan olarak, örtü altı tarımı (seracılık) kredileri, tarımda üretim metodlarını modernleştirerek üretimin hava şartlarına bağımlılığını azaltmak, yılın değişik zamanlarında birçok sebze ve meyve türünün kaliteli ve yüksek verimli bir şekilde üretimine olanak veren örtü altı tarımını teşvik etmek ve tarımsal ürünlerin ihracını artırmayı amaçlamaktadır. Yine süs bitkileri (çiçekçilik) kredileri, ileri üretim tekniklerinin uygulanması ile verimin ve kalitenin yükseltilmesini, üretimin artırılmasını ve sağlıklı bir dış satım düzeyine

varılmasını teşvik etmektedir.ipek böcekçiliği kredilerinde ise, son yıllardaki teknolojik gelişmeler sonucunda, diğer tarımsal ürünlerin çoğundan daha fazla gelir getiren ve entansif olarak yapılan, üreticilerin geleneksel ve yatırımcı bir tarım kolu olan ipek böcekçiliğinin geliştirilmesi,verimliliğin artırılması, kalitenin yükseltilmesi ile gerek iç tüketim ihtiyacının karşılanması ve gerekse dış satım ürünü olarak Türkiye ekonomisine olan katkısının iyileştirilmesi temel amaç olarak algılanmıştır(113).

1.1.1.1.6.Tarım Sanatları Kredileri

Tarım üreticilerinin,tarımsal etkinlikler sonucu ürettikleri bitkisel ve hayvansal ürünleri işlenmiş yada yarı işlenmiş duruma getirmelerini sağlayacak tesislerin kurulması için verilen ve yine ürünlerin niteliklerinin korunması,standardizasyonlarının sağlanmasını amaçlayan bu kredilerin vadeleri 20 yıla kadar olup, bu kredilerin ortak amacı, tarımsal işletmelerin yeni tekniklere adaptasyonu,kaliteli ve yeterli girdinin zamanında temini,üretimin kalite ve verimliliğinin artırılması, üreticilerin ekonomik işletmelere sahip olması,tarımsal ürünlerin değerlendirilmesi ve işlenmesi, ürün pazarlamasını teminen,işletmelerin yatırım ve işletme sermayesi unsurlarını veya her ikisini birlikte tamamlamak ve teknik

(113) T.C.Ziraat Bankası, a.g.r., S.12

hizmet sunma şeklinde özetlenebilir(114).

1.1.1.1.7.Su Ürünleri Kredileri

Türkiye ekonomisinde önemli bir yeri olan su ürünlerinin üretiminin artırılması, sağlanan ürünlerin işlenmesi ile iç ve dış pazarlara sunulması için gerekli giderlerin karşılanması amacıyla yönelik olarak açılan bir kredi türüdür. Su ürünleri kredileri çevirme, donatma, sürüm, satış, tesis ve tarım sanatları biçimlerinde açıldıklarından vadeleride alındıkları amaca göre değişiklik göstermektedir(115). Bu noktadan olarak; su ürünleri üretimini artırıcı yönde kaynakların dengeli olarak kullanılmasına ve kullanılmayan kaynaklardan yararlanılmasına önemli destek sağlamak. Açık deniz balıkçılığının geliştirilmesi için deneyimli ülkelerle işbirliğini özendirerek. Yetiştiriciliğin içsular ve denizlerde yaygınlaştırılması için gerekli teşvikleri sağlamak. Uygun avlanma süre ve yöntemlerinin uygulanması, hastalık, parazit ve kirlenmelerin titizlikle izlenmesi ile koruma ve kontrol hizmetlerinin etkinliğini artıracak, uygulama ve izleme sonuçlarına göre gereken önlemler alınarak su ürünleri stoklarının korunması ve geliştirilmesinin sağlanması. Balıkçı barınağı, barınma ve çekek yeri gibi altyapı yatırımlarına devam edilerek, üreticilerin teşkilatlanmalarını desteklemek. Su ürünlerinin kalitesinin bozulmadan

(114) T.C.Ziraat Bankası, a.g.r., S.11

(115) T.C.Ziraat Bankası Yıllık Faaliyet Raporları

tüketiciye ulaşması amacına yönelik krediler bu tür kredilerdendir(116).

1.1.1.1.8.Yurda Kesin Dönüş Yapan İşçilere Açılan Krediler

Yurt dışında çalışarak yurda gönderdikleri dövizlerle milli ekonomiye katkıda bulunan işçi ve ailelerinin yurda kesin dönüşlerinde,ülkede yapacakları tarımsal yatırımları desteklemek suretiyle topluma yeniden uyum sağlamalarını kolaylaştırmak amacıyla açılan işçi tarım kredileri;tarımsal üretim,bu ürünlerin işlenmesi,saklanması ve pazarlanması için gerekli tüm tesis ve gereçlerin sağlanmasına yönelik olarak açılmaktadır.Bu tür krediler işletme, donatma,arazi edindirme,tesis,sürüm,satış ve tarım sanatları biçiminde açıldıklarından vadeleri de alındıkları kredi türüne göre değişmektedir.Örneğin,bitkisel ve hayvansal üretim için açılan işletme kredilerinin vadesi bir yıl olurken, projeli yatırım kredilerinde vade 10-12 yıla kadar uzamaktadır(117).

1.1.1.2.Özel Tarımsal Krediler

Günümüzde tarımsal üretim,doğanın verdiği ile yetinilen bir uğraş olarak bilinen geleneksel niteliğinden giderek uzaklaşarak, pazara bağımlı ve modern teknolojinin uygulandığı bir uzmanlık işi haline gelmiştir. Günümüz tarım üreticisi ise mevcut üretim kaynaklarını en

(116) DPT, Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)

(117) T.C.Ziraat Bankası, a.g.r.

verimli ve en ekonomik ölçüler içinde kullanarak, bugünkü pazar koşullarında gelirini artıracak birçok yeni kararlar vermek ve yaşamını bu kararlara göre yönlendirmek zorunda kalmıştır. Tarımsal işletmelerin verim ve gelir düzeyini artırıcı kararların alınması ve uygulanması için, üreticilerin sahip olduğu bilgi düzeyinin ve uyguladıkları tarım tekniğinin geliştirilmesinin şart olduğu bir gerçektir.

Bu noktadan olarak T.C.Ziraat Bankası'nın 7.6.1990 tarihinde uygulamaya koyduğu özel tarımsal kredilerin amacını da şöyle özetlememiz mümkündür. Türkiye tarımının özelliği, yurtiçi ve yurtdışı gelişmeler dikkate alınarak işletmelerin, bilgi düzeyi yüksek, modern tekniklerle çalışan, pazara dönük üretime yöneltilmesi, ıslah çalışmalarını ve standardizasyona yönelik faaliyetler için gerekli tarımsal kredinin yeterli miktarda, zamanında verilmesi ve uygulamanın etkili biçimde izlenmesi olarak belirlenebilir.

Özel tarımsal kredilerin verilmesinde gözetilecek esaslar;

-Özellikle küçük işletmelerin ihtiyaçları karşılayacak ve bunların teşkilatlandırılmasına öncülük etmek,

-Gerçek veya tüzel kişiye ait işletmelerin yatırım kredisi, işletme kredisi veya yatırım kredisi ile beraber işletme kredisi ihtiyacı için de kredi sağlamak,

Bu kredi, amacına uygun olarak sarfedecek, işletmenin üretim-verim düzeyini artıracak ve iyileştirecektir.

-Tarımsal işletmeler için iyi bir planlama yapılmasına yardımcı olacaktır(118).

Bu amaçların gerçekleştirilmesi için kurulan "Özel Tarımsal Krediler Birimi" örtü altı tarımı (seracılık), süs bitkileri (çiçekçilik), tarımsal sulama, genetik esaslara dayalı ıslah, koruma, depolama ve ipekböcekçiliği konularının finansmanında görevlendirilmiştir(119).

1.1.1.2.1. Örtü Altı Tarımı (Seracılık) Kredileri

Bu kredinin amacı, tarımda üretim metodlarını modernleştirerek üretimin hava şartlarına bağımlılığını azaltmak, yılın değişik zamanlarında birçok sebze ve meyve türünün kaliteli ve yüksek verimli bir şekilde üretimine olanak veren örtü altı tarımını teşvik etmek ve tarımsal ürünlerin dış satımını artırmaktadır.

Konusu ise, dış etkenlere bağlı kalınmaksızın ısı, ışık, hava ve su gibi ekolojik koşulların kontrol altına alındığı örtü altında yapılan tüm tarımsal faaliyetlerin finansmanı için açılacak bu krediler, demir konstrüksiyonlu cam seralar, ahşap ve demir konstrüksiyonlu plastik seralar, plastik yüksek tüneller, plastik alçak tüneller gibi tesisler ile mevcut tesislerin tadilatı, bu tesislerin çalışması için gerekli tesisatın yapımı ile ısıtma,

(118) T.C.Ziraat Bankası, Özel Tarımsal Krediler
Müdürlüğü Mevzuatı, S.9

(119) T.C.Ziraat Bankası, a.g.r., S.11

soğutma,havalandırma,sulama,ilaçlama,alet ve makinaların edindirilmesini, ayrıca bu tesislerin işletme sermayelerinin karşılanmasını kapsamaktadır.

Örtü altı tarımı kredilerini uygulama talimatı verilmiş T.C.Ziraat Bankası şubeleri kullandırılmaktadır. Yetkisi bulunmayan şubeler ise,Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın il veya ilçe müdürlükleri ile yapacakları ortak değerlendirme sonucunda örtü altı tarımının kendi bölgelerinde ekonomik olduğunu saptamaları halinde üreticilere kredi açabilmektedirler.

Örtü altı tarımında uygulanacak teknik özellikler, T.C.Ziraat Bankası, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı mahalli teşkilatı standartlarına göre belirlenmektedir. Örtü altında damızlık üretim (tohum, fide,fidan,çelik ve benzeri) yapacakların Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın yetkili kuruluşlarından belge almaları gerekmektedir(120).

1.1.1.2.2.Süs Bitkileri (Çiçekçilik) Kredileri

BU kredinin amacı, ileri üretim tekniklerinin uygulanması ile verimin ve kalitenin yükseltilmesini, üretimin artırılmasını ve sağlıklı bir dış satım düzeyine varılmasını teşvik etmektir.

Konusu ise,milli ekonomiye önemli ölçüde katkısı olan ve teknolojik yöntemlerin uygulanmasıyla daha çok randıman sağlayabilecek süs bitkileri işletmelerinin gerek örtü altında ve gerekse açıkta yapılan tarımsal üretim faaliyetlerinin finansmanı amacıyla açılacak bu kre-

diler; ss, ağaç, ağaçlık ve çalıları kesme çiçekler, bahçe çiçekleri, saksı çiçekleri, yer örtücü bitkileri ve yağlık gl üretiminin yapılabilmesi için gerekli tesislerin yapımı, mevcut tesislerin tadilatı, gerekli tesisat ile her türlü malzeme, alet, makina ve ekipmanların edindirilmesi, ayrıca bu işletmelerin işletme sermayelerinin karşılanmasını kapsamaktadır.

Süs bitkileri tarımında uygulanacak teknik zellikler, T.C. Ziraat Bankası, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı mahalli teşkilatı standartlarına göre belirlenmektedir (121).

1.1.1.2.3. Tarımsal Sulama Kredileri

Tarımın ana unsurlarından olan toprak ve suyun en iyi biçimde kullandırılmasını teminen, toprak ve su korunması, arazi verimlendirilmesi ve iyileştirilmesi, tarımsal sulama konularında alınacak tedbirler ile bu konularla ilgili makina, alet ve ekipman ihtiyacının karşılanması amacıyla toprak ve su kredileri açılmaktadır.

Bitki gelişmesi için gerekli olan ve doğal yağışlarla karşılanamayan suyun değişik yöntemlerle toprağa verilmesini ve bununla birlikte tarımın ana unsurlarından olan toprak ve suyun en iyi biçimde kullandırılmasını teminen birim araziden en yüksek verimin elde edilmesini sağlamak, dolayısıyla işletmelerin daha verimli ve ekonomik çalışmalarını temin ve desteklemektir.

Tarımsal sulama ile ilgili kredilerin konusu, toprak ve su korunması, arazi iyileştirilmesi ve verimlendirilmesi, tarımsal sulamaya ilişkin önlemler, sulama araç, gereç ve makinelerin temini ile tesislerin yatırım ve işletme sermayelerini kapsamaktadır.

Bu krediler, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü ile T.C.Ziraat Bankası arasında imzalanarak yürürlüğe giren toprak ve su kredileri protokolunda belirtilen ve proje düzenlemesini gerektiren konular ile Köy Hizmetleri Teşkilatı'nın teknik yardımını gerektiren bir durum bulunmamasından dolayı komple toprak ve su projesi düzenlemesine gerek olmayan motor, santrifüj pompa, motopomp, her nevi sulama borusu ve benzeri gibi alet, makina ve ekipman alımlarını kapsamaktadır(122).

1.1.1.2.4.Genetik Esaslara Dayalı İslah Kredileri

Bu kredilerin amacı,yüksek vasıflı bitkisel ve hayvansal damızlık materyal üretim faaliyetlerini yaygınlaştırmak,kalite standardını yükseltmek,uygun çeşitlerin yetiştirilmesini teşvik etmek ve bu amaçla yapılan ıslah ve damızlık çalışmalarını finansal yönden destekleyerek tarımsal işletmelerin daha rasyonel bir şekilde ilerleri teknik yöntemlerle üretimde bulunmalarını temin etmektedir.

Konusu ise,yukarıda açıklanan amaca uygun olacak şekilde biyoteknoloji veya diğer yollarla ıslah ve da-

mızlık çalışmaları yürüterek daha üstün verim ve kaliteye sahip damızlık materyal yetiştirip, bunları üretici işletmelerin istifadesine sunan, böylece gelirlerinin esas kısmını yetiştirdikleri damızlık materyalin satışından elde eden işletmelerin ihtiyaç duydukları tesisler ile tesisatın yapımı, mevcut tesislerin tadilatı, damızlık materyal alımı, alet, makina ve ekipmanlar ile laboratuvar için gerekli malzemelerin edindirilmesi ile bu tesislerin işletme sermayesinin karşılanmasını kapsamaktadır.

Üreticilerin kredi talepleri incelenirken mahalli tarım teşkilatı ile işbirliği yapılarak ıslah konusunda yeterli bilgiye sahip olduklarını gösterir. Tarım ve Köy işleri Bakanlığının yetkili kuruluşlarından aldıkları belgelerden bu konuda mesleki eğitim gördüklerini belgeleyenlere Bakanlık onayı gözetilmeksizin öncelik tanınmaktadır.

Ayrıca, açılacak kredinin konusu ve kapasitesine herhangi bir sınırlama getirilmeksizin tümünden fizibilite raporu istenmektedir(123).

1.1.1.2.5.Koruma ve Depolama Kredileri

Koruma ve depolama kredileri tarımsal ürünlerin nitelik ve nicelik yönünden en iyi şekilde muhafaza ve değerlendirilmesini temin etmek, tarım alet ve makinalarının olumsuz dış faktörlerden etkilenmelerini önlemek ve bu yollarla meydana gelebilecek kayıplardan dolayı ülke

ekonomisinin zarar görmesini minimize etmek amacıyla, üreticilerin ihtiyaç duyduğu koruma ve depolama yapılarının temini sağlamaktadır.

Bu kredilerin konusu ise, ürün koruma ve depolama yapıları ile alet ve makina koruma yapıları olmak üzere iki grup altında incelenecektir(124).

1.1.1.2.5.1.Ürün Koruma ve Depolama Yapıları

Kredileri

Buğday, arpa, çavdar, mısır, bakliyat gibi kuru taneli ürünlerin depolandığı, uygun havalandırma koşullarına sahip silolar, hayvan beslemede yeşil yem olarak kullanılan bitkilerin fermantasyon esasına dayalı olarak depolandığı ve yıl boyunca hayvanların yeşil yem ihtiyacının karşılanmasını teminen inşa edilem depolar ile şeker pancarı posa deposu, çiçek, meyve, sebzeler ve hayvansal ürünlerin nitelik ve nicelik yönünden kayba uğramadan uzun süre korunabildiği ve üzümün istenildiği şekilde değerlendirilmesine olanak veren, gerektiğinde özel iklimik tesisat içeren depolar ile kuru ot, saman gibi kaba yemlerle, yataklık, sap gibi ürünlerin muhafaza edildiği depoların yapım ve onarımının finansmanını sağlamaktır (125).

1.1.1.2.5.2.Alet ve Makina Koruma Yapıları Kredileri

işletmedeki tarımsal alet ve makinelerin çeşit ve sayısına göre çeşitli tip ve büyüklükte olabilen, günlük

ve mevsimlik bakımın yapılabilirdi dış faktörlerden etkilenmeyi önleyici koruma yapıları gibi tesislerin yatırım ve işletme sermayesini karşılamaktadır.

işletme büyüklüğü, üretim kapasitesi, ürün çeşitleri, mevcut alet ve makina miktarı, bölge iklim koşulları ve benzeri diğer konularla işletmenin gelecekteki durumu gözönüne alınarak bu yapılar çeşitli tip ve büyüklükte planlanabilir. Tabii havalandırmanın yetersiz olduğu yerlerde mekaniksel havalandırma, ısıtma ve soğutma tesisatı ve benzeri donanım ihtiyacı ile dezenfektan madde, ilaç, yakıt, elektrik, bakım onarım gibi işletme giderleri içinde bu kredilerden yararlanmak mümkündür(126).

1.1.1.2.6. ipek Böcekçiliği Kredileri

Bu krediler, son yıllardaki teknolojik gelişmeler sonucunda, diğer tarımsal ürünlerin çoğundan daha fazla gelir getiren ve entansif olarak yapılan, üreticilerin geleneksel ve yardımcı bir tarım kolu olan ipek böcekçiliğinin artırılması, kalitenin yükseltilmesi ile gerek iç tüketim ihtiyacının karşılanması ve gerekse ihraç maddesi olarak Türkiye ekonomisine olan katkısının iyileştirilmesi için desteklenmesidir.

Bu amaçla verilen krediler, ipek böceği yetiştirilmesinde gerekli dutluk tesisi, yetiştirme evi inşaatı, her türlü makina, alet ve ekipman ile ipek böcekçiliği tesislerinin ihtiyacı bulunan tohum, yaprak, alt kağıtları,

dezenfektan madde, yetiştirme evi kirası, ısıtma masrafı, işçilik gibi yatırım ve işletme sermayesinin karşılanması amacıyla verilen kredilerdir.

Bu krediden yararlanarak üreticilerin ipek böcekçiliği konusunda yeterli bilgiye sahip olması ve bu alanda faaliyet gösteren kuruluşlarla işbirliği yapmaları esastır(127).

1.1.1.3.Özel Fonlardan Açılan Krediler

Geliştirme ve teşvik kredileri çerçevesinde, Türkiye Cumhuriyeti ile Dünya Bankası arasında yapılan anlaşmalar gereğince 25.3.1971-7/2411 ve 19.9.1971-7/2963 sayılı Bakanlar Kurulu Kararları doğrultusunda yapılan 28.9.1972 tarihli anlaşmaya göre iç kaynak ve Dünya Bankası'ndan sağlanan fonlardan;

-Öncelikle süt sanayiinin kurulması ve verimli damızlık kültür ırkı süt sığırı işletmelerinin geliştirilmesinin desteklenmesi.

Bu noktadan olarak,yüksek vasıflı büyükbaş süt hayvanı sağlanması amacıyla 1990'da Uluslararası Finans Kuruluşlarından alınan kredilerle 52.805 adet hayvan ithal edilerek, 70,5 milyar TL.dış kaynak 20,5 milyar TL.banka kaynağı olmak üzere tarım üreticileri 91 milyar TL.kredi kullandırılmıştır(128).

-Türkiye ile italya arasında yapılan anlaşmalar

(127) a.g.m., S.Ek-6

(128) T.C.Ziraat Bankası, 1990 Yılı Faaliyet Raporu, S.9

çerçevesinde yürütülmekte olan ANAFİ projesiyle Türkiye'ye getirilmesi planlanan 3.250 yüksek verimli büyükbaş süt hayvanınının 1440'ı gelmiş ve 1311 adedi tarım üreticilerine dağıtılmış olup, bu konuda üreticilere 3,2 milyar TL.kredi kullanılmıştır(129).

-Türkiye ile Uluslararası Kalkınma Fonu arasındaki İkraz Anlaşması'na istinaden yürürlüğe giren Bingöl-Muş Kırsal Kalkınma Projesinin tarımsal kredi bölümü banka tarafından ve banka kaynaklarından yürütülmektedir(130).

-Türk-Alman Mali İşbirliği Anlaşması çerçevesinde Kreditanstalt Für Wiederaufbau'dan sağlanan 33 milyon DM tutarındaki krediden 18,6 milyon DM tutarındaki çekim yapılmıştır(131).

1.1.1.4.Kooperatifler Aracılığıyla Açılan Tarımsal Krediler

1.1.1.4.1.Tarım Kredi Kooperatifleri Aracılığıyla Açılan Tarımsal Krediler

Tarım kredi kooperatifleri, Türkiye'de küçük tarım işletmelerinin kredi sorununu çözmek amacıyla kurulmuş olup, nüfusun büyük kesimi tarımla istigal etmekte ve Türk ekonomisi de esas olarak tarıma dayanmaktadır. O halde,tarım kesiminin ekonomik yapısının kuvvetlendirilmesi Türkiye'nin ekonomik yapısını da kuvvetlendirecektir(132).

(129) T.C. Ziraat Bankası, a.g.r., S.9

(130) (131) T.C.Ziraat Bankası, a.g.r., S.9-10

(132) MÜLAYİM, Ziya Gökalp, a.g.e., S.202

Türkiye'de genel olarak küçük köylü işletmeleri hakimdir. 1980 tarım sayımına göre Türkiye'deki tarım işletmelerinin %82'si 100 dekardan küçük toprağa sahiptir. Türkiye'de özellikle bu küçük üreticilerin, yıllık tüketim gereksinimlerini ancak sağlayabilecek durumdadırlar. Dolayısıyla yeni üretim için kendi tasarruflarından yatırım yapmaları olanaksızdır.

Halbuki modern tarımda üretim yapabilmek için, toprak ve emekten başka birçok üretim araçlarına gereksinim vardır. Küçük üreticiler de bu üretim araçlarını sağlamak için krediye gerek duyacaklardır. Bu üreticilerin, şahıslardan kredi sağlamaları onlara çok pahalıya mal olmakta, bankalardan kredi sağlamaları ise çok güç ve hatta çoğu kez olanaksızlaşmaktadır.

Bu nedenle, küçük tarım işletmelerine en uygun koşullarda kredi sağlama olanaklarını elinde bulunduran tarım kredi kooperatiflerinin, Türkiye için önemi çok büyüktür (133).

Türkiye'de yaklaşık dört milyon tarımsal işletme sahiplerinden %40'ı tarım kredi kooperatiflerine ortak bulunmaktadır. Bu sayılardan 1990 yılında herbir tarım kredi kooperatifine bağlı köy sayısının ortalama olarak 642 olduğu görülmektedir(134).

Tarım kredi kooperatiflerinin ortaklarına verdikleri krediler, kısa vadeli işletme ve orta vadeli yatırım

(133) a.g.e., S.203

(134) a.g.e., S.204

(donatım) kredileri olmak üzere ikiye ayrılır;

-Kısa vadeli işletme kredileri, ortaklarının işletmelerine ait tohumluk, fide,gübre, ilaç,yem, nadas,ekme, biçme, toplama ve kurutma gibi faaliyetleri ile ilgili insan, hayvan ve makina işçiliği ücretlerinin ödenmesi, ortalığın yıllık çevirme sermayesinin yetersiz ve eksik olan unsurların tamamlanması amacıyla nakdi ve aynı olarak en çok bir yıl vade ile verilen kredilerdir.

Kısa vadeli işletme kredilerinin başlıcaları;çevirme,tohumluk, kimyasal gübre,hayvancılık,işletme,tarımsal ve hayvansal ilaç,pazarlama,el sanatları ve tüketim kredileridir.

Tarım kredi kooperatifleri son yıllarda orta vadeli donatım kredisi de açmaya başlamışlardır.Ortakların üretimle ilgili her çeşit tarımsal malzeme, alet ve makinelerle iş ve çift hayvanları gereksinimlerini karşılamak, ortakların hayvan varlığını artırmak ve devam ettirmek veya faydalı ve zaruri her çeşit araç,gereç ve tesislerle genişletip kuvvetlendirmek amacını güden donatım kredilerinin en yüksek vadesi ise,borç taksitle ödenmek koşuluyla 5 yıldır ve sadece aynı olarak kullanılır (135).

Tarım kredi kooperatifleri kredileri içinde donatım kredisinin oranı daha az olup sadece %18'dir. Kalan %82 ise kısa vadeli işletme kredisidir.

Tarım kredi kooperatiflerini ortaklarına, bir yılda elde edeceği tahmin edilen tarımsal ürünler değerinin ve hayvan gelirlerinin %50'si tutarı ile, işletmenin canlı ve cansız demirbaşları ile taşınmaz malları değeri toplamından dışarıya olan borçları çıkartıldıktan sonra geri kalan miktarın karşılaştırılmasında az olanı kredi olarak saptayabilir. Ancak bu biçimde saptanacak kredilerin en yüksek sınırı yıldan yıla değişmekte olup 1990 yılında 15 milyon TL.dir.Bunun da %25'i nakdi, %75'i ise aynı olarak verilmiştir.

Tarım kredi kooperatifleri kendi varlıklarından ve T.C.Ziraat Bankasının açmış olduğu kredilerden yararlanarak kredi dağıtırlar. Kooperatifin kendi varlıkları T.C.Ziraat Bankasının açtığı krediler yanında çok küçük bir yekûn tutmaktadır.Böylece,tarım kredi kooperatifleri aslında T.C.Ziraat Bankası ile tarım üreticileri arasında bir aracı rolünü oynamaktadır.

Tarım kredi kooperatiflerinin ortaklarına açtıkları kredi yıldan yıla artarak değişmektedir.1990 yılında tarım kredi kooperatiflerinin kredi vermede kullanabilecekleri özkaynak miktarı sadece 553 milyar TL.iken T.C.-Ziraat Bankasından 2.400 milyar TL.borç almışlar ve böylece ortaklarına 2.953 milyar TL.kredi dağıtmışlardır. Bunda T.C.Ziraat Bankası plasmanlarının payı %82'dir.

Tarım kredi kooperatiflerinin ortaklarına açmış oldukları kredilerde 1990 yılı için %36 ila %45 arasında faiz uygulanmıştır. Çevirme kredilerinde faiz oranı %36,

donatım kredilerinde %45'dir.

Tarım kredi kooperatiflerinin tarım üreticilerine açmış oldukları kredilerin faiz oranları özellikle özel şahısların ve bankaların kredi faiz oranları göz önüne alınırsa pek yüksek sayılmayabilir. Ama tarım için kredi kooperatiflerinin bu faiz oranları yine de yüksektir.

1990 yılında 1.579.208 ortağa açılmış olan 2.953 milyar TL.kredinin, ortakların gereksinimlerini sağlamaktan uzak olduğu bilinmektedir. Ortalama her ortağa yaklaşık ikimilyon TL. düşmektedir ki bu kredinin bir üreticinin üretimle ilgili bütün kredi gereksinimini karşılaması oldukça güçtür(136).

1.1.1.4.2. Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri Aracılığıyla Açılan Tarımsal Krediler

Tarım satış kooperatiflerinin amacı, tarımsal ürünleri birleştirip satmanın avantajlarını kullanarak küçük üreticilerin aracı tüccarlara karşı korunması, satışta daha elverişli olan geniş iş hacminin sağlanması, satılan ürünün kalitesinin garanti edilmesi ile pazarda iyi isim yapılması, daha kolaylıkla satılabilecek kaliteli ürün elde etmek için üreticilere teknik yardım yapılması ve sonuçta tarımsal alanda ilerlemenin sağlanmasıdır.

Türkiye'de küçük tarım üreticileri çoğunlukta olup, bunların ürünlerini iyi bir şekilde tek tek pazarlamaları ve hele ihraç etmeleri olanaksızdır. Bu bakımdan satış

hacmini genişletmek ihtiyacındadırlar. Bu geniş hacim aracı tüccarlar tarafından da sağlanabilir. Ama aracılar çoğu kez spekülasyon yapmakta ve üreticileri aldatmakta veya verdikleri düşük fiyatı kabule zorunlu bırakmaktadırlar. Bu durumda tüketicilerin yada dış alıcıların ödediği fiyatın oldukça az bir kısmı üreticilerin eline geçmektedir. Bu konuda yeterli araştırma olmamakla beraber, var olan çalışmalar Türkiye'de tarımsal ürünlerde üretici eline geçen kısmın %20 ile %70 arasında değişerek ortalama %40-%50 civarında olduğunu göstermektedir. Bozulabilen, istif veya spekülasyon yapılan ürünlerde ise durum çok daha kötüdür. Ayrıca, Türkiye'de tarım üreticilerinin öteden beri teknik yardıma da gereksinimi vardır. Devlet ise bu yardımı onlara, her zaman istenildiği gibi, yeterli bir biçimde sağlayamamaktadır. Bu nedenle, Türkiye'de tarım satış kooperatiflerinin gelişme olanaklarının ne kadar uygun olduğu görülmektedir.

Buna rağmen, bazı ürünler (fındık, incir, pamuk ve ayçiçeği) ayrı tutulacak olursa, tarım satış kooperatiflerinin üreticileri tam örgütledikleri, onları aracılarının spekülasyonundan kurtardıkları söylenemez.

Bu konuda yapılmakta olan bir araştırmada bazı önemli ürünlerin pazarlanmasında kooperatiflerin payı pamukta %59, kuru incirde %28, kuru üzümde %17, ayçiçeğinde %35, fındıkta %27, gülçiçeğinde %24, yerfıstığında %8, bakliyatla %4 olarak saptanmıştır(137).

Ayrıca, Türkiye'de tarım satış kooperatifleri ve birlikleri dış satımı, tarımsal ürünler dış satımının ancak %25'i dolayındadır.

Türkiye'de 1976-1980 dönemi yıllık ortalaması olarak kooperatiflerce yapılan dışsatım miktarının sadece %6,5'ini, dışsatım değeri ise, toplam dışsatım değerinin %15,7'sini oluşturmaktadır(138).

Tarım satış kooperatifleri Türkiye için çok önemli olduğu halde bugün sayıları ancak 389 olup, ortak sayısı ise 684.343'tür.(Çizelge:21)Türkiye'de yaklaşık 3,5 milyon tarımsal işletme bulunduğu ve bunların da ancak %20'sinin tarım satış kooperatifi ortağı olduğu bilinmektedir.

1990 yılı sonunda Türkiye'de 411 tarım satış kooperatifininin 389'unun 16 tarım satış kooperatifleri birliği etrafında toplandığı, 22'sinin ise faal olmadığı görülmektedir(139).

Türkiye'deki tarım satış kooperatifleri önemli miktarda krediye gereksinim duymaktadırlar.Tarım Satış Kooperatifleri ile Birlikleri kredi gereksinimlerini T.C.-Ziraat Bankasından gidermektedir. Esasen yürürlükteki 3186 sayılı Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri yasasınının 17'nci maddesinde şöyle denilmektedir; "Kooperatiflerle birliklerin kredi ihtiyaçları esas itibariyle

T.C.Ziraat Bankası tarafından karşılanır." Böylece Tarım Satış Kooperatifleri ve Birliklerinin T.C.Ziraat Bankasından aldıkları normal ve destekleme kredileri yıldan yıla değişmekle birlikte 1989 yılı sonunda 3.906 milyar TL.yı bulmuştur.

T.C.Ziraat Bankası da Tarım Satış Kooperatifleri ve Birliklerinin talep ettikleri kredinin tamamını kendi kaynaklarından karşılayamadığından genellikle T.C.Merkez Bankasından reeskont yoluyla sağlanmış olduğu olanaklardan yararlanarak bunların kredi gereksinmelerini gidermektedir.T.C.Ziraat Bankası verdiği kredinin faiz oranını, reeskont kredilerine uygulanan faiz oranı ile,bu konudaki giderlerini göz önüne alarak hesaplamaktadır.

T.C.Ziraat Bankası, Tarım Satış Kooperatifleri ve Birliklerine açtığı normal ve destekleme kredilerine %70 oranında faiz uygulanmaktadır.Tarım Satış Kooperatifleri için %70 faiz oranının çok yüksek olduğuna kuşku yoktur. Çünkü bu suretle Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri her yıl milyarlarca lira faiz ödemektedir.

Tarım Satış Kooperatifleri ve Birliklerinin gerek duydukları krediyi yalnız T.C.Ziraat Bankasından sağlamaları da,üzerinde durulmaya değer bir sorundur. Zira bu suretle Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri finansman yönünden tamamen T.C.Ziraat Bankasına bağlı olmaktadır.Bundan güç alarak T.C.Ziraat Bankasının bu kooperatiflerin yönetimine de karışacakları doğaldır(140).

1.2.Diğer Bankaların Tarımsal Kredi Uygulaması

T.C.Ziraat Bankasının dışında tarım kesimine kredi veren bankalar arasında, özel yasalarla kurulmuş bankalardan Emlâkbank ile 1992 yılında bu bankaya katılan Töbank sayılabilir. Ticaret Bankaları içinde ise başta tarıma kredi vermeyi amaçlayan T.Tütüncüler Bankası, Milli Aydın Bankası,Şekerbank,Egebank,T.Bağcılar Bankası sayılabilmektedir. Çok az olmakla beraber, tarıma kesimine kredi veren diğer bankalarıda; Akbank,Eskişehir Bankası, iktisat Bankası, Pamukbank, T.Ticaret Bankası, T.Garanti Bankası,T.imar Bankası,T.iş Bankası,Yapı ve Kredi Bankası ve işçi Kredi Bankası olarak sayılabilir. Bu bankaların tamamının tarım kesimine açtıkları krediler toplamı T.C. Ziraat Bankasının tek başına uyguladığı tarımsal kredilerle karşılaştırılamayacak kadar küçüktür.Yani tüm bankaların tarım kesimine açtıkları kredi toplamının %98 gibi büyük bir bölümü T.C.Ziraat Bankası tarafından karşılanırken, diğer tüm bankaların açtığı tarım kredileri %3'ü geçmemektedir.Bunun nedeni ise özel bankaların yüksek kâr ve güvence içinde çalışmayı ön planda tutmalarına bağlanabilir.

Tarımsal kredilemede kredi isteyen üreticilerin ödeme gücünün saptanmasının ve kredi denetiminin güçlüğü, tarımsal etkinliklerdeki risk ve belirsizliklerin egemenliği,tarımdaki sermayenin devir hızının ve devir katsayısının düşüklüğü özel bankaların yüksek faiz istemelerine ve sonuçta tarıma kredi açmaktan çekinmelerine

neden olmaktadır.

Çizelge:28'de tarımı çok düşük tutarlarda da olsa kredileyen bankaların tarıma açtıkları kredi tutarları karşılaştırmalara olanak vermesi amacıyla T.C. Ziraat Bankasının tarımsal kredileriyle birlikte verilmiştir. A-
dı geçen çizelgeye bakıldığında, tüm bankaların 1991 yılında tarım kesimine açtıkları kredilerin 18.116.144 milyon TL olduğu ve bu toplamın 17.932.132 milyon TL.sınının T.C.Ziraat Bankasınca ve geri kalan 184.012 milyon TL.sı ise tüm diğer bankalarca karşılandığı görülmektedir.

Söz konusu çizelge oransal değerler üzerinden irdelendiğinde görülecektir ki, T.C.Ziraat Bankası dışında tarıma kredi veren bankaların bu dönem içinde toplam tarımsal kredi büyüklüğü içindeki payı %1 dolaylarında olmaktadır. T.C.Ziraat Bankasının payı ise %99'lara ulaşmaktadır. Bu oransal görünümünden de anlaşılacağı gibi, Türk tarımını kredileriyle destekleyen en büyük kuruluş T.C.-Ziraat Bankasıdır(141).

Çizelge:28.Bankaların 1991 Sonu Bilançoları (Milyon TL.)

	Krediler					İhtisas Kredileri				Diğer İhtisas Kredileri	KREDİLER TOPLAMI
	Kısa Vadeli Krediler	Orta ve Uzun Vadeli Krediler	Tarım sal	Gayrimenkul	Mesleki	Denizcilik	Turizm				
MİLLİ TİCARET BANKALARI											
A) Kamusal Sermayeli Bankalar											
1	Denizcilik Bankası.....	623.074	23.957	-	-	-	120.590	-	-	-	767.621
2	Etibank.....	730.243	202.724	-	-	-	-	-	763	-	933.730
3	Sümerbank.....	3.760.699	30.270	-	-	-	-	-	-	-	3.810.969
4	T.C.Ziraat Bankası.....	7.877.381	1.254.009	17.932.132	-	-	-	-	-	-	27.063.522
5	T.Kmlak Bankası.....	3.857.327	1.322.719	-	7.326.690	-	-	-	-	-	12.506.736
6	T.Halk Bankası.....	2.356.213	174.014	-	-	3.469.973	-	-	-	-	6.002.200
7	T.Öğretmenler Bankası.....	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
8	T.Vakıflar Bankası.....	3.812.683	580.358	-	402.539	-	-	55.578	123.826	-	4.974.984
	Toplam.....	23.039.620	3.588.051	17.932.132	7.729.229	3.469.973	120.590	55.578	124.589	124.589	56.059.762
B) Özel Sermayeli Bankalar											
9	Adabank.....	72.190	1.005	-	-	-	-	-	-	-	73.195
10	Akbank.....	5.584.124	107.761	-	-	-	-	-	-	-	5.691.905
11	Çaybank A.Ş.	411	-	-	-	-	-	-	-	-	411
12	Demirbank.....	952.665	-	-	412	-	-	-	-	-	953.077
13	Egebank.....	868.393	2.154	11.957	-	-	-	-	-	-	882.504
14	Kekişehir Bankası.....	2.084.391	15.247	-	-	-	-	-	-	-	2.099.638
15	Finansbank.....	736.707	-	-	-	-	-	-	-	-	736.707
16	İktisat Bankası.....	1.502.890	131.722	-	-	-	-	-	-	-	1.634.612
17	İnterbank A.Ş.	1.594.567	127.528	-	-	-	-	-	-	-	1.722.095
18	Koç Amerikan Bank.....	648.423	48.200	-	-	-	-	-	-	-	696.623
19	Marmara Bankası A.Ş.-Marbank.....	268.419	21.795	-	-	-	-	19.774	-	-	309.988
20	Milli Aydın Bankası.....	401.208	-	73.086	-	-	-	-	-	-	474.294
21	Pamukbank.....	5.294.766	441.149	-	681.964	-	-	-	-	-	6.417.879
22	Şekerbank.....	716.743	921	98.969	-	-	-	-	125	-	816.758
23	Tekstil Bankası.....	380.425	5.113	-	-	-	-	-	-	-	385.538
24	Türk Boston Bank A.Ş.	260.432	-	-	-	-	-	-	-	-	260.432

Çizelge:28'ın Devamı

	Krediler						İhtisas Kredileri				Diger KREDİLER	TOPLAMI
	Kısa Vadeli Krediler	Orta ve Uzun Vadeli Krediler	Tarimsal Krediler	Gayrimenkul Krediler	Mesleki Denizcilik Turizm Kredileri	Diger İhtisas Kredileri						
25 Türk Dış Ticaret Bankası.....	1.163.708	32.702	-	-	-	-	-	-	-	-	1.216.410	
26 Türk Ekonomi Bankası.....	950.950	7.278	-	-	-	-	-	-	-	-	958.228	
27 Türk Ticaret Bankası.....	2.707.516	11.580	-	-	-	-	-	-	-	-	2.719.096	
28 T.Garanti Bankası.....	4.788.519	69.005	-	-	-	-	-	-	-	-	4.857.524	
29 T.İmar Bankası.....	965.554	839	-	-	-	-	-	-	-	-	966.393	
30 T.İş Bankası.....	8.455.299	2.512.606	-	-	-	-	-	-	-	-	10.967.905	
31 T.İthalat ve İhracat Bankası.....	163.601	5.099	-	-	-	-	-	-	-	-	168.700	
32 T.Turizm Yatırım ve Dış Ticaret Bankası.....	279.734	-	-	-	-	-	-	-	123.826	-	279.734	
33 T.Tütünçüler Bankası.....	1.765.747	871	-	-	-	-	-	-	124.589	-	1.766.618	
34 Yapı ve Kredi Bankası.....	6.535.190	408.005	-	-	-	-	-	-	22.443	-	6.965.638	
Toplam.....	49.162.572	3.950.600	184.012	682.376	-	-	19.774	22.568	-	-	54.021.902	
Milli Ticaret Bankaları Toplamı.....	72.202.192	7.538.651	18.116.144	8.411.605	3.469.973	120.590	75.352	147.157	-	-	110.081.664	

Kaynak:T.Bankalar Birliği, Bankalarımız 1991, No:6/a

BEŞİNCİ BÖLÜM

1.ÖZET VE SONUÇ

1.1.Özet

Tarımın Türkiye ekonomisindeki konumunu belirleyebilmek amacıyla, tarım sektöründe nüfusun yapısı, toprak dağılımı ve tarımsal yapı, tarım sektöründe makina ve ekipman durumu gibi konular irdelenerek, tarım sektörünün dış satımdaki ve GSMH içindeki payının seyri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Elde edilen bulgular, ekonomik gelişme sürecinde Türkiye ekonomisinde görülen sektörün zaman içinde önceliğini ve yerini gittikçe yitirdiğini ortaya koymuştur. Buna rağmen tarım sektörü yinede önemlidir.

Türkiye'de temel ekonomik uğraşlardan biri olan tarımsal etkinlikler kurumlarıyla, toplumsal yaşayış biçimiyle, üretimiyle, kültürüyle kendine özgü bir yapı oluşturduğundan, Türkiye'nin ekonomik gelişmesinde alınacak kararlarda yol gösterici olması yönünden önemli bulunmuştur. Ama Türkiye'deki tarım işletmelerinin büyük bir kısmı tarımsal yapıyı biçimlendiren ekonomik işletme büyüklüğünde olmayıp, üretimin yapıldığı toprak parçalarının çok küçük olması ve çok parçalı işletme yapısı üretim olanaklarının dağınıklığına ve ekonomik üretime engel olarak maliyetlerin yükselmesine neden olmaktadır.

Sonuç olarak, ekonomik gelişme süreci içinde Türkiye ekonomisinde görülen yapısal dönüşüm nedeniyle günümüzde tarım sektörü ekonomideki eski yerini ve önceliğini

yitirmiştir. Ama yine de önemlidir. Çünkü 1990 yılında GSMH'nin %17,5'ini dış satımın %18,4'ünü oluşturmaktadır. Toplam nüfus içinde tarım sektörünün payı %40,99'dur. Ayrıca diğer kesimlerde küçümsenemeyecek ölçülerde kaynak aktarmakta ve katkı sağlamaktadır. Sanayi, ulaşım ve ticaret kesimlerine pazar olma durumuyla tarım sektörü Türkiye ekonomisindeki yerini bugün bile korumaktadır.

Bu noktadan olarak, tarım sektörünün ekonomik kalkınma çabalarında kendine düşen görevleri daha etkin bir şekilde yerine getirebilmesi bakımından, üretim, saklama ve pazarlama gibi konulara yardımcı olabilecek bazı önlemlerin alınması ve gereksinim duydukları kredi desteğinin sağlanması önemlidir.

Türkiye'de toprakla, tarımsal işletmeler arasında dengesiz dağılmıştır. Tarımsal işletmelerde aşırı bir arazi parçalanması mevcuttur. Toprak dağılımındaki dengesizlik nedeniyle işletmeler arası gelir dağılımında da çarpıklıklar ortaya çıkmaktadır. Tarımsal girdi ve hizmetlerin bölgelere göre dağılımında dengesizlikler gözlenmektedir. Tarımda sermaye birikimi son derece yavaştır. Sonuç olarak Türk tarımı düşük verimlilik ve gelir yetersizliği ile karşı karşıya bulunmaktadır.

Türkiye'de tarım sektörü böyle darboğazlarla karşı karşıya iken, kredilerin tarımsal gelişmedeki etkisi tartışılabilir. Zira, toplam tarımsal kredilerin yarısından

fazlasının devlet destekleme alımlarını finanse etmeye ayrıldığı bilinmektedir. Destekleme alımları ile tarımsal girdi teminine yönelik krediler toplamı tarımsal kredilerin %80'ini oluşturmaktadır. Bu nedenle, tarımda sermaye oluşumunu hızlandırmak için yatırım kredilerine tahsis edilecek kredilerin miktarı yetersiz kalmaktadır. Ayrıca, tarımsal krediler üreticilerin kredi taleplerini karşılamayamadığından, kurumlaşmamış piyasa tarımsal kredi pazarında %50'den fazla paya sahiptir.

Türkiye'de tarım sektörüne finansal destek sağlayan kurumlaşmış kredi kaynaklarının başında T.C.Ziraat Bankası gelmektedir. Bu banka günümüze kadar birçok yasal değişikliğe uğramış ve günün koşullarına uygun bir çalışma yapısı kazandırılmaya çalışılmıştır. Kurumlaşmış kredi kaynakları içinde özel yasayla kurulmuş olan T.C.-Ziraat Bankası dışında bazı ticaret bankaları da vardır. Ancak, tarım sektöründe; riskin büyüklüğü, yatırılan sermayenin devir katsayısının düşüklüğü, üreticilerin ödeme güçlüklerinin saptanmasındaki güçlükler, kredi denetiminin tarım sektöründeki zorluğu ve bu bankaların yüksek kâr ve güvenceyi ön planda tutmaları gibi nedenlerle tarıma açtıkları krediler çok düşük tutarlarda kalmaktadır. Tarım kesimine kredi veren ticaret bankaları; Egebank, T.Tütüncüler Bankası, Milli Aydın Bankası, Şekerbank ve T.Bağcılar Bankasıdır. Bu bankalar belirli ürünlere yönelik kredi açmakta olup, Şekerbank dışındakiler yerel

banka niteliğini taşırlar. Kurumlaşmış kredi kaynakları içinde yer alan T.C.Merkez Bankasının işlevleri daha çok kredi kurumlarını finanse etmek biçiminde olup, tarımsal kredi konusundaki etkinlikleri dolaylıdır.Türkiye`de tarım üreticilerinin finansal sorunlarına çözüm getirmeyi amaçlayan kurumlaşmış kredi kaynaklarından bir bölümünde tarımsal kooperatifler oluşturur. Bu kooperatiflerin en önemlileri; Tarım Kredi Kooperatifleri, Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleridir. Bu kooperatiflerin üreticilere aktardıkları kredilerin kaynaklarını T.C.Ziraat Bankası`ndan sağlanan parasal olanaklar oluşturmaktadır. Tarım Kredi Kooperatifleri genelde tarımsal üretimi kredilendirmekte olup,Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri kredileri ise ortak ürünlerini işlemek,değerlendirmek,pazarlamak amacına yöneliktir.

Tarım üreticilerinin sermaye gereksinimlerini karşılamak için, sermaye birikimi ve ülke içinden sağlanan tarımsal krediler dışında başvurulana diğer bir kaynak da uluslararası kuruluşlardan ve dış ülkelere sağlanan fonlardır. Uluslararası kaynaklardan sağlanan krediler kalkınma kredileri biçiminde olup,hükümetlerden hükümetlere veya uluslararası ekonomik kuruluşlardan sağlanan krediler olmak üzere iki bölüme ayrılır. Hükümetlerden hükümetlere sağlanan kalkınma kredilerinin amacı genelde ekonomik olmayıp,politiktir. İkinci uygulama biçimi ise, uluslararası ekonomik kuruluşlardan sağlanan kalkınma

kredileridir. Bu tür kredi veren kuruluşların başında Dünya Bankası olarak tanınan Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası ve bu kuruluşa bağlı olarak oluşturulan Uluslararası Kalkınma Birliği ve Uluslararası Finansman Kurumu gelmektedir. Bu kuruluşlardan sağlanan kredilerde T.C.Ziraat Bankası aracılığıyla tarım üreticilerine aktarılmaktadır.

Türkiye'de tarımsal kredi uygulamasının çerçevesini T.C.Ziraat Bankası, bazı ticaret bankaları ve tarımsal kooperatifler oluşturulmakla beraber, tarımsal kredi de yince aklı T.C.Ziraat Bankası gelmektedir. Bu banka toplam tarımsal kredilerin yaklaşık %98-99'larını sağlamaktadır. T.C.Merkez Bankasının tarımsal kredi uygulamasındaki rolünün dolaylı olması, tarımsal kooperatiflerin T.C.Ziraat Bankası tarafından finanse edilmesi, bazı ticaret bankalarının ise tarıma açtığı kredilerin çok küçük (%1-2 dolaylarında) tutarlarda kalması nedeniyle Türkiye'de tarımsal kredilerle ilgili tüm etkinlikler bu konuda ilk ve en büyük kuruluş olan T.C.Ziraat Bankasında toplanmıştır. Bu nedenle bankanın kredileme sistemi irdelendiğinde çok küçük ayrıcalıklar dışında tarımsal kredilerin nitelik ve nicelikleri hakkında tüm bilgiler elde edilebilir.

Bu noktadan olarak, toplam krediler içinde tarımsal kredilerin gelişimi irdelendiğinde, tarımsal kredilerin toplam krediler içindeki payının oransal olarak azda olsa artış gösterdiği görülmektedir. Tarımsal kredilerin diğer kredi türleri ile karşılaştırılmasında ise, planlı dönem boyunca toplam kredi içindeki gelişme seyri yönünden ticari kredilerde tüm kredi türlerinden daha fazla artış eğilimi görülmekte olup, artış yönünde gelişme gösteren diğer bir kredi türü de mesleki kredilerdir. Bu iki tür kredideki artış eğilimi tarımsal kredilerden daha yüksektir. Yatırım ve ipotekli krediler ise toplam krediden planlı dönem boyunca, oransal olarak daha az pay almışlardır.

1.2. Sonuç

Tarımsal kredilerin toplam krediler içindeki gelişimi artış yönünde olsa bile bu artışın çok küçük bir gelişme seyri göstermesi bugünkü koşullarda tüm ekonomi için yetersiz bir durum sergileyen toplam kredilerin içinde tarımsal kredilerin gösterdiği küçük artış eğilimi önemsiz kalmaktadır. Tarımsal kredilerin planlı dönem boyunca gösterdiği genel gelişme seyrini tarım üreticilerini ve tarımsal üretim açısından olumlu yorumlamak güçtür. 1963-1990 yılları içerisinde, tarımda bağımlılık oranının yaklaşık iki kat artmış olmasına karşın, 1963 yılından 1985 yılına kadar nüfusunda yaklaşık 1,5 - 2 kat artmış olması, tarımsal üretim alanlarında görülen yükselmeler bu dönemde tarımsal kredilerin yeterli olduğu

varsayılsa bile, reel tarımsal kredilerdeki gerçek artışları eritmektedir.

Sonuç olarak, Türkiye'de tarımsal kredi politikasının gözden geçirilmesi ve kredi ile birlikte teknik bilgi, denetim gibi unsurların geliştirilmesine özen gösterilmelidir. Kredi verilirken üreticilerin durumlarının göz önüne alınması ve formalitelerin azaltılmasıyla birlikte tarımsal kredi kaynaklarının geliştirilmesi ve dolayısıyla kredi tutarlarının yükseltilmesi, hem üretici olanaklarını artıracak, üretimde nicelik ve nitelik iyileştirilmesi sağlayacak, hem de ülke ekonomisi yönünden önemli olan tarımsal etkinliklerin ekonomik gelişmedeki yerini almasına yardımcı olacaktır.

2. SUMMARY

In order to determine the situation of agriculture in the economy of Turkey, this study was conducted and population in this sector, distribution of available land and the mechanization have been investigated. So share of agricultural income in the Gross National Product (GNP) and the exported amount of goods of this sector were evaluated. As a result of the collected data agricultural sector has lost its priority and agriculture is still important sector Turkey.

Being a basic economical enterprise agriculture provides public service, keeps traditional life style of countryside, produce important goods and conserve cultural values of society. Such values makes agricultural sector important for the policy makers of economy of Turkey. Today majority of agricultural enterprises back of enough land and have small plots which cause scattered capacity of sources and the higher cost of production.

As a result in the economical development trend in Turkey there is a transition among the sectors which indicates that agricultural sector has lost its priority. According to the 1990 statistical data agricultural production was only 17,5% of GNP and 18,4% of export income earned from this sector. But rural population is still 49,99% of the population of Turkey which provides impor-

tant amount of sources and support for other sectors being a consumer of industrial goods, demanding transportation services and other trade activities.

In order to ensure its responsibilities in the development presedure of Turkey agricultural sector needs support and adequate credits for its production, conservation and marketing activities.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- 1-AKGÜÇ Öztin , Finansal Yönetim,Muhasebe Enstitüsü Yayın No:56 istanbul-1989
- 2-AKSÖZ İbrahim , Zirai Ekonomiye Giriş,Atatürk Üniversitesi Yayınları,Yayın No:252/c Erzurum-1972
- 3-AKSÖZ İbrahim , Zirai Kredi,A.Ü.Z.F. Yayın No:114, Erzurum-1972
- 4-ALKİN Erdoğan , Uluslararası Ekonomik İlişkiler, İ.Ü.Z.F.Yayın No:404,istanbul-1978
- 5-AMANVERMEZ Yalçın , Tarım Sektörünün Finansmanı, Aralık-1985
- 6-ANONİMUS , Zirai Makinacılığın Tarihçesi II, Ziraat Gazetesi,Ankara
- 7-ANONİMUS , T.Z.O.B., 1982-1983,Zirai ve İktisadi Rapor Yayın No:139, Ankara-1978
- 8-ANONİMUS , T.C.Resmi Gazete,Sayı.3629, Tarih 12.6.1937,2102 TCZB Yasası
- 9-ANONİMUS , T.C.Ziraat Bankası Yıllık Yayın Serileri
- 10-ANONİMUS , T.C.Ziraat Bankası Dergisi,Tarıma Tam Destek,Ankara-1991
- 11-ANONİMUS , T.C.Resmi Gazete,Sayı:18.570, Tarih:9.11.1984
TCZB Ana Statüsü

- 12-ANONİMUS , 7129 Sayılı Bankalar Yasası
- 13-AYYILDIZ Tayyar , Tarım Politikası,A.Ü.Z.F.Yayın
No:404,istanbul-1978
- 14-BAŞKAYA Fikret , iki Bunalım Döneminde Türkiye
Ekonomisi,Ankara-1986
- 15-BAŞOL Koray , Türkiye Ekonomisi 2.Baskı İstiklâl
Matbaası,izmir-1985
- 16-BAYSAL Kubilay , Türkiye Ekonomisi,Yayın No:502,
istanbul-1984
- 17-BERBEROĞLU C.Necat, Türkiye'de Tarımın Finansmanı ve
Tarımsal Kredi Uygulaması,
Eskişehir-1979
- 18-BÜLBÜL Mehmet , Adana Ovası Tarım İşletmelerinin
Ekonomik Yapısı,Finansman ve Kredi
Sorunları,Ankara-1978
- 19-ÇİVİ Halil , Tarımsal Ürünlerde Taban Fiyatlar
ve Türkiye'de Taban Fiyat Politi-
kası,Atatürk Üniversitesi Yayınla-
rı,Yayın No:485,Erzurum-1977
- 20-ÇİVİ Halil , Türkiye'de Bankacılık,C.Ü.Yardımcı
Ders Kitabı,Yayın No:1,
Ankara-1985
- 21-DEMİRGİL Demir , Tarımsal Kredi,DPT Yayın No:1783,
izmir-1981
- 22-D.i.E. , Türkiye İstatistik Yıllığı,Çeşitli
Yıllar

- 23-D.İ.E. , Türkiye'de Toplumsal ve Ekonomik Gelişmenin 50.Yılı, DiE Yayınları, Yayın No:683, Ankara-1973
- 24-D.İ.E. , Tarım İstatistikleri Özeti, Yayın No:1406, Ankara-1990
- 25-D.İ.E. , Dış Ticaret İstatistikleri, Yayın No:1501, Ankara-1992
- 26-D.İ.E. , İstatistik Göstergeler, (1923-1990) Yayın No:1472, Ankara-1991
- 27-D.İ.E. , Genel Tarım Sayımı, Köy Genel Bilgi Anketi Sonuçları, DiE Yayınları Yayın No:1550, Ankara-1992
- 28-DİNLEK Zeynel , Tarım Ekonomisi, Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı Yayınları, Uludağ Üniversitesi-1988
- 29-D.P.T. , I.BYKP'ından IV.BYKP'lara, D.P.T Yayınları
- 30-D.P.T. , Ekonomik İstikrar Tedbirleri-2, Ankara-1981
- 31-D.P.T. , Ekonomik İstikrar Tedbirleri-3, Ankara-1982
- 32-EDİK Yılmaz , Tarımda Kooperatifleşme, D.P.T. Yayın No:1783, İzmir-1981
- 33-ERGİN Feridun , Para Politikası, İ.Ü.Z.F. Yayın No:2551, İstanbul-1979
- 34-ERTUNA Özcan , Finansal Kurumlar, Teori Yayınları, Ankara-1986

- 35-GÜNEŞ Turan , Kooperatiflerin Dış Ticaret Açısından Milli Ekonomiye Katkıları, Ankara-1983
- 36-HATİPOĞLU Ş.Raşit , Ziraatımızda İşletme Şekilleri, Dönüm Sayı 41, Mayıs-1936
- 37-HÜSREV İsmail , Beş Yıllık Sanayi Programı ve Kredi Meseleleri, Kadro Cilt III, Nisan-1934
- 38-HÜSREV İsmail , Şark Vilayetlerinde Derebeylik, Kadro Sayı II
- 39-İLKİN Akın , Kalkınma ve Sanayi Ekonomisi, İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayın No:3487, İstanbul-1988
- 40-KARACAN Ali Rıza , Tarımda Finansman ve Kredi, Yayınlanmış Ders Notları
- 41-KAZGAN Gülten , Tarım ve Gelişme, İstanbul-1983
- 42-MÜLAYİM Ziya Gökalp, Kooperatifçilik, Yetkin Yayınları, Ankara-1992
- 43-ÖZGÜVEN Ali , Tarım Ekonomisi ve Politikası, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, İstanbul-1983
- 44-SAMUELSON P.A. , İktisat, Çev. DEMİRGİL Demir, Doğu Matbaacılık ve Ticaret Limited Şirketi Matbaası, Ankara-1965
- 45-SAYIN Tahir , Ziraat Bankasında ve Tarım Kredi Kooperatiflerinde Zirai Kredilerden İstifade Şartları, Ankara-1969

- 46-SEYİDOĞLU Halil , Uluslararası İktisat, Teori, Politika ve Uygulama, Güzem Yayınları No:3, İstanbul-1990
- 47-SEYİDOĞLU Halil , Ekonomik Terimler Ansiklopedik Sözlük, Güzem Yayınları No:4, Ankara-1992
- 48-SİVASLIGİL A.Cemal, Türkiye'nin Ekonomik Gelişmesinde Tarımın Parasal Sorunları ve Tarımsal Kredi Uygulaması, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Aralık-1986
- 49-TEKELİ İlhan-İLKİN Selim, 1929 Dünya Buhranında Türkiye'nin İktisadi Politika Arayışları, O.D.T.Ü., Ankara-1977
- 50-T.O.B.B. , İktisadi Rapor, Çeşitli Yıllara Ait
- 51-TÖRE Gönül-ŞENTÜRK Bilgin, Bankalarımız, T.Bankalar Birliği Yayın No:169, Mayıs-1992
- 52-TÜRK İsmail , Maliye Politikası, S Yayınları 14, Ankara-1983